

TAM METİN EKSİKSİZ TÜRKÇE TERCÜME (131 Sayfa)
Gnostik Araştırma Kütüphanesi Arşivi

Maniheizm MICHEL TARDIEU Fransızcadan M. B. DeBevoise tarafından çevrilmiştir Illinois Press Üniversitesi Urbana ve Chicago

Ouvrage publie avec le concours du Ministere français charge de la kültür merkezi-ulusal yaşam merkezi. Bu alışma Fransa Kültür Bakanlığı Ulusal Kitap Merkezi'nin desteğiyle yayımlanmıştır. Le Manicheisme  Presses Universitaires de France, 1981 Bu eviri İkinici Gözden Geçirilmiş Baskıya (1997) dayanmaktadır. Giriş ve İngilizce eviri  2008, Illinois Üniversitesi Müteveli Heyeti tarafından Tüm hakları saklıdır Amerika Birleşik Devletleri'nde üretilmiştir c 5 4 3 2 1 @Bu kitap asitsiz kağıda basılmıştır. Kongre Kütüphanesi Yayındaki Verilerin Kataloglanması Tardieu, Michel. [Maniciizm. İngilizce] Maniheizm / Michel Tardieu; M.B. tarafından Fransızcadan evrilmiřtir. DeBevoise. P. santimetre. Bibliyografik referanslar ve indeks içerir. ISBN 978-0-252-03278-3 (kumaş: alkali kağıt) 1. Maniheizm. R. Başlık. BT141O. T3713 2008 299'.932-dc22 2008002232

İçindekiler Giriş Paul Mirecki vii Çevirmenin Notu xii 1. Mani 1 2. 'Kitaplar 31 3. 'Topluluk 57 4. 'Pantheon 75 Mani'den Sonra Maniheizmin Kronolojisi 91 Haritalar 100 Kaynakça 103 Dizin 107

1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 | 1

Giriş Paul Mirecki Modern Maniheizm çalışmasının "Ein Mani -Fund" ile başladığı sıklıkla söylenir ve haklı olarak da öyle, yani Hans-Jacob Polotsky ve Carl Schmidt'in "Agypten'deki Ein Mani-Fund: Originalschriften des Mani und seiner Schwer" başlıklı makalesinin 1933'te yayınlanmasıyla. Mısır'ın Faiyum'undaki Narmouthis'teki (modern Medinet Madi) Maniheizm kodekslerin, ilk kez 1929'da Mısır'da görüldüğü doğrulanmıştır. Her ne kadar Latince, İranca, Türkçe ve Çince dillerinde önemli Maniheizm el yazmaları daha önce keşfedilmiş olsa da (en önemli doğu elyazmaları Orta Asya'da 1904-14'te A. von Le Coq ve A. Griinwedel tarafından ve 1904-14'te A. Stein tarafından Orta Asya'da bulunmuştu). 1905-7; Batı'da, Cezayir'in Tebessa yakınlarında bulunan Latince parçalar, keşifleriyle aynı yıl, 1918'de H. Omont tarafından yayımlandı), Polotsky ve Schmidt tarafından tartışılan Kıpti papirüsleri, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ve sonrasında Maniheizm araştırmaların tarihi üzerinde anında, önemli ve uzun süreli bir etki yapacaktı. Transkripsiyon ve modern çeviri, Polotsky (1934), C.R.C. Auberry (1938) ve A. Böhlig ve Polotsky (1940) tarafından kullanıma sunuldu ve W Kohlhammer Verlag tarafından Stuttgart'ta folio baskılarda yayınlandı. Bilim adamları ilk kez, görünüşte karmaşık ve az bilinen Maniheizm dinini, eski ve ortaçağ sapkınlık bilimcilerinin önyargılı açıklamaları yerine kendi terimleriyle analiz edebildiler. Zamanın çoğunlukla Avrupa merkezli Maniheizm bilimi üzerinde yardımcı oldu ama boğucu bir etki yarattı; bu bilim, talihsiz bir kaza sırasında ölen parlak genç İngiliz koptolog Auberry'nin kendisi de dahil olmak üzere gelecek vaat eden bir dizi araştırmacının kaybına uğradı.

--- SAYFA 7 ---

VII GİRİŞ 3 Nisan 1943'te Hollanda'nın Nedeweert kentindeki Kraliyet Hava Kuvvetleri misyonu (daha sonra arkadaşı, bilim adamı ve yazar C. P. Snow tarafından The Light and the Dark [1947] ve The Masters [1951] romanlarında anıldı). Savaşın ardından Avrupa'yı saran kaos sırasında, Almanya'da bulunan değerli Maniheist papirüslerin bir kısmı kayboldu; diğerleri hayatta kaldı, ancak kimlikleri karışmıştı. Hatta bazıları, diğer antikalarla birlikte, savaş zamanı Berlin'indeki üç büyük uçaksavar kulesinden birinde, özellikle de Berlin Hayvanat Bahçesi'nde bulunan kulede geçici olarak barındırılmıştı. Ancak 1950'lerden 1970'lere kadar, 1945'te Mısır'ın Nag Hammadi yakınında keşfedilen sözde gnostik kütüphaneye olan ilginin hızla artmasıyla birlikte, bilim adamları dikkatlerini yeni Kıpti koleksiyonuna (Thomas'ın İncili, Philip'in İncili, Kurtarıcı'nın Diyaloğu ve Yuhanna'nın Gizli Kitabı gibi ilgi çekici başlıklara sahip düzinelerce metin içeren) çevirdiler. Maniheist metinler. Öyle bile olsa, Nag Hammadi metinleri üzerine yapılan muazzam miktardaki bilimsel yorumlar ve çok sayıda uluslararası konferansın uyandırdığı ilgi, Kıpti Maniheist araştırmalarının ve çok geçmeden tüm Maniheist araştırma alanının gelişimi için bir model sağladı. Her ne kadar Nag Hammadi ve Medinet Madi koleksiyonları arasındaki yakın ilişki genel olarak olumlu olsa da, birçok bilim adamını her iki alanda da çalışmaya teşvik etti, ancak Maniheizm'in gnostisizmin başka bir türü - modern bir kategori - olarak sınıflandırılmasına neden olmak gibi talihsiz bir sonuca yol açtı. her iki koleksiyona da pek uymuyor. Maniheizm araştırmaları yine de A. Henrichs ve L. Koenen'den yeni bir ivme kazandı; onlar 1970 yılında Mısır'da edinilen, 1971'de basılan ve bugün Köln Mani Kodeksi olarak bilinen küçük bir Yunan parşömen "kelebek" kodeksinin şifresini çözme başardıklarını duyurdular. Akademisyenler artık onun parçalı metnine "Bedeninin Kökeni Üzerine" (yani, Mani kilisesinin kökenleri hakkında - orijinal başlık kaybolduğu için bu metinden modern bir alıntıdır) olarak atıfta bulunur; bu, öncelikle Mani'nin hayatıyla ilgili kendi ifadelerine dayanan ve araştırmacılara Mani'nin hizmetinin kritik erken dönemi ve bunun müritleri tarafından yorumlanması hakkında yeni bilgiler sunan erken bir antolojidir. Kodeks, minyatürdeki alışılmadık biçiminin yanı sıra, o zamanlar belirsiz olan kullanım amacı nedeniyle geç antik dönem bilim adamlarının büyük ilgisini çekti. Michel Tardieu'nun ilk kez 19. yüzyılda ortaya çıkan kısa giriş cildi

--- SAYFA 8 ---

GİRİŞ 1981'de popüler "Que Sais-Je?" programının bir parçası olarak. Presses Universitaires de France tarafından Paris'te yayınlanan seri, Maniheizm üzerine yapılan bilimsel araştırmalardaki güncel araştırmaları yeni nesil öğrenci ve akademisyenler için erişilebilir hale getirdi. Bu arada Uluslararası Maniheist Araştırmalar Derneği kurulmuş ve 1987'de İsveç'in Lund kentinde ilk uluslararası kongresine ev sahipliği yapmıştı; Ertesi yıl Kuzey Amerika'da İncil Edebiyatları Derneği'nin himayesinde Maniheist Danışma (şimdi Maniheist Araştırmalar Semineri) adlı bir araştırma grubu kuruldu. Her iki grup da bugün uluslararası konferanslara sponsor olmaya ve düzenli olarak yayınlar yayınlamaya devam ediyor. Bu nedenle Tardieu'nun kitabı tam zamanında çıktı ve 1997'de ikinci, gözden geçirilmiş baskısında yer aldı; bu hem akademik çevrelerde aldığı sıcak karşılamanın hem de araştırmaların artan hızının kanıtıydı. Yine de izleyici kitlesi Fransızca okuyabilenlerle sınırlı kaldı. Bu durum, M. B. DeBevoise tarafından University of Illinois Press'in baskısı altında mükemmel bir İngilizce tercümesinin ortaya çıkmasıyla artık değişti. Yirminci yüzyıldaki Maniheist araştırmalara zorunlu olarak, uzun zamandır beklenen eleştirel baskıları, modern çevirileri ve fotografik tıpkıbasımları üretilip yayınlanarak yeni keşfedilen metinlerin doğasını açıklığa kavuşturmayı amaçlayan kodolojik ve filolojik çalışmalar hakim oldu. Bu faaliyet aynı zamanda, mevcut malzemenin çoğu için hala devam eden, çoğunlukla ağır hasar görmüş papirüs el yazmalarının onarılması ve korunması gibi uzun ve zorlu bir süreci de içeriyordu. Bununla birlikte, 1980'lerde Maniheist çalışmaların büyümesi ve bunun sonucunda Maniheist birincil metinlerin eleştirel baskılarda ve çevirilerde bulunmasıyla birlikte, araştırmalar hızla filolojik konular ve tanımlayıcı dinler tarihi modelleri ile ilk meşguliyetinden, beşeri bilimler ve sosyal bilimlerde öncü olan yeni, sentetik metodolojilerin benimsenmesine doğru ilerledi. Bu yöntemler, Mani kilisesinin, Maniheizm'in doğduğu ve kendisini tanımladığı kültürel bağlamı oluşturan çeşitli sosyal ve dini geleneklerle etkileşiminin farklı yollarına ışık tuttu. Günümüzde metinsel analizin toplumsal cinsiyet çalışmaları ve ritüel çalışmalarının yanı sıra daha geleneksel disiplinlerin yeni perspektiflerinden de yürütüldüğü görülmektedir.

--- SAYFA 9 ---

X GİRİŞ sanat tarihi olarak (Mani ve müritleri aynı zamanda tanınabilir bir Maniheist tarzda çalışan evanjelist ressamı olduğu); Hatta metin oluşturma ve eleştirel baskılar ve çeviriler üretme gibi temel filolojik konularla ilgili ilk ilgi bile, bu metinlerin bireysel Maniheist yazıcıların lehçeleri ve dilleri ile ilgili olarak sağladığı daha geniş bağlamsal kanıtların incelenmesini kapsayacak şekilde genişletildi. Son araştırmalar, bilim adamlarını, yazarlarının güçlü önyargılarını (Budist, Hristiyan, Müslüman veya Zerdüş) açığa çıkararak, eskiden baskın olan patristik ve diğer sapkın kaynakların iddialarına meydan okumaya yöneltmiştir. Bu kaynakların yeniden değerlendirilmesi, bu tür "dışarıdan gelen metinlerin" bize Maniheist muhaliflerinden çok sapkın bilimcilerin kendileri hakkında daha fazla bilgi verdiği görüşünün ortaya çıkmasına neden oldu. Hem Orta Çağ'da Maniheizm'in bir sapkınlık olarak algılanması hem de onun bir gnostisizm biçimi olarak daha yeni yorumlanması ve aynı zamanda ortodoksluk kavramının kendisi artık bilim adamları tarafından yoğun bir incelemeye tabi tutulmaktadır. Aslında, Maniheizm çalışmasının genel olarak kabul edilmiş resmi tarihlerin yapısökümüne yönelik bir test vakası teşkil ettiği ileri sürülmüştür. Bir asır önceki meslektaşlarının aksine, günümüzün Maniheizm öğrencileri, yayınlanmış çalışmaların, bir teolojilerin ve referans çalışmalarının bolluğuna ek olarak, Cezayir'den güneydoğu Çin'e kadar uzanan çok çeşitli antik kültürlerden gelen birincil ve ikincil Maniheist kaynakların zengin bir seçkisinden yararlanmaktadır. Üstelik, son yirmi yılda Maniheizm üzerine üniversite derslerinin ve lisansüstü seminerlerin sayısındaki artış, Maniheizm'e aşina olan ya da aslında bu konuda uzmanlaşmış öğretim kadrosunun sayısındaki tesadüfi artışı yansıtıyor; bunun sonucunda, her yıl Avrupa ve Kuzey Amerika'daki üniversitelerde Maniheizm çalışmaları üzerine daha fazla doktora tezi sunuluyor. Modern akademisyenler, ilk sapkın bilimcilerin eserlerini incelerken, Maniheizm'in en büyük zayıflığının yalnızca takipçilerine yönelik yoğun çileci talepler değil, aynı zamanda mitolojisinin karmaşıklığı olduğunu da öne sürdüler. Bu kitapta Michel Tardieu, bu mitolojinin en açık ve en anlaşılır anlatımlarından birini sunuyor. Mani'nin hayatı, onun ve müritlerinin yazıları ve Maniheist Kilisesi'nin yapısı ve doğası hakkında. Bu nedenle gelecek nesil öğrenci ve akademisyenler için gerekli okuma yeri olarak yeri garanti altına alınmıştır.

--- SAYFA 10 ---

Atıfta Bulunan Çalışmalar GİRİŞ xi Klimkeit, H.-J. İpek Yolunda Gnosis: Orta Asya'dan Gnostik Meseller, İlahiler ve Dualar. San Francisco: HarperCollins, 1993. Der Kalner Mani-Kodex: Über das Werden seines Leibes. Kritische Sürüm. Ed. 1. Koenen ve C. Romer. Pap. Kolon. XIV Opladen Westdeutscher Verlag, 1988. Lieu, S. N. C. Orta Asya ve Çin'de Maniheizm. Leiden: Brill, 1998. Mirecki, P. ve J. BeDuhn, eds. Karanlıktan Çıkış: Maniheist Kaynakların Kurtarılması Üzerine Çalışmalar. Leiden: Brill 1997- Robinson, J. M. "The Fate of the Manichaean Codices of Medinet Madi 1929-1989:" Studia Manichaeica'da, ed. G. Wiefner ve H.-J. Klimkeit, 19-61. Wiesbaden: Harrassowitz, 1992. Schmidt, c., ve H.-J. Polotsky. "Ein Mani -Fund in.A.gypten: Originalschriften des Mani und seiner Schiller:" Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften (SDAW) 1:4-90. Berlin, 1933.

--- SAYFA 11 ---

Çevirmenin Notu Birincil kaynaklardan alıntılarının çevirisinde, çoğunlukla yazarın tercümelerini takip ettim ve bunları diğer versiyonlarla karşılaştırmaya özen gösterdim. Kıpti Kephalaia'nın çoğunun lain Gardner tarafından yapılan İngilizce çevirisi artık The Kephalaia of the Teacher adıyla mevcuttur (Lei den, 1995). Fransızca metnin ikinci baskısının yayınlanmasından bu yana birçok önemli yorum ortaya çıktı. Gardner ve Samuel N. C. Lieu tarafından yazılan son cilt, Roma İmparatorluğu'ndan Maniheist Metinler (Cambridge, 2004), Romer'in önerdiği revizyonları hesaba katan, Köln Mani-Kodeksinden çevrilmiş çok sayıda materyal içermektedir. Suriye-Mezopotamya irfanı ve Yahudi gelenekleri hakkında bkz. John C. Reeves, Heralds of That Good Realm (Leiden, 1996). Maniheist emirler de dahil olmak üzere alıntılanan bazı İran ve Türkçe metinlerin İngilizce versiyonları Hans-Joachim Klimkeit, Gnosis on the Silk Road (San Francisco, 1993) adlı eserde bulunabilir. Çin'in Maniheist mirası, Lieu, Orta Asya ve Çin'deki Maniheizm'de oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır (Leiden, 1998). Ya normalde yalnızca eski dinler tarihi alanındaki uzmanların aşına olacağı terimleri (enkratizm, sinaksis ve benzerleri gibi) açıklamak ya da Fransızca metnin bazen eksiltili anlatımını takip etmeyi kolaylaştırmak için, oraya buraya kısa açıklamalar ekledim. Ek olarak, metinde yer alan bibliyografik bilgileri genişlettim ve onu takip eden kronolojik açıklamaya biraz ekleme yaptım. Yazarın basitleştirilmiş transkripsiyon sistemi korunmuş, ancak zaman zaman farklı versiyonlara dikkat çekilmiş ve yer adlarının (örneğin, Merw yerine Merv; Kara-balgasun yerine Karabalgasun) ve özel isimlerin (Şabuhr veya Saporess yerine Şapur) yerine tanıdık İngilizce karşılıklar kullanılmıştır.

--- SAYFA 12 ---

T R A N S L A T O R ' S N O T E xiii antik Yakın Doğu'nun bilimsel edebiyatı. Yabancı terimleri harf çevirisi yaparken, hem basit seslileri vurgulu seslerden, uzun ünlüleri kısa sesli harflerden ve sesli seslileri sessiz h'den ayırmak için kullanılan aksan işaretlerinden vazgeçerek ve tha', kha' vb. harfleri yazıya geçirmek için th, kh (veya x), dh, palato-alveoler sürtünmeli sh ve gh gruplarını kullanarak Fransızca metni takip ettim; Farsça ve Türkçenin c ve z harflerini yazmak için tch ve zh; ve Kipti'ye özgü altı demotik harfi yazıya dökmek için sh, f, h, j, c ve ti. Öte yandan, bazı Soğd harf çevirilerinde bulunan w yerine v'yi değiştirme eğiliminde oldum (örneğin, Xwastweneft veya katı okuma XUastvanift yerine Xvastvaneft) ve benzer şekilde geleneksel Anglo-Amerikan uygulamasının Fransızlardan ayrıldığı yerlerde küçük değişiklikler yaptım. Son olarak okuyucu, yazarın Çince isimlerin yazımı için (pinyin yerine) Wade-Giles sistemini kullanmasının korunduğunu fark edecektir. 'Aşağıdaki kısaltmalar ve kısaltmalar da Fransızca baskıdan alınmıştır: Ar = Arapça; Aram = Aramice; c = tüm kaynaklarda ortak; ca. = yaklaşık (yaklaşık); Çene = Çince; CMC = Codex Manichaicus Coloniensis; Kipti = Kipti; Gr = Yunanca; H = Hicri yıl; Lat = Latince; MP = Orta Farsça; Parth = Part; Soğd = Soğd; Syr = Süryanice; aT = Eski Türkçe (veya Uyğurca).

--- SAYFA 13 ---

[illegible]

--- SAYFA 14 [Görsel / Boş] ---

--- SAYFA 15 ---

$1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ ,\ 1\ 1\ 1\ ,\ 1\ 1\ 1\ j\ 1\ 1\ j\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ ,$

--- SAYFA 16 ---

1. BÖLÜM Mani Mani'nin Doğum Tarihi ve Yeri Mani, onun doğum tarihini ve yerini kendisi belirtti. Şabuhrgan'da (Orta Farsça'da Şapur [Şabuhr] I onuruna yazılmıştır - adı buradan gelmektedir), "Peygamberin Gelişi Üzerine" başlıklı bölümde; Mani, Babil gökbilimcileri döneminde 527 yılında Babil'de, Part kralı Adharban'ın, yani Arsakid Hanedanı'nın son hükümdarı Artavan (Artabanus) V'in saltanatının başlamasından dört yıl sonra, nahr-Kutha (Nahr Kuta) üzerinde Mardinu adlı bir kasabada [qarya] doğduğunu söylüyor. Çok yönlü Harezmi yazar ve bilgisayarçı el-Biruni (ölümü yaklaşık H 442/MS 1050), Kitab al-eshar al-baqiya'sında Şabuhrgan'dan alınan bu pasaja iki kez atıfta bulunur. Öte yandan, aralarında Mezopotamyalı Theodore bar Konai'nin (sekizinci yüzyıl) ve Arap İbnü'n-Nedim'in (ölümü yaklaşık H 380/990) eserlerinin de bulunduğu çeşitli dolaylı ve karma kaynaklar, kulaktan dolma kanıtlardan biraz fazlasını içerir. Bu açıklamaları el-Biruni'nin sağladığı ayrıntılarla birleştirmeye yönelik herhangi bir girişim başarısızlığa mahkum görünüyor. Kıpti Kephalaia'nın derleyicisi orada verilen biyografik ayrıntıları da Şabuhrgan'dan almıştır. Keph'te. 1, "Elçinin Gelişi Üzerine;" olayı Artabanus'un hükümdarlığı sırasında Mısır'ın Pharmouthi ayına yerleştirir. 731 yılında bir Maniheist ileri gelen tarafından imparatorluk kaçılarıyasının emriyle yazılan Çin Özeti, Mani'nin on ikinci takımyıldızın (mo-sieh) yönettiği dönemin 527 yılında, (son) Han Hanedanlığı İmparatoru Hsien'in Chien-an döneminin on üçüncü yılının ikinci ayının sekizinci gününde doğduğunu da doğrulamaktadır. Bu nedenle çeşitli takvimlerin (Babil, İran, Çin, Mısır) hesaplamaları aynı tarihi verir: Aysal Seleukos (veya İskenderiye) döneminin 527 yılı veya

--- SAYFA 17 ---

2 M A N I C H A I S M 216 çağımızın. Arapça olmayan birçok kaynakta gün ve ayın belirtilmesine (8 Nisan = 14 Nisan) gelince, bunun tarihsel bir değeri yoktur ve yalnızca Maniheistlerin kendi bayramlarının takvimini oluşturmalarına olanak sağlamaya hizmet eder. Mani, Babil'in kuzeydoğusundaki bir noktadan güneye Nippur'a (Nuffar) doğru akan Nahr Kuta'nın üst kesiminin kıyısındaki kırsal bir toplulukta dünyaya geldi. Mani'nin doğum yeri olarak Aramice Mardinu adı değiştirilen Akkadca yer adı tespit edilememiştir. Mani'nin Ebeveynleri Yalnızca ailenin reisinin, yani Mani'nin babasının adı kesin olarak bilinmektedir. Küçük bir parşömen el yazması ciltte (4,5 x 3,5 santimetre) Yunanca yazılmış ve Köln Üniversitesi'nde saklanan Maniheist derleme "Bedeninin Kökeni Üzerine:" - dolayısıyla ona atıfta bulunmak için CMC (Codex Manichaicus Coloniensis = Cologne Mani Codex) kısaltması kullanılmıştır - Mani'nin babası Pattikios'u, İran Pattig veya Patteg'in Helenleştirilmiş bir biçimi olarak adlandırır. (Süryanice'de Patiḳ) Maniheist gelenek daha sonra kurucusunun kökenlerini süsledi. İranlı özürçüler bir yandan Patteg'i, kökleri Medyan'ın başkenti Hemedan'da olan eski bir Part ailesinin soyundan biri olarak gösterdiler (Mays, Karussa, Utakhim, Taqshit, Nushit). Budizm ve Hristiyanlık örneğinde de bir dinin kurucusuna atfedilen seçkin bir soy, Hristiyanlaştırmanın bir sonucu olarak, Mani'nin annesine aynı zamanda İsa'nın annesinin adı da verilmiştir: Meryem (Meryem). Nahr Kutha bölgesi için, Nasıralı Yusuf'un Kudüs'e ve oradan Mısır'a gidişini anlatan, İsa'nın çocukluğuna dair anlatımları taklit ederek, İsa gibi, Mani'nin de İsrail'in eski prens ailesi Mani'nin soyundan geldiği iddia edilen Hristiyan selefi olduğu söyleniyordu.

--- SAYFA 18 ---

ADAM! 3 Aramilerin İran'ın eski bir prens ailesinden geldiği söyleniyordu. Mani'nin Babasının Dinleri Patteg'in dini neydi? Arap ansiklopedist İbn el-Nedim, Kitab al-Fihrist veya "Katalog'da (H 377/990) bize birkaç ipucu veriyor: El-Meda'in'de [= Ktesiphon], Fattık'ın [Patteg] diğer birçok insan gibi sık sık ziyaret etme alışkanlığında olduğu bir putlar evi olduğu anlatılıyor. Bir gün, putlar evinin iç odasından şu çağlık onun için yankılandı: "Ey Fattık, et yeme, şarap içme, her türlü cinsel ilişkiden uzak dur!" Fattık bu çağırışı üç gün boyunca defalarca duydu. Mesajı anladıktan sonra kendisini Dastumisan yakınlarında Temizleyiciler [al-mughtasila] olarak bilinen bir grup insanla ilişkilendirdi. Zamanımızda bile bir kısmı bu bölgelerde ve Bata'ih'te varlığını sürdürüyor. Fattık'ın karısı Mani'ye hamileyken uyması emredilen dini kanuna (mezhep) uydular. Oğlunun vizyonlarını babaya aktarırken (çünkü ikincisinin kutsallığı ilkinin kutsallığını ima eder), İbnü'n-Nedim'in kaynağının türetildiği gelenek, Maniheist hagigrafide aydınlatıcı bir bölümü temsil eder - üstelik bu bize Patteg'in bir pagan olduğunu, onun din değiştirmesinin Mani'nin doğumundan önce veya biraz sonra gerçekleştiğini ve katıldığı dini topluluğun Babil Muğtasililiğini kabul ettiğini söylediği için daha da fazla böyledir. "Put evi" ve "putlar evinin türbesi" ifadeleri, Patteg'in uğrak yeri olan tapınağın bir ateş tapınağı olmadığını kanıtlıyor. Buradan Mani'nin yetiştiği dini ortamın Zerdüş olmadığı sonucu çıkıyor. Ayrıca Patteg'in paganizminin Keph olduğu da düşünülebilir. 121, "Babil ülkesinin ortasında kurulmuş" "nobe mezhebi" olarak adlandırır: Kıpti metnine göre, Mani'nin tartışmaya gireceği bu dinin rahibi bir putperestti [refshmshe eidolon J. Kıpti dilinde bilinmeyen nobe kelimesinin Sami dilinden geldiğini varsayarsak, o zaman Mani'nin babası, Mughtasila olmadan önce tanrı Nabu'ya tapan biri olurdu. Babil ve Kuzey Mezopotamya'da (Harran) halen geçerli olan geleneksel dinin takipçisidir.

--- SAYFA 19 ---

4 M A NİK H A EİZM Patteg'in çağrısını putların tapınağından duyduğu üç emir, onun din değiştirmesinin motivasyonunun temelinde pratik olduğunu gösteriyor. Patteg bir yaşam tarzını bırakıp diğerine geçti. Ve perhiz ve itidal üzerine kurulu bir kurala boyun eğerek, Arap yazarlar tarafından bilinen Harran biçimi münzevi uygulamalardan uzaklaştırılmış bir dinin, enkratizm'in (maddeden nefret eden ve takipçilerine her türlü bedensel zevkten kaçınmayı emreden bir öğreti) hakim olduğu bir dini eğilime bağlı kalmasını sağladı. Geleneksel dinin rahipleri vizyon ve vahiy yaymaya alışkın astrologlar olduğundan Patteg bir vaftizci olurken yalnızca bir vahiy çeşidini diğerleriyle değiştirdi. Mughtasila Patteg'in karısı Mani'ye hamileyken katıldığı gruba, Yunanca baptistai (vaftizciler) kelimesinin Arapça karşılığı olan İbn el-Nedim el-mughtasila ("kendilerini yıkayanlar") adı verildi. Dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda, bu vaftizci toplulukların kalıntıları Babil'in bu bölgelerinde ve özellikle Vasit ile Basra arasındaki Mezopotamya'nın alçak ülkesinin bataklık geniş bölgelerini belirten teknik bir coğrafya terimi olan Bata'ih'te hâlâ bulunuyordu. "Bu insanlar Bata'ih'te çoktur;" İbnü'n-Nedim, Fihrist'te onlar hakkında verdiği rivayette şöyle tekrar eder: Onlar Bata'ih'in Sabiileridir. Abdest alıyorlar ve yedikleri her şeyi yıkıyorlar. Liderlerinin adı el-Khasayh [= Gr CMC: Alkhasaios (mss: el-Hasayh)J. Topluluğa yasasını veren odur. Onlar (el-kevneyn J) varlığının iki sahasının erkek ve dişi olduğunu ileri sürerler: yenilebilir otlar erkeğin kılıdır, küstah [yapraksız asalak bir bitki J dişinin kılıdır ve ağaçlar da onların damarlarıdır. Masal şeklini alan canavarca hikayeler anlatıyorlar. El-Hasayh'ın müridine Şam'un deniyordu. İki ilke konusunda Manicilerle anlaşılar. Toplulukları daha sonra [Maniheistlerden] ayrıldı. Aralarında bugün bile yıldızlara saygı duyanlar var. Al-Nedim, Bata'ih'in Sebelileriyle ilgili başka bir geleneği tekrarlamaya devam ediyor:

--- SAYFA 20 ---

M A N I S Bu insanlar Nebatilerin kadim doktrinini savunuyorlar: Yıldızlara tapınıyorlar, heykelleri ve putları var. Sıradan Sebelilere Harranlılar deniyor, ancak grup veya birey olarak onlarla aynı olmadıkları söyleniyor. [G. Monnotl'un Fransızca çevirisinden sonra Muğtasile Sabileri ile yıldızlara tapan Harran Sabileri arasındaki coğrafi ve ideolojik yakınlık, Arap tarihçinin onları bir arada gruplamasına yol açtı. Gördüğümüz gibi, "Sabeizm"in bu iki biçimi tek bir vahiy sisteminin yakın varyantları olsa bile, bunların karıştırılmaması gerekir, çünkü Mani'nin babasının dinini, yani yaşam tarzını birinden diğerine geçerek değiştirdiği söylenir. Bu Muğtesilelerin dini uygulamalarının esas yönü hem bedensel hem de diyetsetel abdestlerden oluşuyordu. Bu nedenle Theo dore bar Konai onlara Süryanice mnaqqede ("kendilerini arındıranlar") adını verdi; bar Konai'ye göre kendilerini halle heware ("beyaz giysiler") olarak adlandırıyorlardı; beyaz giysiler saflık durumlarının işaretiydi. Abdest konusunda Muğtasililiği, ister Filistinli ister Babilli olsun, diğer vaftizci mezheplerden ayıran hiçbir şey yoktur. Muğtesile hareketine özgü görünen şey, beslenme kurallarına uyma kurallarıdır. Fermente içecek ve et tüketimini yasaklamanın yanı sıra, gıdaları sosyal kriterlere göre iki kategoriye ayırdı. Yahudi ekmeğine (yani yoksulların yerel ekmeğine) izin veriliyordu, ancak Yunan ekmeği (yabancıların ve zenginlerin ekmeği) yasaktı. Esasen erkek olduğu kabul edilen topluluğun bahçelerinden toplanan sebzelerle izin veriliyordu; topluluğun dışından gelen ve bu nedenle esasen kadınlara ait olduğu düşünülen aynı sebzelerle izin verilmiyordu. Her erkek sebzenin yenmeden önce "vaftiz edilmesi", yıkanması ve ritüel olarak kutsanması gerekiyordu. Mani'nin gelişim aşamalarını ve kendisinin bir peygamber olarak farkındalığını belirleyen çatışmaların tarihinin anlaşılması için bu sınıflandırma ve dışlama sisteminin akılda tutulması gerekir. Muğtasile topluluğunun bir üyesi olarak Mani'nin bu sisteme meydan okuması ve nihayetinde reddetmesi gerekiyordu; daha sonra bir kilisenin kurucusu olarak, birlikte büyüdüğü ve reddettiği beslenme düzeninden ilham alarak kendi beslenme kuralını benimsetecekti.

--- SAYFA 21 ---

6 M A N C H A I S M Elchasai İbnü'n-Nedim'e göre, hukuken Muğta sıra cemaatini oluşturan, diğer bir ifadeyle bu dinin baş kurucusu olan kişiye el-Hasayh (mss: el-Hasayh) denilirdi. Bu nedenle o, CMC'nin Alkhasaios'u ve Hristiyan heresiologların Elchasai'sidir. Al-Nadim, yalnızca Maniheist geleneği değil, aynı zamanda Kilise Babalarını da örnek alarak, Elchasai'den gerçekten yaşamış biri olarak söz etti. Burada, Hristiyanlık döneminin başlangıcında Filistin ve Mezopotamya'daki Yahudi-Hristiyan çevrelerinde yaygın olarak bilinen bir vahiy kitabının yazarı olarak itibar edilen efsanevi bir şahsın tarihselleştirilmesiyle karşı karşıya olmamız daha olasıdır. "Elchasai" terimi, aşağıda tarihi bir kişiye değil, Elchasaitic Muğtasilism'i doğuran kitabın anonim yazarına ve kitabın kendisine atıfta bulunmak için kullanılacaktır. Bu kitabın Yunanca bir versiyonu üçüncü yüzyılın başında Apamea'lı Alkibiades tarafından Roma'ya getirildi. İçeriği, daha sonra Elenchos adlı zamanının hatalarını içeren bir ansiklopedide onu tartışan Hristiyan bir polemikçiden bilinmektedir. Bu kaynağa göre Alcibiades, Part topraklarında yaşayan Elchasai'nin bu kitabı devasa büyüklükte bir melekten aldığını ve onu yakın öğrencisi Sobiai'ye ilettiğini anlatmıştır. Bu olayın "Trajan'ın saltanatının üçüncü yılında" meydana geldiği söyleniyordu; ya da çağımızın 100. yılı. Epiphanius'un hem doğuştan hem de dinsel yetiştirilme tarzı nedeniyle Yahudi olduğunu beyan ettiği Elchasai, ibadet biçimlerini ve İbrani dininin toplumsal temelini, yani patrikler tarafından başlatılan ve Fısıh ibadetinde sürdürülen, kurban hayvanının boğazının kesildiği ve leşinin sunakta kızartıldığı kanlı kurbanı reddederek yeni bir topluluğun başı olmuştur. Sonuç olarak, Elchasaitik beslenmenin tüm et türleri hariç tutuldu. Kendini "adil" olarak nitelendiren Elchasai, kurban kurumunu ve uygulamasını reddederken; Diğer konularda [Yahudi] kanununun lafzına titizlikle uydum: Sünnet ve katı tektanrıcılığın yanı sıra (her ne kadar mezhep bilimcileri aksini iddia etse de) kehanet ve astrolojinin reddedilmesi, papazlık kurumuna ve Kudüs'e saygı.

--- SAYFA 22 ---

ADAM! 7 duanın yönü [kible 1, Şabat'a ve oruca uymak, evliliğin açıkça onaylanması ve diğer Yahudi mezheplerinde uygulanan çeşitli kendine hakim olma biçimlerine güvensizlik. Ateşi eski dinin kaba geleneklerinin şeytani bir aracı olarak gören Elchasai, suyu yeni dinin büyüsel bir aracı haline getirdi ve şunu söyledi: Çocuklarım, ateşin görüntüsüne yaklaşmayın, aksi halde hataya düşersiniz, çünkü ateş sadece kötülüktür. Çok uzaktayken tam karşınızda görüyorsunuz! O halde görünüşüne yaklaşmamaya dikkat edin, bunun yerine suyun sesini takip edin! O halde Elchasaitik hukukçuluk, Yahudiliğin kurbanlık ve ölümcül ateşinin yerine Filistinli vaftizci toplulukların hayat veren suyunu koymaktan ibaretti. Dine giriş töreni, günahların bağışlanması için vaftizi içeriyordu; katkūmen tamamen giyinik bir şekilde açık havadaki bir derenin akan sularına daldırılıyordu. Bu vaftiz epiklesis'ine, tedavi edici özelliklere sahip elementlerin çağırılması eşlik ediyordu: su, toprak, rüzgar, yağ ve tuz (son ikisi ateşin bıraktığı yeri kaplıyor). Ayin otomatik olarak tüm günahların affedilmesini gerektiriyordu ve inisiyenin tövbesini, başka bir deyişle onun din değiştirmesini ve yaşamını değiştirmesini kutsuyordu. Ama aynı zamanda ve her şeyden önce vücut üzerinde doğrudan, iyileştirici bir etkisi vardı. Çünkü sağladığı ahlaki saflığın kendisi, yalnızca söz ve jestin esasen fiziksel ve bedensel etkisinin bir sonucuuydu. Bu nedenle ayinin amacı bedeni temizlemek ve onu ele geçirmiş olan kötü iblislerden kurtararak onu hastalıklardan iyileştirmekti. "Bir erkek, bir kadın veya bir çocuk kuduz bir köpek tarafından ısırılırsa;" Elenchos'ta saklanan bir parça şöyle diyor: "O anda bir nehre ya da bereketli bir pınara doğru koşsun, tamamen giyinmiş olarak kendini suya kaptırsın ve büyük ve yüce Tanrı'ya güvenle dua etsin!" Tüketimlilere ve şeytani ruhlara sahip olanlara, "yedi günde kırk kez" soğuk suyla yıkanmaktan oluşan bir tedavi önerildi. İster günlük ister dini takvime uygun olarak yapılsın, bedensel abdest rejimi, aynı şekilde çok katı olan ve (yalnızca Roma'nın fırınlarından ve bahçelerinden gelen) tüm izin verilen yiyecekleri gerektiren ikinci bir vaftiz kuralıyla destekleniyordu.

--- SAYFA 23 ---

8 M A N C H A E I S M topluluk) tüketilmeden önce vaftiz edilmeli veya suya daldırılarak temizlenmelidir. Bunun aksine, "Pagan" yiyecekler tamamen tabuydu. Bu temelde Yahudi hukuksal pratiğine aşılanmış ve onunla birleştirilmiş, kıyametçilerin peygamberliği ve sözlerin kristolojisi [İsa'nın mantığı. İsa'yı Adem'in soyundan gelen bir dizi Mesih ya da mesihten sonuncusu olarak gören Elkasai Hristiyanlığının gerçeği yadsınamaz olsa da, Tarsuslu Pavlus'un dayatmayı başardığından derinden farklıydı. Çünkü Pavlus taktik nedenlerden dolayı Yahudi ibadetleri dünyasından ayrılırken, Elchasai tam anlamıyla bir Yahudi-Hristiyan olarak kaldı: Tevrat'ın emirleriyle bir kez ve sonsuza kadar sabitlenmiş olan Yahudi yaşamını uygulayan bir Hristiyan. Çağımızın ikinci yüzyılının başlarında Elchasaitik Yahudi Hristiyanlığı Ürdün'de sağlam bir şekilde yerleşmişti ve Arabistan'da oldukça aktifti. Üçüncü yüzyılın başında, Mani'nin babası Babil topluluklarından birine katıldığında, Apamea'lı Alkibiades onun Roma'daki savunucusu oldu. Aynı yüzyılın ortalarında Origen, Arap Philip'in (244-49) yönetimi altında Filistin'deki "son" ilerlemeyi kaydetti. Sonraki yüzyılda, Filistin ve Suriye'deki dini hareketler konusunda otorite olan Epiphanius, Ürdün'deki vaftizci toplulukların neredeyse her yerde Elchasaitizm tarafından asimile edildiğini kaydetti. Bu nedenle güçlü bir hareketti. Yaklaşık altı yüz yıl sonra, Hicretin dördüncü yüzyılında yazan İbnü'n-Nâdim, onun Mezopotamya'nın bataklıklarında Muğtesile adı altında varlığını sürdürdüğünü doğruladı. Meleğin Çağrısı Mani, yaşamının ilk yirmi beş yılı boyunca Elcha sitik vaftizinin bir taraftarıydı. Mani dört yaşındayken babası onu Dastumisan'ın kırsal topluluğuna getirdi. Mani'nin ilk müritlerinden biri olan Salmaios, ustasının kendisine şunları söylediğini bildirmiştir (CMC 11-12): O zaman (dört yaşında) vaftizcilerin dinine girdim ve içinde yetiştirildim. Vücudumun gençliği nedeniyle, ışık meleklerinin gücü ve çok güçlü güçler tarafından korundum.

--- SAYFA 24 ---

MANİ 9 onlar İsa [= Görkemli İsa] tarafından beni gözetmekle görevlendirildiler. . . . Böylece dördüncü yıldan bedenimin olgunluğuna ulaştığım ana kadar en kutsal meleklerin ve kutsal güçlerin ellerinde güvende tutuldum. Bu tanıklık hiç şüphesiz idealize edilmiş bir yeniden yapılanmadır. Erken çocukluk döneminde Elchasaitik vaftizci topluluğunun bir üyesi olan Mani'nin, dini duyarlılığını mezhebin günlük uygulamalarına ve İsa hakkında anlatılan harika sözlere uyandıran, din değiştiren bir babası tarafından büyütüldüğü söylenir. Her şey Mani'nin çocukluğunun İsa'ninkine göre şekillendiğini gösteriyor. Eshar el-Biruni, Şabuhra gan'ın "Peygamberin Gelişi Üzerine" başlıklı bölümünde iki kez şunu teyit eder; Mani vahyin kendisine on üçüncü yılında geldiğini söylüyor. Al-Biruni bundan, Babil gökbilimcilerinin 539 yılında, kralların kralı Ardeşir'in saltanatının başlangıcından iki yıl sonra olduğu sonucuna varıyor. İbnü'l-Nedîm ise Fihrist'te şöyle diyor: "On iki yaşına geldiğinde kendisine vahiy geldi: Ona göre bu, nur cennetinin kralındandı. Bu vahyi taşıyan meleğe, Nebati dilinde arkadaş anlamına gelen bir kelime olan el-Tawm adı verildi." Dolayısıyla, el-Biruni'nin kronolojisinin başka bir bölümünde daha doğru bir şekilde belirttiği gibi, olay bizim çağımızın 228 yılında, Erdeşir'in saltanatının ikinci yılında meydana gelmiş olmalı. Keph. 1, olayı "Artaxoos'un [Ardeşir] tacı alacağı aynı yıl:" Göksel habercinin adı Aramicedir: tawma = Gr suzugas [CMC (Kipti metinlerinde sai'sh)]. Keph. Yuhanna 14:26'nın dilini anımsayarak ona parakletas ("Yaşayan paraklet bana indi ve benimle konuştu") adını verdim. Geleceğin peygamberinin eğitimiyle bağlantılı olarak, Süryani Hristiyanlığının, adı "ikiz" anlamına gelen (İsa'nın ikiz kardeşi ya da öyle kabul edilmişti) ve bu dönemde Doğu'da geçerli olan çeşitli İnciller ve Elçilerin İşleri tarafından kendisine karşı her türlü dindarlığın beslendiği havari Thomas ile ilgili efsanevi anlatımlarla karşılaşılır. Patteg'in oğlu Paraklit I İsa x Thomas, geleneksel şemanın üzerine vizyonunun sırrını aşılayacaktı: Paraklit I İsa x Thomas ʻMani.

--- SAYFA 25 ---

Mani on iki yıl boyunca sırrının -ya da daha doğrusu göksel arkadaşı tarafından kendisine açıklanan sırların- olgunlaşmasına izin verdi ve yavaş yavaş dünyevi arkadaşları Elcha saites ile çatışmaya girdi. Maniheist geleneğin ayinle ilgili anlatımına göre bu ilk çatışma dönemi, Tevm meleğinin ikinci ve ciddi ziyaretiyle sona erdi. CMC olayı şu şekilde anlatıyor: Vücudumun gelişimini tamamladığı bir dönemde, beklenmedik bir şekilde benim bu çok güzel ve yüce aynam inip karşıma çıktı. Yirmi dört yaşındayken, Pers kralı Dari adaxar'ın (Ardashir) Atra şehrini (Batra) zaptettiği ve kral Sapores'in (I. Şapur) oğlu çok büyük bir taçla taçlandırıldığı yıl, ayın sekizinci gününde Pharmouthi ayında, en kutsanmış Rab bana acıdı ve beni lütfuna çağırdı. Bana oradan ikizim [suzugon mou] gönder. . . . Bu nedenle [ikizim] geldiğinde beni serbest bıraktı ve içinde büyüdüğüm Kanunun dünyasından uzaklaştırdı. Böylece [Rab] beni o insanların arasından çağırdı, seçti ve ayırdı. Burada da tarihlerin istenen uyumu Mani'nin teolojik ve misyoner amacına hizmet ediyordu. Meleğin ikinci tezahürü, birkaç gün içinde birbirini takip eden üç olayla aynı zamana denk geldi: I. Şapur'un babası I. Ardashir ile birlikte atanması (Seleukos takviminde 1 Nisan 551 = 12 Nisan 240); aynı ayın on üçüncü gününde meydana gelen dolunay; ve Mani'nin yirmi dördüncü doğum günü (8 Nisan = 14 Nisan). CMC'de saklanan Baraies'in vaazından alınan alıntının da doğruladığı gibi, Mani bu nedenle yirmi beşinci yılına giriyordu. Bu uyum, astrolojik, politik ve kehanetsel üç dünyanın uyumunu göstermeye yönelik özür dileme ihtiyacını tatmin etti: yeni bir zaman, yeni bir kral, yeni bir peygamber. Bu tesadüfün altında, pohpohlama olmasa da, en azından yeni şahinşahlara yönelik gizli bir çağrı yatıyordu. Mani, kendisine gelen vahyin mesajını kralın diliyle ve kral için yazmışsa, bunun nedeni, yeni başlayan saltanatının yeni dinin hizmetine sunulacağını ummasıydı.

--- SAYFA 26 ---

Elchasaite Karşıtı Tartışmalar MANI 11 Mani, yeni bir din için planlarını kendi zamanının ve mekanının diniyle tutarlı ve aynı zamanda ona aykırı olacak şekilde geliştirecekti. Ancak burada yine Mani'nin kendisi kadar biyografisini yazanlar tarafından da desteklenen, onun yaşamının idealleştirilmesini hesaba katmak gerekir. Tıpkı Mani'nin çocuklukta çocuk İsa'yı kopyaladığı gibi tasvir edilmesi gibi, kendi toplumunun yetkilileriyle tartışan genç bir adam olan Mani de, sinoptik İncillerde bildirilen Yahudileştirme karşıtı tartışmalarda İsa'nın genç bir adam olarak rolünü taklit etti. Bununla birlikte, biyografinin bu kısmı, süslemelere izin verse bile, CMC'nin katkıda bulunduğu tarihsel olarak en yeni ve en kesin unsur olarak öne çıkıyor. Mani'nin Elchasaite'lerle olan anlaşmazlıkları yalnızca meyve ve sebzelere uygulanan vaftiz uygulamalarıyla ilgili değil, aynı zamanda dinin tüm törenleri ve talimatlarıyla da ilgiliydi. "Onlara Allah'ın yolu hakkında sorular sordum." Mani, Baraies'in (Arap geleneğinin Abra haya'sı) otoritesine atfedilen bir deyişte "Kurtarıcı'nın emirlerini" şöyle ifade eder: 'Elchasaite'nin yiyecekleri vaftiz etme geleneği, geleceğin peygamberini ironiye başvurmaya sevk etti. Mani'nin argümanı basit bir sağduyuya dayanıyordu. Yiyecekleri vaftiz temizliğine tabi tutmak ne kanı, ne safrayı, ne gazı, ne de dışkıyı yok eder; atık miktarını ancak perhiz azaltabilir [apedumata]: "Biri ritüel olarak yıkanmış ve artırılmış yiyecekten alsın ve sonra bu şekilde yıkanmamış olanı paylaşsın, vücudun güzelliği ve gücü üzerindeki etkisinin aynı olduğu açıktır. Aynı şekilde, iki tür yiyeceğin dışkısı ve kalıntılarının da birbirinden herhangi bir şekilde farklı olduğu algılanamaz. Bu nedenle, ritüel olarak yıkanmış, vücudun boşalttığı ve dışarı attığı yiyecek, bundan farklı değildir. diğer vaftiz edilmemiş yiyecekler" (CMC 82). Mani muhataplarına yıkanmanın ve abdest almanın hiçbir şekilde temizlik sağlamadığını açıkladı. Onlara, Kurtarıcı İsa'nın "emirlerinde" bu tür uygulamalar hakkında tek kelime etmediğini gösterdi; Doğası gereği kirli olan vücut su ile temizlenemez. "Kutsal Yazıların [= İsa'nın] bahsettiği saflık, ışığı karanlıktan, ölümü yaşamdan, temiz suları yaşamdan nasıl ayıracağını bilmekten gelen saflıktır.

--- SAYFA 27 ---

12 M A N I C H A I S M bulutlu sular. . . . Bu, size emredilen en doğru saflıktır" (CMC 84-85). Bu tür sözler bazı çevrelerde mırıltı ve şüphe uyandırdı, bazılarında ise saygı ve hayranlık uyandırdı. Destekçilerinden bazıları onu bir dini lider, bazıları bir peygamber, bazıları ise gizli vahiy ile desteklenen bir vizyoner olarak görüyordu. Muhafızları onu Mesih karşıtı ve geleneğin ilan ettiği sahte peygamber, bölünmeleri kışkırtan ve cezalandırılmayı hak eden bir kişi olarak görüyordu. ölüm: "O, Kanunlarımızın düşmanıdır! Paganların arasına gitmek ve [Yunan] ekmeği yemek istiyor. Çünkü onun şunu söylediğini duyduk: [Yunan] ekmeğini paylaşmak doğrudur" (CMC 87). Olumlu ve olumsuz tepkiler, İsa'nın kimliğine ilişkin Yeni Ahit anlatımlarından ve Filistin Yahudileri tarafından ona karşı yöneltilen suçlamalardan ilham almıştır. Mani'nin bir kuruluş vaizi olarak gayretli olmasının neden olduğu karışıklıklar ve bölünmeler, topluluğun dini lideri Sitaos'u, İsa'nın konseyini toplamaya zorlamıştır. Yaşlılar, Mani'nin babasından oğlunun davranışını açıklamasını istemeye karar verdiler. Patteg, oğlunu suçlayanları dinledi ve daha sonra tüm sorumluluğu reddederek, müjdedeki kör doğmuş adamın ebeveynlerinin tarzında cevap verdi (Yuhanna 9:21): "Onu kendiniz çağırın ve onun aklını görmesini sağlayın!" (CMC 90) "Çocukluğunuzdan beri aramızdasınız ve kanunlarımızın emirlerine ve hükümlerine yorulmadan sadık kaldınız. Şimdi sana ne oldu, nasıl bir vizyona sahipsin? Çünkü kanunlarımıza karşı çıkıyorsun, dinimizi [dogmayı] altüst ediyorsun ve ortadan kaldırıyorsun. Sizin izlediğiniz yol bizimkinden farklı" (CMC 90-91). Daha sonra Mani, arınma ayinlerini, Kurtarıcı'nın emirlerini, buğday ekmeği ve sebzelere yönelik diyet yasaklarını ve tarım işçiliğini reddetmekle suçlandı. Mani'nin yanıtı, öncelikle, tüm sözlerinde ve eylemlerinde yalnızca ekmeği kutsayan, vergi tahsildarları ve günahkarlarla yemek yiyen, Marta ve Meryem ile yemek paylaşan ve müritlerini İsa'ya gönderen İsa'nın örneğini takip ettiğini göstermekti. ne değirmen taşı ne de fırın kabıyla donatılmış, yalnızca tek bir giysi parçasıyla donatılmış misyonerler: "O halde, Kurtarıcı'nın müritlerinin kadınlardan ve putperestlerden gelen ekmeği yediklerini ve şu ekmek ile bu ekmek arasında, aralarında olduğu gibi hiçbir ayırım yapmadıklarını gözlemleyin.

--- SAYFA 28 ---

MANİ 13 şu ve bu sebze yi yiyorlardı ve yemek için sizin bugün yaptığınız gibi ne elleriyle çalışmakla ne de toprağı işlemekle ilgilenmiyorlardı" (CMC 93). Baptistlerin uygulamaları ile İsa'nın eylemleri arasındaki çelişkiye dikkat çeken Mani, vaftizcilerin kendi gelenekleriyle çeliştiğini söyleyerek devam etti. İlk özdeyişleri bizzat yasanın kurucusu Elchasai'nin davranışını örnekliyordu. Elchasai sulara bir insan figürü gördü ve onun inlediğini duydu ve onun hayvanların ve insanların günlük banyolarından yaralandığını söyledi ve sonra başka bir gün vücudunu bir su birikintisinde yıkamak istediğinde, bir kez daha insan görüntüsü ona göründü ve şunu söyledi: "Biz ve denizin suları biriz. Tam da bu yere bir günah işlemeye ve bizi yaralamaya geldiniz!" Elchasai bu sözlerle ikna edildi ve metin şunu ekliyor: "Çamurun kafasında kurumasına izin verin" (CMC 96). Elchasai, abdest almadığı gibi kendisini tarım işlerine de adamıyordu. Bir gün toprağı işlemek için saban kullanmayı öğrenirken toprağın iniltisini duydu. Daha sonra kendisiyle konuşan bir parça toprak aldı, ağladı, onu öptü ve göğsüne koydu ve şöyle dedi: "İşte Rabbimin eti ve kanı" (CMC 97). Başka bir olayda, öğrencileri ekmek pişirirken, Elchasai ekmeğin kendisiyle konuştuğunu duydu ve ardından öğrencilerine yemek pişirmeyi bırakmalarını emretti. Her ne kadar Mani'nin, CMC tarafından aktarıldığı gibi, İsa ve Elhasai adına Elhasaizm'e karşı eleştirisi, olaydan sonra din değiştirme zorunluluğundan kaynaklanan bir kendini haklı çıkarma parçası olsa da, yine de bize, Mani'nin göksel arkadaşı tarafından ziyaret edildiğini iddia ettiği dönemde vaftizci topluluğunda hüküm süren gergin atmosfer hakkında iyi bir fikir verir. Peygamberlerin Mührü Mani'nin idealize edilmiş biyografisinde melek el-Tawm'ın ikinci kez ortaya çıkışı, hem Elhasaizm'den kopuşu hem de Maniheizm'in dini doğuşunu işaret eder. İbnü'n-Nedim bu olayı Fihrist'te şu sözlerle nakletmektedir: "Yirmi dördüncü yaşını tamamladığında Tevm ona geldi ve şöyle dedi: 'Artık senin kendini gösterme zamanı geldi.

--- SAYFA 29 ---

Daha sonra Müslüman derleyici, şüphesiz kaynağı tarafından Şabuhrgan'dan alınmış olan ve meleğin Mani'nin tezahürünü ciddi bir şekilde ilan ettiği ve ona bir görevi üstlenmesini emrettiği bir ayetten alıntı yapar: "Selam sana, Mani, benden ve beni sana gönderen Rab'den. O, sizi kendi havariliğine seçti ve bu nedenle, [halkları] kendi hakikatinize çağırarak sizin görevinizdir. Onun adına hakikat müjdesini [büşra el-hak] duyuracak ve tüm gücünüzle kendinizi bu göreve adayacaksınız." Mani'nin çocukluğundaki dine bağlılığının sona ermesi ve yeni bir dinin kurucusu olarak havariliğinin başlangıcı, o günün kıyamet tarzı tarafından popüler hale getirilen vizyonların diliyle formüle edildi. Böyle bir dil, bu dönemdeki dini reformun gerçekliğini ileri sürmek için mümkün olan tek kutsal metin temelini sağladı. Mani'nin havariliğinin teolojik içeriği konusunda el-Biruni, Athar'da Şabuhrgan'ın ilk bölümünden alınan bir alıntıyı aktarır: Bilgelik [hikme] ve bilgi [el yazmasındaki a'mal, 'ilm olarak düzeltilmiştir], Tanrı'nın havarilerinin bir dönemden diğerine sürekli olarak getirdikleri şeylerdir. Böylece [geçmiş] yüzyıllardan birinde, Hindistan topraklarında el-Bidâde [Buda] adlı havari aracılığıyla, bir başkasında İran topraklarında Zerdüş [Zerdüş] aracılığıyla ve bir diğerinde Batı topraklarında İsa [İsa] aracılığıyla ortaya çıktı. Daha sonra, içinde bulunduğumuz yüzyılda bu vahiy indi ve bu kehanet benim aracılığım, yani Hakikat Tanrısı tarafından Babil topraklarına gönderilen Mani ortaya çıktı. Yahudi-Hristiyan çevrelerinde okunan kıyamet kahramanlarının örneğini takip eden Mani, kendisini ilahi bir vahyin vasisi olarak sundu. O, İncillerin eskatolojik dilini kullanarak bu vahyin amacını -yani yeni bir din kurma kararını- açıklığa kavuşturmaya devam etti: zamanın sonunun yakınlığı, bu sonun iyi haberlerin duyurulması yoluyla tezahür etmesi ve havari olarak seçilme, yani seçilmiş havari tarafından iletilen iyi haberi karşılamaya hazır olanların bir kilisede toplanması. Bütün bu noktalarda Mani, İsa'nın bilinçli olarak mesihvari bir şekilde Filistin boyunca seyahat etme kararını taklit ederek, Tanrı'nın krallığının yakında gelişile ilgili iyi haberi yayacak ve sırasıyla on iki havari gönderecektir ("Seni kabul eden beni kabul eder ve beni kabul eden, seni kabul eden kabul eder."

--- SAYFA 30 ---

Şekil 1. İnsanlığın Peygamberleri veya Havarileri Listesi >-< , 6 cJ P g cJ Vle. 2 s. ::r e. e. ., , ::? , , ::r 7 "" ()
 8 () - \:!!l 9. ;; ::r # ¹ ., 5 ::; "" N "- . 7 "ti 00 # "" -. p cJ Ç ., , '0 ;; : "" ;;- I N " e. e. 0.. '0
 1; i ° "" # 8l t:1 l , "" "" N w Adam Adam Adam Adam Adam Adam Adam Seth Seth Seth Shem/Sem
 Seth Seth Seth Enos Enos Enos Enos Enos Enoch Enoch Sem Sem Noah Noah Noah Noah Noah Enoch
 Enoch Sem Sem Enoch İbrahim Zerdüş Zerdüş Buda Buda Zarathustra Lao-tzu Zerdüş Buda İsa Buda Zerdüş
 Zerdüş Zerdüş Zerdüş Buda Buda Buda Zerdüş Paul İsa İsa Mesih İsa Mesih İsa İsa Zerdüş İsa Paul
 Paul Paul Buddha Paul Mani Mani Mani Mani Mani Mani Mani Mani Mani Mani Muhammed

--- SAYFA 31 ---

16 M A N I C H A I S M beni gönderdi" [Matta 10:40]). Mani ve İsa'nın üstlendikleri girişimler aynıydı: peygamberlik farkındalığı doğası gereği misyonerliktir. Bununla birlikte, ikisinin peygamberlik eylemleri son derece farklıydı. Kendisini, tövbesini su vaftiziyle ilan eden Vaftizci Yahya'dan ayırmak için, İncillerdeki İsa, bir elçi göndererek "ateş vaftizi"nin iyi haberini vaaz etti. paraklet, ya da şefaatchi: Kutsal Ruh Mani'nin yayma göreviyle görevlendirildiğini iddia ettiği müjde (İncillere göre, İsa çağrısını aldığı anda İsa ile aynı yaşaydı) artık bir umut duyurmak değil, bu umudun gerçekleştiğini - İsa'nın duyurduğu umudun onda, Mani'de gerçekleştiğini söylemekti. El-Biruni, Athar'da) "O, Mesih tarafından duyurulan Para clete'dir ve peygamberlerin mührüdür." Kehanet mührü doktrini, kelimenin tam anlamıyla Yahudi Hristiyanlığının temel bir yönüdür ve genç İsa'nın Yahudi mesih düşüncesine aşina olduğu kadar, genç Mani de buna aşinaydı. Ancak Mani peygamberlik öğretisini yalnızca Elkasaizm'den almamıştır. Gerçekte, eğer Yahudi-Hristiyanlaştırılmış vaftiz, İsa'yı, insanlığın en eski havarileri ve bilgeleri tarafından, yani Yahudilerin mitsel etnotarihinin kahramanları (esasen Adem ve büyük Sethliler, alet yapımcılar ve düzensizlik ekicileri olan Cainitlerin aksine) tarafından müjdelenen kehanetin ve kurtuluşun gerçekleşmesi olarak kabul ettiyse, bu nedenle kendi kurtuluş tarihi teolojisini yalnızca Yahudi öğretisinin içerdiği şeylerle sınırladı. Adem'den Nuh'un oğlu Şem'e kadar efsaneler. Mani'nin kabul edilen peygamberlik şemasında yaptığı derin değişiklik, onu Yahudi ya da Yahudi-Hristiyan bakış açısına göre yorumlamayı reddetmesinden kaynaklanmıştır. Bir yandan bu şemayı meskun dünyanın tamamına [oikoumene] yaydı; diğer yandan, Maniheist literatürde ve Müslüman mezhepler tarihçiliğinde kaydedilen peygamberleri listeleyen önceki tablonun (şek. 1), Elkasaizm'den koptuğu sırada Mani'nin bu peygamberlerle ilgili konumunu gösteren bir şema (şek. 2) ile desteklenmesi gerekmektedir:

--- SAYFA 32 ---

ADAM ! Adem I Seth I Noah Jesus (Filistin/Mısır/Zerdüş Buda Yunanistan/Roma) (Pers/Babil)
 (Hindistan/Çin) MANI /I: Dünyanın Doğusunun Batısı Şekil 2. Mani böyle bir düzenlemenin ruhunu ilk kez Şabuhrağan'da ifade etmiş ve daha sonra Devler Kitabı'nda bundan açıkça bahsetmiştir. Eğer Yaratılış'ta aktarılan efsanevi isimlerden Şabuhrağan'da bahsedilmiyorsa, bu, Mani'nin kitabını ithaf ettiği hükümdarın Yahudi kültürüne aşina olmamasından kaynaklanan taktiksel bir ihmaldi. Dahası, kendisini üç büyük dünya dininin kurucuları ile sınırlandıran peygamber, İran kralına, dünyanın siyasi hakimiyetine adanan yeni saltanatının, Şapur'un kendi tebaasından biri olan Buda, Zerdüş ve İsa'nın manevi mirasçısı tarafından kurulan evrensel bir dinin kurumuyla örtüştüğünü ve bu dinin kuruluşuyla kolaylaştırılacağını önermeye çalıştı. Dünyanın tüm bilgeliliğini ve bilgisini (MP xrad ud danishn I, yani kadim sözlü geleneğin bu üç bilgesinin) kendisiyle birlikte taşıyan bu peygamberlik, Mani'nin öğretisinin tam kalbinde yer alıyordu. Maniheizm'in özgünlüğü, dogmatik bir yapı olarak düalizm değil -bu onun müritlerinin başarısı olacaktı- ama evrenselci bir peygamberlik temelinde bir din bilimi geliştirmesi gerçeğidir. 17

--- SAYFA 33 ---

Böyle bir peygamberlik biliminin kesinlikle Elhasaitik (ve dolayısıyla Yahudilik karşıtı) karakteri, ilk olarak tarihsel Yahudi milliyetçiliğinin tüm temsilcilerinin dini amaç beyanından dışlanmasıyla görülebilir. El-Şehrestani tarafından verilen listede (Muhammed olarak) İbrahim'den söz edilmesi, açıkça Müslüman'ın kendi etiyologundan kaynaklanmaktadır; kendisi de kesinlikle Allah'ın elçilerinin Kur'an'daki listesinden etkilenmiştir; peygamberlerin mührü unvanı Kur'an tarafından İslam'ın kurucusuna atfedilmiştir. Anti-Elhasaizm aynı zamanda ve özellikle kurtuluş normları olarak ritüel ve inancın reddedilmesinde de açıkça görülmektedir. Şabuhrağan'da Mani, nihai hüküm meselelerinde karar kriteri olarak İsa tarafından ortaya konan aynı kriteri ortaya koyar (Matta 25:31-46'nın metni Şabuhrağan'da kelimenin tam anlamıyla ve tamamen benimsenmiştir). Kurtuluş, belirli bir uygulamaya uyulmasına ya da bir ortodoksluğa uymaya bağlı değildir; bundan, her yerde Hristiyan olan ama aynı zamanda bölgeye bağlı olarak Zerdüşt, Markionit, Budist ya da Taocu olan kültürel Maniheizmin dogmatik şekillendirilebilirliği ortaya çıkacaktır; Maniheizt olsun ya da olmasın her insanın kurtuluşu (Mani, unutmayalım, Şapur'a hitap ediyordu), "dindarlara" gösterilen merhamet eylemlerinin bir sonucuydu; yani kilisenin sadıkları: "Ben çıplaktım ve sen beni giydirdin. Hastaydım ve sen benimle ilgileniyordun. Ben bağılydım ve sen beni çözdün. Ben tutsaktım ve sen beni serbest bıraktın. Ve! sürgüne gönderildi ve başıboş dolaşıyordu ve siz beni evlerinize kabul ettiniz." Maniheizt din biliminin Elhasaitizm karşıtlığı (ve dolayısıyla Yahudilik karşıtlığı), son olarak hem İsa hem de Mani tarafından havari Pavlus'tan söz edilmesinde görülebilir. Bu ayrımın Şabuhra çetesinde bulunmadığı çok açıktır, ancak Mani'nin ölümünden sonra derlenen doğrudan Maniheizt kaynakların (Kephaiaia, CMC, Homily III [= Hom. 42.9-85.34], Mezmur Kitabı) tamamında Pavlus'un adı geçmektedir. Hayatının sonunda Mazdean (Zerdüşt) otoriteleri tarafından emredilen ve imparatorluk sarayı tarafından onaylanan şiddetli baskıyla karşı karşıya kalan Mani'nin, kendi kaderini zulüm gören tüm peygamberlerin -elbette İsa'nın, ama aynı zamanda müritlerinin, özellikle de Pavlus ve ilk Hristiyan şehitlerinin kaderine benzettiği kesindir (Maniheizt Mezmur Kitabı bunlardan birkaçının adını verir). Ancak Mani'nin Pauline sempatisinin gecikmiş veya herhangi bir şekilde ikincil olduğuna inanmak bir hata olur. Gençlik kahramanı-

--- SAYFA 34 ---

Elhasaite karşıtı tartışmaların MANI 19'u, dindaşlarının özellikle kanunları yok eden biri olarak nefret ettiği ve bu nedenle mektuplarını ve yazılarını kendi yazı kurallarından dışladıkları birini görmezden gelemedi. Bu nedenle, Mani'nin çok genç yaşlarda, yazılarında (hem gerçek hem de orijinal olmayan, kanonik ve ekstra kanonik) Şam yolunda ani dönüşümünü, üçüncü cennetin coşkusunu ve Batı'daki misyonerlik başarılarını uzun uzadıya anlatan bir adamın kişiliğine hayran kalması muhtemeldir. Mani, bir vizyoner ve havari olarak mesleğini Paul'ün okulunda geliştirdi. Baraies tarafından verilen listede (CMC 48-59) isimleri Pavlus'unkinden önce gelen beş haberciye (Adem, Şit, Enoş, Şem, Hanok) gelince, onların ortak ortak deneyimi, Pavlus gibi, Pavlus'un durumunda olduğu gibi, kendi adlarıyla ilişkilendirilen vahiy yazılarında (kıyametler) kaydedilen, her birinden bir veya daha fazla alıntı olan vizyonlar, hayaletler ve vecdlerle ödüllendirilmiş olma deneyimidir. Homilies'de alıntılanmıştır. Özetle, Mani'yi yeni bir dinin kurucusu yapan belirleyici nedenler iki türdendir: 1. Dayanılmaz bir uygulamanın, yani Elhasaite vaftiziyle kendi tarzında sürdürülen Yahudi yasacılığının İsa adına reddedilmesi ve bunun sonucu olarak, "Kurtarıcı'nın emirlerine yabancı" hale gelen bir uygulamanın sıkı bir şekilde sürdürülmesiyle dar anlamda ilgilenen bir doktrinin reddedilmesi: 2. Pavlus'un modelinin etkisi Mani ile birlikte Yeni Ahit ve apokrif literatür, ilk Yahudi-Hristiyan peygamberliğinin kökten ekümenik bir doktrin doğrultusunda yeniden işlenmesine yol açtı. Seyahatler ve Misyonlar İsa ve Pavlus adına Elhasaizm'den ayrılan Mani, İsa Mesih'in havarisi olan Pavlus'un tarzında aktif bir havari haline geldi. Yeni bir metafizik ya da yeni bir teoloji için görkemli bir proje olan bir inzivanın gizliliği içinde, vaftizcilerden ayrıldığında ilk olarak kanun taslağı hazırlayarak yeni bir din kurmaya da çalışmadı.

--- SAYFA 35 ---

Dini onu ileri ittiği için hemen yollara ve denizlere açıldı. Ancak Pavlus ve Mani'nin havarileri arasında farklılıklar vardır. Bir yanda esasta farklılıklar vardı: Pavlus ölü ve yaşayan bir Mesih'in, yani Kudüs'teki ilk Hristiyan topluluğunun kendisine tapındığı İsa'nın mesajını vaaz ediyordu; Ancak Mani, Mani'nin mesajını vaaz etti, çünkü peygamber ve peygamberlerin mührü olarak kendisini İncillerdeki İsa'nın inancını ve umudunu oluşturan Paraklit veya Kutsal Ruh ile özdeşleştirdi. Öte yandan, çevre farklılıkları da vardı: Yunan kültürüne ve Roma vatandaşlığına sahip bir Yahudi olan Tarsuslu Paul, Batı'ya seyahat etti ve ilk görevlerinde, yerel Yunanlılarla buluşmaya gitmeden önce, yol boyunca her kasabada kendisini yerel diasporadaki Yahudilerle tanıştırmaya özen gösterdi; Yahudi-Hristiyan kültürüne ve İran vatandaşlığına sahip bir Babil olan Mani, İran dünyasını aramak ve Kafkaslar ile Hindistan arasında dağılmış Yahudi-Hristiyan toplulukları arasında yer edinmek amacıyla Doğu'ya doğru yola çıktı. Taşralı bir adam olan Mani, ülkenin şehirlerini ve büyük ticari caddelerini keşfetti. Suların yükselmesi nedeniyle Dicle'yi geçemeyen Seleukeia-Ktesiphon'dan yola çıkan Mani, iki arkadaşıyla birlikte Sippar yakınlarındaki Naser'e (Nasir) sığındı. Dinini kurduğu bu yerde, babasına vaftizcilerin kanununun artık kendi kanunu olmadığını duyurdu. Küçük grup daha sonra nehri geçti ve Diyala'dan geçerek kuzeybatıya, Medya dağlarına doğru ilerledi. Oradan Azerbaycan'daki Urmiye Gölü'nün güneyindeki maden ülkesi Ganazak'a (Ganzak) ulaştılar. Mani orada zengin bir adamın kızını iyileştirdi ve kilisesinin kurumsal embriyosunu, Kafkasya'ya (Ermenistan ve Gürcistan) göndermeyi başardığı haberciler [presbeutai ve apostoloi] şeklinde tasarladı. Takip eden yüzyıllarda, bu iki bölgenin Hristiyanlığa geçişinin resmi tarih yazımı, yerel Manici propagandasından karakteristik temalarını ve anlatımlarını devraldı: Bir av gezisi sırasında kraliyetin din değiştirmesi, kraliyet ailesi üyelerinin iyileşmesi, paganlarla yaşanan tartışmalar. Mani'ye gelince, babasıyla birlikte Ganazak'tan Azerbaycan tenekesinin taşındığı ticari yol boyunca seyahat etti.

--- SAYFA 36 ---

MANI 21, bu mineralin Basra Körfezi'ndeki Mesene limanı Pharat'a kadar çıkarıldığı ve rafine edildiği, Arap tüccarların onu "Hindistan"a taşıdığı yer; yani İndus Nehri'nin ağzındaki Deb (Daybul). Bu seyahat planının, havari Tomas tarafından yaklaşık iki yüzyıl önce yapılmış olan seyahat planı olduğu söyleniyordu. Bu güzergah üzerinde Hürmüz Boğazı'na kadar ve ötesinde küçük Hristiyan toplulukları kurulmuştu. Efsaneye göre Thomas, ilk başta İsa'nın emrettiği görevi üstlenmek konusunda isteksizdi: "Yahudi olan ben nasıl Kızıldenizlilerin arasına gidebilirim?" Thomas'ın yolculuklarıyla ilgili muhteşem hikayeleri bilen Mani, kendi özgür iradesiyle ve kendi nedenleriyle, ünlü sefelinin izlediği rotayı takip etmeyi arzuluyordu. Bu nedenle, Mani'nin ilk misyonerlik yolculuğu sırasında tanıştığı kişiler, Fars ve Turan arasında dağılmış olan ve Thomas'ın öğretilerini takip ettiklerini iddia eden bu Hristiyan topluluklarının üyeleri. Bu yolculuğun amacı ve amacı Budizm'i öğrenmek değil, bu topluluklarla iletişim kurmaktı. Tıpkı Thomas'ın İşleri'nin yerel prensler ve reisler arasında Thomas'a büyük başarı kazandırdığı gibi, Maniheist hagiografi de Mani için benzer bir misyonerlik tasarlayacaktı. Bir Part parçası (M 48), Mani'nin Turan'ın Budist kralını dönüştürmedeki başarısını anlatır. Kralın gerçek bilgeliği kabul etmesine yol açan bir havaya yükselme becerisini herkesin önünde gerçekleştiren Mani, misyonerlik amacını şöyle açıkladı: "Turanşah ve ileri gelenler [azadan 1 bunu duyunca sevindiler. Onlar inancı kabul ettiler ve dinin elçisine yakın olduklarını gösterdiler: Ailenin ve kraliyet sarayının birkaç üyesi de din değiştirdi. Mani'nin ona veda etmek için tekrar havaya yükseldiğini gören kral dizlerinin üzerine çöktü ama Mani ona seslendi. Turanşah daha sonra onunla havada buluşmaya gitti ve Mani'yi öperek ona şöyle dedi: "Sen Buda'sın!" Bu Hint misyonunun en fazla iki yıl olan kısa süresi, din propagandası yapma veya Budist çevrelere entegrasyon olasılığını dışlıyor. Her ne kadar Manihe efsanesi tarafından kendisine atfedilen muhteşem dönüşümlere pek yol açmış olmasa da, yine de Hristiyan çevrelerinde belli bir başarı elde etti, çünkü başka bir Part fragmanına (M 4575r) göre Mani, Rew-Ardaxshir'e dönüşünde ilk din değiştirenlerden biri olan babası Patteg'i ve kardeşi John'u (Hanni) orada yeni kurduğu topluluğa göz kulak olmaları için gönderdi.

--- SAYFA 37 ---

22 MANİHEİZM Bu ilk misyonun ve onu takip eden faaliyetin tarihlenmesiyle ilgili temel ayrıntılar Kipti Kephalaia'dan gelmektedir (1:15-16): Kral Artaxoos'un [Artashir] son yıllarında vaaz vermek için yola çıktım, deniz yoluyla Uiore'ye ulaştım, Kızilderililerin ülkesine ulaştım, onlara yaşam umudunu vaaz ettim, bu yerde iyi bir seçim [= topluluk, kilise] seçtim [sotp]. Ancak kral Artaxoos'un öldüğü ve oğlu Sapoires'in (Şapur) kral olduğu yıl, deniz yoluyla Kızilderililerin ülkesinden Persler ülkesine döndüm ve yine Persis ülkesinden Babil ülkesine, Mesene'ye ve Susa bölgesine ulaştım. Kendimi kral Sapoires'e sundum. Beni büyük bir onurla kabul etti ve kendi topraklarında seyahat etmem ve orada yaşam sözünü vaaz etmem için bana izin verdi. Birkaç yılını kraliyet maiyetinde [komitaton], birkaç yılını Persis'te, Partların ülkesinde, [ve] Adiabene'ye kadar [kuzeyde] ve Romalılar krallığının sınır bölgelerinde geçirdim. Mani yolculuklarını anlatan Kephalaia 76, I. Şapur'la tanışmasının koşullarını anlatır ve Mani'nin yönettiği görevlerin özetini verir: Ayrıca, bir gün ustamız ve ışık saçan aydınlatıcımız Mani, Ktesiphon şehrinde yaşarken, kral Sapoires onu sordu ve onu gelmesi için çağırdı. Efendimiz yola çıkıp kral Sapoires'in yanına gitti, sonra geri dönüp kilisesine gitti. Orada bulunalı henüz bir saat olmamıştı ki, Sapoires daha fazla gecikmeden kral onu tekrar sordu, onu çağırttı ve [efendimiz] tekrar yola çıktı; bir kez daha kral Sapoires'in yanına gitti, onunla konuştu, ona Tanrı'nın sözünü bildirdi ve sonra geri dönüp kilisesine gitti. Yine de kral Sapoires üçüncü kez onu sordu ve gelmesini emretti ve [efendimiz] bir kez daha kralın yanına döndü. . . . [Sonra bizzat Mani şunları söyledi:] O sırada tekneyle denize açıldım. . . Kızilderililerin tüm ülkesini karıştırdım [başarı dönemini siyasi otoritelerin muhalefeti nedeniyle başarısızlıklar takip etti]; Bir kez daha denize girdim. Kızilderililerin ülkesini terk edip Persis ülkesine ulaştım. . . . [başarı, sonra aksilikler]; Persis topraklarından çıkıp Mesene şehrine ulaştım. . . [burada metinde bir boşluk var; bir kez daha başarının ardından geri dönüşler geliyor]; buradan Asurluların şehri Babil ülkesine geldim. . . . [başarıyı esas olarak "dogmata" otoritelerinden kaynaklanan aksilikler takip eder; yani Zo-

--- SAYFA 38 ---

ADAM I 23 Rostorialı ve Hıristiyan din adamları}. Bu ülke bana karşı çok mücadeleler verdi. Bu yüzden Asurluları bırakıp Medlerin ve Partların topraklarına girdim. Burada bilgelik arpını çaldım. Bu iki metni diğer kaynaklardan bilinenlerle karşılaştırarak birkaç tespitte bulunmak mümkündür. Hint misyonunun Turan'da sona ermesi büyük olasılıkla MS 243'ün başında gerçekleşti. Mani her yerde olduğu gibi orada da başarıyı ve başarısızlıkları biliyordu ama yine de Deb'de bir topluluk kurmayı ("seçim yapmayı") başardı. Parth parçası (M 4575') ve Keph. Bu noktada hemfikirim. Mani, yola çıkarken izlediği rotayı takip ederek deniz yoluyla Turan'dan döndü. Dönüşünde Persis (Fars) ilindeki Rew-Ardaxshir'e yerleşti. Oradan Susiana, Mesene, Babil ve "Şehirler" (Seleukia-Ktesiphon) üzerinden geçerek Persis boyunca birçok yolculuk yaptı. Bütün bu yerlerde eski vaftizci dindaşlarıyla tartışmalara girdi. Yeni askerleri Ammo, Adda ve Sis, eğitilmiş Aramiler ve çok dilli şehir sakinleriydi. Onun en yakın işbirlikçileri olacaklardı. İranlı ve Zerdüşt ileri gelenleriyle ve ülkelerindeki kraliyet prensleri ve eyalet valileriyle temas kurduktan sonra Peygamber, daha sonraki Maniheist tarih yazımının anlattığı gibi olağanüstü dönüşümler kaydetmedi, bunun yerine güvene dayalı ilişkiler kurdu. Böyle bir ilişki, kralın "kardeşi" olan Peroz'la oldu ve bu ilişki sayesinde Mani sarayda bir görüşme sağladı ve 253 yılında kendisi ve müritleri için güvenli geçiş garantisi verdi. Kralların kralıyla buluşma, Maniciler tarafından yanlış bir şekilde dinlerinin resmi olarak tanınması olarak yorumlandı: İbnü'n-Nedim tarafından kaydedilen böyle bir gelenek, peygamberin kabul salonuna girişini ışık saçan bir Buda'nın girişi olarak tanımlar ("omuzlarında kandillere benzer iki ışık vardı"). Artık Dicle'nin batı yakasında, Ktesiphon'un bir parçası olan Veh-Ardaxshir'e yerleşen Mani, kral için dininin (Şabuhrgan) ilkelerinin bir özetini hazırladı, kilisesinin kesin tüzüklerini hazırladı ve müritlerinin misyonlarını "dünyanın dört bölgesine" organize etti: Batı'ya - yani Roma yolunun ilk aşamaları olan Palmira ve Mısır'a - Adda'yı ve Patteg; Kuzeydoğu'ya (Partya ve Horasan), Abarşehr'e (Nişapur), Merv'e ve Kuşan topraklarına ulaşacak olan Ammo'yu gönderdi.

--- SAYFA 39 ---

24 MANİHEİZM bu dönemde gönderildi ve bunların hesapları bize ulaşmadı: Kuzeydoğu Arabistan'a (Hatta) ama aynı zamanda Arap Yarımadası'nın sonuna kadar güneybatıdaki kervan yerleşimlerine kadar. Mani, Kuzeybatı'nın sorumluluğunu kendisi üstlendi. İlk önce Bet(h)-Garmai ve Adiabene'ye gitti, burada Adda ve Pers Abzakhuya (Abzaxya) tarafından Karnuk'ta kurulmuş olan mevcut topluluğa teşvik verdi ve diğer kardeşleriyle birlikte Musul bölgesinde birkaç yeni topluluk kurdu, ardından Bet(h)-Arab aye ve Tur'Abdin'e, yani (Kef. 1'in ifadesiyle) "krallığın sınır bölgelerine" gitti. Romalılar: 264'ten 270'e kadar Mani kendisini Süryani Hıristiyanlığının tam kalbinde buldu. 270'e gelindiğinde Mani'nin dini İran'ın her yerinde yerleşik hale geldi; Mani'nin Keph 1'de söylediği gibi misyonlar ağı bu ülkenin dışına doğru genişledi; ve şunu ekliyor: "Umudum [elpis - kilisenin eşanlamlısı] dünyanın gün doğumuna kadar ve meskun toprakların her yerinde, Kuzey ve Güney iklimlerine kadar ulaştı. [Benden önce gelen] havarilerin hiçbiri böyle bir şeyi başaramadı: Bunun sayesinde, Keph'te 76 dünyayı "koşarak" (kelimenin tam anlamıyla ayak parmaklarının ucunda) dolaştığını beyan eden Mani, belki de İsa'nın "Dünyanın dört bölgesine [klimata] gidin" emrini otuz yıl boyunca harfi harfine yerine getirmeyi başardığı kabul edilir: Evanjelik perikopların derlemelerinin sonucunu ve Mani'nin türettiği havarilerin apokrif geleneklerinin temelini oluşturan dört klimata'nın misyolojisi, Maniheist peygamberliğin dini ve pratik yanıdır; Mani olarak Maniheizm onu tasarladı, formüle etti ve deneyimledi. Pehlevi'deki bir parçada (M 5794) Mani, "seçtiği" [wizidan] dinin, daha önce gelenlerin hepsinden üstün ve tercih edilmesi gereken dinin on nedenini sıraladı. Mani'nin müritlerine sürekli vurguladığı bu sebeplerden ilki büyük öneme sahiptir: "Önceki dinler tek bir ülkede ve tek bir dilde [yayıldılar]. Ama benim dinim öyledir ki her ülkede ve her dilde açıkça görülür [paydag] ve uzak ülkelerde öğretilir: Bu izole edilmiş bir metin değildir. Kıpti Kephalaia'dan bir pasaj (154)

--- SAYFA 40 ---

MANI 25, Mani'nin dini ve misyonerlik amacını benzer terimlerle takdire şayan bir şekilde özetlemektedir: Batı'da kilisesini seçen O (İsa), kilisesi Doğu'ya ulaşmadı. Doğu'da kilisesini seçen O (Buda), seçimi [ekloge] Batı'ya gelmedi. Umudum, [kilisemi] Batı'ya ulaşacak ve aynı zamanda Doğu'ya taşınabilecek şekilde yönetmektir. Ve onun vaazlarının sesi, Her dilde duyulacak ve her şehirde duyurulacaktır. Benim kilisem bu temel bakımdan önceki kiliselerden daha üstündür, çünkü önceki kiliseler yalnızca belirli yerler ve belirli şehirler için seçilmişti. Kilisemi, tüm şehirlere ulaşacak ve iyi haberlerinin tüm ülkelere ulaşacağı şekilde yönetiyorum. Prensip, eğer kralların kralı karar verirse İran bir sabah uyanıp kendisini Maniheist bulabilirdi. Ancak gerçekte bu gerçekleşmedi, çünkü Ardeşir'in oğlu ve damadı Zerdüşti olarak kalmıştı, bu da onların devlet dinini ateş rahiplerinin kontrolü altında sürdürdükleri anlamına geliyordu. Hormizd (Ohrmizd) babası Şapur'un tahtına geçtiğinde, başkente doğru yola çıkmak için acele etti. Mani'nin olayların gelişmesini beklemesi pek olası değil. Kendisini hemen saraydaki entrikalara adadı ve bu, kraliyet ailesi üyelerine ve saray yetkililerine yakın olduğu için, babasının hoşgörü politikasını sürdürme sözü verdiğinden, başlangıçta yeni kralın ona karşı iyi niyetinden emin olabilirdi. Hürmüz'ün saltanatı, yalnızca birkaç ay sonra (273'ün sonlarında?) aniden sona erdi; bu arada, Mani'nin dininin onaylanması için aradığı kesin statü değişikliği gerçekleşmedi. Statüko, Hükümdarlığının ilk aylarında korundu.

--- SAYFA 41 ---

26 MANİHEİZM Hormizd'in kardeşi ve halefi, A. Chris Tensen'in "güç açgözlü ve kararsız" olarak tasvir ettiği I. Behram (Vahram): Bahram yavaş yavaş gerçek gücün resmi din adamlarının, özellikle de onun önde gelen isimlerinden biri olan Karder (aynı zamanda Kirdir veya Karter) adlı Zerdüşt piskoposunun ellerine geçmesine izin verdi. Karder, Mani'yi yargılamak için Bahram'ın saltanatını beklememişti. I. Şapur'un comi tatus'unda (mahkemesinde) Zerdüşt dininin rahibi ve öğretmeni olan Karder, Zerdüşt'ü, Buda'yı ve İsa'yı kendi bayrağı altında bir araya getirdiğini iddia eden bu yeni dinin doğuşuna ve yayılmasına yardımcı olmak için ideal bir konumdaydı. kraliyet prensleri ve eyalet valileri ile imparatorluk yönetimine sızmak - kısacası, bir gün geleneksel dinin yerini almak ve son tahlilde yurt dışından gelen, rakibi olmayan resmi bir tarikatın tek bakanı olmak gibi açık bir amaçla entrikalar çevirmek. yani, Ardaşir'in torunlarının hükümdarlığı döneminde ortodoksluk statüsü iddiasında bulunan Zerdüşt hiyerarşisinin zirvesinde bir konuma yükseldi. Karder, dine yaptığı birçok hizmet arasında şunları belirtti: İran ülkesinde birçok yangının [= ateş tapınağının¹ ve büyücülerin] zenginleşmesine neden oldum ve aynı şekilde Aniran topraklarında da [zenginleşmesini sağladım]; Aniran topraklarındaki ateşler ve büyücüler, kralların kralının atları ve adamları buraya geldi: [1 Antakya şehrinde, Suriye ülkesinden ve Suriye'nin ötesinde, Tarsus şehrinde ve Kilikya ülkesinden ve Kilikya ülkesinin ötesinde ve Kapadokya'nın ötesinde, Galatya ülkesine ve Ermenistan ülkesine, İberya [= modern Gürcistan], Arnavutluk ve Balasakan'a, Arnavutluk-Şapur sınırına kadar, Kralların kralı, atları ve adamlarıyla yağmaladım, yaktım ve yıkıma uğrattım; ben de kralların kralının emriyle bu ülkelerdeki yangınları ve büyücülerini örgütledim ve ele geçirilen ganimeti bu ülkelere geri verdim.

--- SAYFA 42 ---

MANI 27 iyi olanlara ülkede rütbe ve yetki verdim. Müneccimlerin bünyesinde uygun olmayan bir hayat süren sapkın veya yozlaşmış adamlara gelince, onları cezaya ve kınamaya tabi tuttum. Onlar yollarını düzelttiler ve ben de birçok yangın ve büyücü için sözleşmeler ve patentler hazırladım. Tanrıların ve kralların kralının desteği sayesinde İranşehr'de birçok ateş kurdum ve kan akrabaları arasında birçok evlilik yaptım; [İnancı] kabul etmeyen birçok insan bunu itiraf etti ve iblisler öğretisini savunanların çoğu, benim eylemim sayesinde, iblisler öğretisini terk etti ve tanrılar öğretisini benimsedi. (J. de Menasce'nin çevirisinden sonra) Şapur'a imparatorluğun sınır bölgelerine ve ötesine kadar eşlik eden Karder, askerler tarafından pasifize edilen tüm bölgelerde Zerdüşt ortodoksluğunu ve katı yasalarını yeniden tesis etti. Aynı yerlerde, aynı dönemde, aynı koşullarda, aynı kraliyet maiyetinde Mani de "umudunu" vaaz etmek ve kendi kurumlarını kurmak için barışçılaştırmadan yararlanma fırsatı buldu. O halde, Sasani fethini zıt yönlerde ikili bir misyon takip etmiş gibi görünüyor: Bir yanda, yalnızca yabancı temasın etkisi altında çürüyüp parçalanabilecek bir ortodoksluğu desteklemeyi amaçlayan merkezci bir hareket -Karder'in reformu; ve diğer yanda Mani'nin "sapkınlık" peygamberliğinin merkezkaç kuvveti - ki bu ancak dış temasla güçlendirilebilir. Şapur'un zamanında iki vizyonerin giriştiği ideolojik mücadelede, yavaş yavaş siyasi gücün kontrolünü ele geçiren kişi Karder oldu. I. Bahram'ın hükümdarlığı döneminde bu kontrol neredeyse tama yakın görünüyordu. Bu noktada Mani'nin tek alternatifi, İran dünyasının büyük aktörlerinin politikasının kendisi olmadan ve ona karşı sonuçlanacağı sahneyi terk etmektir. Artık acımasız bir oyunda kaybettiğini, üstelik hayatının da kaybedildiğini biliyordu. Benim görüşüme göre, Maniheist lirik şiirin ve vaazların kötümser ve ikici radikalleşmesinin yanı sıra, Mani'nin Devler Kitabı'nın kendi versiyonunun kompozisyonu da bu acı dolu dönemin bağlamına yerleştirilmelidir. Bu anlatıda, kıyametlerin en ünlüsü (Enoch) tarafından popüler hale getirilen İncil'deki bir hikayenin dilinin ardında, tiranların [kawan 1] kötülüklerini anlattı ve onların gerilemesi ve çöküşü hakkında kehanetlerde bulundu. Mani'nin son seyahatleri onu çocuğunun yaşadığı yerlere geri götürmek içindi.

--- SAYFA 43 ---

28 MANİHEİZM'in başlığı, gençliği ve kilisesinin doğuşu. Böylece ilk olarak Babil'deki toplulukları ziyaret etti ve misyonlarından dönen iman kardeşlerini onlara mektuplar, belgeler ve talimatlar vererek karşıladı. Horasan'a uzun bir yolculuğa çıkmak niyetiyle (Kıpti Homilies'in ifadesi bu noktada kesindir) küçük aşamalarla Susiana (Khuzistan) eyaletindeki Hormizd-Ardaxshir'e (Suq al-Ahwaz) ulaştı. Bu onu, Ammo'nun daha önce izci olarak gittiği ve birçok Maniheist kurumun inancın bir tımarı haline getirdiği Kuşan bölgesine getirebilirdi. Ancak planı gerçekleştirilemedi. Mani imparatorluk polisi tarafından durduruldu ve daha ileri gitmesi yasaklandı. Mesene'ye döndü ve nehrin yukarısına tekneyle Ktesiphon'a gitti. Bağdat ile Dastagerd'in ortasında, Seleucia'dan yaklaşık elli beş mil uzakta bulunan Kholassar'a (Artemita) gitti. Bat adındaki Kholas sar'ın küçük bir prensi, onun yeni din değiştirenlerden biriydi. Kralın huzuruna çıkmak üzere Susiana'daki Beth-Lapat'a (aynı zamanda Belapat veya Gundeshabühr) gitme emri Mani'ye orada ulaştı. W B. Henning, Bahram'ın tebaalarından biri olan Bat'ın din değiştirmesini, kralın öfkesinin ve Mani'yi çağırma kararının doğrudan nedeni olarak görüyor. Bat, Mani'ye en azından Beth-Deraye'de önemli bir Maniheist topluluğa ev sahipliği yapan Gaukhai'ye (aynı zamanda Jukhi veya Jukha) kadar eşlik etti. İbnü'n-Nedim tarafından kaydedilen yerel bir popüler gelenek, daha sonra Gaukhai'yi, hiç şüphesiz oraya yaptığı veda ziyaretinin anısına, peygamberin doğum yeri haline getirdi. Mani sonunda tercümanı Nuhzadag (bar-Nuh), İranlı Abzakhuya (Abzaxya) ve Kustai'nin eşliğinde Beyt-Lapat'a vardı. Polis grubu hemen kraliyet konutuna götürdü. Mani'nin rakibi hakkında uyarılan Karder, kralın yaverini bilgilendirdi ve o da, bir av partisinden dönüşünde yemekte olan Bahram'ı uyardı: "Mani burada; kapıda bekliyor." Bahram, Mani'ye bir dakika beklemesi talimatını verdi. Mani binanın girişindeki nöbetçi karakoluna döndü. Yemeğini bitiren Bahram masadan kalktı ve Sakas ve Karder kraliçesi ile kol kola Mani'ye katıldı. şöyle devam etti: BAHRAM: Hoş gelmedin! MANİ: Ne yanlış yaptım?

--- SAYFA 44 ---

MANİ 29 BAHRAM (kaçınarak): Seni bu ülkeye sokmamaya yemin ettim. [Sonra, (Kıpti Homilies'in dediği gibi) bir sürü kelimeyle, yüzü öfke ve küçümsemeyle buruşarak devam etti:] Ah, ne işe yararsın sen? Sen ne askersin, ne de avcı. Belki de ilaçları ve ilaçları vermeniz gerekiyor? Ama sen buna bile yetenekli değilsin! MANİ: Ben yanlış bir şey yapmadım. Sana ve ailene karşı her zaman iyi davrandım. Cinlerden ve büyülerden kurtardığım hizmetkarların çoktur; hastalıktan iyileştirdiklerimin birçoğu; Her türlü ateşi uzaklaştırdığım birçok kişi var; ölmek üzere olan ve sağlığına kavuştuğum birçok kişi var! BAHRAM (doğrudan konuya giriyor): Tam üç yıldır Bat'la yürüyorsun! Ona öğrettiğiniz bu din nedir [nomos] ki sonunda bizim [rahiplerimizi] [=Zerdüşt din adamlarını] bırakıp sizin dininize uysun? Bunu nasıl açıklıyorsunuz? Sana gitmeni emrettiğim yere neden onunla gitmedin? Kralın gerçek amacı bu alışverişte bulunacak. Bahram ve ibadet bakanı için Bat'ın din değiştirmesi dayanılmazdı. Dahası Mani, Hormizd Ardaxshir'den muhtemelen başkent'in yakınında bir yerlerdeki Ctesiphon'a dönüşünde kendisine iletilmiş olan ev hapsi cezasına da uymamıştı. Bu noktada Mani'ye hiçbir olası kaçış yolu kalmamıştı ve Kıpti Vaazları'nda (Hom. 42.9-50.17) verilen röportajın anlatımının inandıracağı gibi, teolojik konularda bir tartışmanın ortaya çıktığı çok şüphelidir. Artık kaybedecek bir şeyi kalmayan Mani, Bahram'ın tutumunun, Mani'nin her ihtiyacına özen gösteren ve ona duyduğu saygıyı yazılı olarak gösteren babası Shapur'un tutumuyla çeliştiğini belirtti. Mani, Shapur'un kendisine gönderdiği mektubu eldeki kanıtla okudu. Bu çok fazlaydı! Mani hemen zincire vuruldu. Yüz kilodan fazla zincirle -boynunda bir zincir, ayak bileklerinde üç zincir ve bileklerinde üç zincir daha- ile bağlanmış olan müritlerini kabul edecek ve onlara son bir mesaj verecek kadar güce sahipti. Birkaç gün gözaltında kaldıktan sonra bitkin düşerek öldü. Kıpti Vaazları'nda kaydedilen, Mani'nin çilesinin yaşandığı kanonik ay ("çarmıha gerilme"), bir din değil, gelenek tarafından icat edilen ceza döneminin kutsanmasıdır (dört günlük yargılama artı yirmi altı tutukluluk).

--- SAYFA 45 ---

30 M A N I C H A E I S M abl tarihsel kronoloji. Üstelik Mani'nin cesedine ne olduğunu bilmek de zor. Parçalanmış mıydı? Derisi yüzülmüş mü? Samanla doldurulmuş ve halka açık bir şekilde mi sergilenmiş? Vahşi hayvanlar tarafından mı parçalandı? Başı mı kesildi ve kafası şehrin kapılarından birinin üstüne mi sıkıştı? İkiye bölüp her iki kapağı da çivilemek mi? Tüm bu ayrıntılar, büyük şehitle ilgili bilinen tüm gerçekleri ve söylentileri bir araya getiren Maniheist hagiografide bulunabilir. Tarihler ve takvimler konusunda normalde çok açık sözlü olan El-Biruni, Mani'nin ölüm tarihi konusunda sessiz kalıyor, belki de kaynaklarının sessizliği veya fikir ayrılığından utanıyor. Orta Asya'dan bize ulaşan belgelerde yer alan aylara, günlere ve saatlere ilişkin referanslar, ayinlerde kullanılan bir takvimden başka bir şey değildir. Mani'nin ölüm yılı tartışmalı bir soru olmaya devam ediyor. On İki Hayvanın Çin-Türk Takvimi'ne dayanan bir Uygur Maniheist kronolojisi, "Buda Mani'nin gökteki yerine gidişini" domuz yılında, yani Hristiyanlık döneminin 274. yılında sabitliyor. Teorik olarak mümkün olan daha sonraki tarihler (276 veya 277), yerel veya uluslararası takvimleri, bayram günlerini belirleyen Maniheist geleneklerle uzlaştırmaya çalışarak elde edilebilir. Mani öldüğünde zaten yaklaşık altmış yaşındaydı.

--- SAYFA 46 ---

2. BÖLÜM Mani'nin Okuduğu Kitaplar Kendi sosyal geçmişine sahip birinin geleneksel olarak aldığı dini eğitimin bir sonucu olarak, Mani çok erken yaşta Yeni Ahit yazılarına -dört İncil ve Pavlus'un Mektupları- doğu Aramice tercümesi aracılığıyla erişebildi. Ayrıca dört İncil'i günlük ya da uyumlulaştırılmış biçimde biliyordu. Maniheist Kilisesi'nin Afrikalı doktorlarının Augustinus'la yaptıkları tefsir mızrak dövüşleri sırasında Latince olarak aktarılan İncil parçaları ve Turfan'da bulunan İsa'nın parabolik anlatılarından parçalar, İncillerin uyumlu bir formunun Maniheizm'in coğrafi genişliğinin iki ucundaki öğrenciler tarafından da kullanıldığını göstermektedir. Bu parçaların analizi, bu uyumun Tatianus'un Diatessaron'undan kaynaklanmadığını, üstelik birçok versiyonda mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Mani, Elchasaitik geçmişinden dolayı, vaftiz toplumunda okunan yazılara da aşina olmuştu; yalnızca Elchasai'ye emanet edilen vahiy kitabına değil, aynı zamanda yaşı ilerledikçe, Tanrı'nın ilk elçilerinin otoritesine atfedilen ve o zamanlar Yahudi-Hristiyan çevrelerinde çok popüler olan çeşitli vahiy ve görüş kitaplarına da aşina olmuştu (Adem, Seth, Hanok ve Adem'in Kıyametleri ve Nuh). Mani'nin misyonerlik macerasına olan hayranlığı, Arami Hristiyanların en sevdikleri havarileri etrafında inşa ettikleri, sırasıyla vizyonlar, yolculuklar ve dramalarla dolu romansal anlatılara uzun süre maruz kalmasından da kaynaklanıyordu: Yuhanna, Petrus, Pavlus, Andrew ve Tomas'ın uydurma Elçilerin İşleri. Bu son havarinin kaderi genç Mani üzerinde en az üç nedenden dolayı özel bir etki yarattı. İlk olarak gelenek

--- SAYFA 47 ---

32 MANİKHAİZM, Thomas'ı, adından da anlaşılacağı gibi, İsa'nın "ikizi" [tawm 1; ikincisi, İsa gizli sözlerini (Thomas İncili) ikizi olan bu Tomas'a iletmışti; ve nihayet İsa, kralları ve halklarını dinlerine döndürmek için Doğu'nun en uzak noktasına, Hindistan'a kadar gitme görevini Tomas'a emanet etmişti (Thomas'ın İşleri). Thomas efsanesinin Mani'nin kariyerini belirlediği söylenebilir; aslında ikincisinin mesleği, Doğu Hristiyanlığının, ilkinin istisnai kaderine olan inancının doğrudan ürünü gibi görünüyor - öyle ki Mani'yi anlamak, büyük ölçüde havari Thomas'ın edebi kurgusuyla ilişkili geleneklerin incelenmesine bağlıdır. Kendi dinini kuran Mani, (Gizemler Kitabı'nın içeriğinin de gösterdiği gibi) felsefi incelemeleri ve Bardesanes'in kutsal şiir ve şarkılarından oluşan koleksiyonları okudu ve özümsemi. Yunanca yazılmış ve "Helenleşmiş büyücüler" tarafından Keldani peygamberlere atfedilen oldukça yeni vahiyleri kendisinin bilmesi pek mümkün görünmüyor: Nicotheos, Zerdüşt, Zostrianos, Allogenes ve Messos'un Apoca lypsleri. Öte yandan Gizemler kitabının ikinci bölümünü yazmak için Hystaspes Kıyametini kullandığını biliyoruz. Tüm bu yazılara, Eski veya Yeni Ahit'te şu veya bu kişiye atfedilen diğer küçük yazıların (efsaneler döngüleri, dualar, ilahi çağrılar) yanı sıra kısa ama edebi açıdan özerk parçaları (İran'ın Hristiyan topluluklarından catilenalar, ağıtlar ve ilahiler) eklemek gerekir. Mani'nin, Targumik yorumu aracılığıyla bile, Yahudi İncili'nin metnini neredeyse kesin olarak bilmediği (ya da bilmeye çalışmadığı) görülüyor. Yahudi olan sadece onu ilgilendirmiyordu; bu aynı zamanda derin bir kişisel öfke kaynağıydı. O, Hristiyan olduklarını iddia ederken Yahudi kanunlarının hükmü altında kalan vaftizci kardeşlerine rehberlik etmeye devam ettiği için Pentateuch'tan nefret ediyordu! Elchasaizm'den kopuşuna yol açan şey, bu çelişkinin giderek artan farkındalığıydı. Yahudi İncili'nin dikkate değer olduğunu düşündüğü tek bölümleri olan Yaratılış kitabının ilk bölümlerini apokrif gelenekler aracılığıyla biliyordu. Mani kitaplardan, onların içerdiği bilgiye saygı duymayı öğrendi ve güzel kitaplara olan sevgisini öğrencilerine aktardı. Büyük bir seçkinliğe sahip bir ressam (İslami İran kültüründeki adı, en ince türden güzelliği simgelemektedir) Mani, harf çizim sanatında bir usta olarak tanındı ve bu sanata da aynı önceliği getirdi.

--- SAYFA 48 ---

Çizgilerin ve renklerin karmaşık etkileşimini düzenlerken ressamların kullandığı uyumun aynısını kullandı. Maniheizm'in aynı zamanda bir estetik ve kurucusunun da bir sanatçı olduğu sıklıkla unutuluyor. Mani, doğu Aramice el yazısı ile yazılmış vahiy kitaplarından ana dilini kullanmayı ve onu öğretisinin aktarımına mükemmel bir şekilde uygun bir araç haline getirmeyi öğrendi. Ancak Süryanice yazdığı on eserinin İran dili konuşan okuyucu kitlesine ulaşabilmesi için tercüme edilmesi gerekiyordu. Hiçbir İran deyiimi -ne Eski Farsça'dan türetilen güneybatı dili Pehlevi, ne de Medyan'dan türetilen kuzeydoğu dili Part dili- bu görev için yeterli değildi: Bir yandan, kullanılan çok az sayıda işaret (on üç) nedeniyle her durumda yazı dili konuşma dilinden çok uzaktı; bu da elyazmalarının yorumlanmasında ve metinlerin kopyalanmasında büyük kafa karışıklığına ve belirsizliğe yol açtı; Öte yandan, İran metinlerinde en yaygın kavramlara ilişkin deforme edilmiş Aramice kelimelerin sürekli varlığı (sözde ideografik sistem), en basit metni gerçek bir bilmeceye dönüştürdü. Bu nedenle Mani, ilk olarak Pehlevi yazısının yerine doğu Süryanice alfabesini (yarı ünlülerle birlikte yirmi iki harf) koyarak deyimisel İran yazısında köklü bir reform gerçekleştirdi; ikincisi, ideogram sistemini ve bununla birlikte resmi kopyacıların arkaikleştirme önyargısını terk ederek. Kısacası, İran dilinin söylendiği gibi yazılabilmesi için yaşayan dilin hiyeratiği geride bırakmasını sağlamaya çalıştı. Bu reformun sonucunda ortaya çıkan ve geleneksel olarak "Maniheist alfabesi" olarak adlandırılan araç o kadar pratik ve açıktı ki, yalnızca İran topraklarındaki Maniheist misyonların vazgeçilmez bir aracı olmakla kalmadı, aynı zamanda Maniheist olmayanlar (Soğdular ve Türkler) tarafından da Hint ve Budist kutsal metinlerinin yazıya geçirilmesi ve tercüme edilmesi için benimsendi. Aynı sebepten dolayı Mani, İran kültüründe ve daha genel olarak edebiyat tarihinde merkezi bir yere sahiptir. Kehanetini modern ve açık bir şekilde yazılmış bir dille yaparken, devlet dinine hizmet eden (arkaikleştirilmiş dil, modası geçmiş dini uygulamaların işaretidir) ve İslam'ın gelişini takiben İran'da Arap yazısının benimsenmesinin yolunu hazırlayan dilsel hiyeratizm koruyucularına kararlı bir şekilde sırtını döndü. Mani ve Muhammed'in kehanetlerinin her biri kitabın dinini oluşturuyordu. Böyle bir dinin Allah'ın sesini duyurabilmesi için dilinin ve yazısının net olması gerekir.

--- SAYFA 49 ---

34 M A N İ H A E İZM Mani'nin Eserleri Mani'nin eserleri sayıca dokuzdur: Şabuhrağan, İncil, Hazine, Gizemler, Efsaneler, İmge, Devler, Mektuplar, Mezmurlar ve Dualar. c=> c=> Şabuhrağan Mani'nin eserlerinin en eskisi, doğrudan Pehlevi dilinde yazılmış ve I. Şapur'a ithaf edilmiş bir metindir. Orijinal eserin önemli parçaları, Turfan'da bulunan el yazmaları sayesinde günümüze ulaşmış ve D. N. MacKenzie tarafından yeniden düzenlenmiş, çevrilmiş ve açıklamalar yapılmıştır ("Mani's Sabuhraga;" I ve II, Bülten of the School of the School) (çok sayıda yeni parçanın eklenmesiyle) Oriental and African Studies 42 [1979]: 500-534; 43 [1980]: 288-310). Şabuhrağan Mani'nin amacı, yeni dinin bazı temel sezgilerini formüle etmek ve kraliyet adanmışının onun ana yönlerini anlamasına yardımcı olmaktır. Kıyametçilik. Kitabın başında yer alan ve el-Biruni'nin önemli bir parçasını koruduğu peygamberlik, Adem'den İnsanlığa "bilgelik ve bilgi" ilanının sürekliliğini doğruladı. Bu ardıllığın sonunda gelen Mani, kendisini "peygamberlerin mührü" ilan etti; yani tarihsel ve kesinlikle sonuncu olarak tarihe son veren ve yeni bir çağın gelişini hazırlayan kişi. "Peygamberin mührü" teolojisi doğrudan o dönemde edebi biçimi kıyametvari olan bir meta-tarih tanımına yol açtı. Mani, eskatolojik umudunun senaryosunu oluşturmak için bir kez daha bol miktarda ve özellikle de Yeni Ahit yazılarından (dünyanın sonu ve yargı hakkındaki sinoptik peri kopeleri ve Pavlus'un Parousia'ya ilişkin anlatımları, yani İnsanoğlu'nun İkinci Gelişinin öngörüsü) ve ayrıca daha özel bir literatürden, özellikle Hanok yazılarından yararlandı. Mani, kozmolojik bir bakış açısıyla ele alınan iki ilkeye dair kısa bir hatırlatmadan sonra (burada el-Şehrestani'nin [el-Milal'de] kopyaladığı Abdülcebbar'dan [el-Muğni'de] bir parça bulunur) hemen kıyamet amacına gelir. Ahir zamanın alametleri anlatılıyor

--- SAYFA 50 ---

THE KİTAP S 35 "büyük bir savaşın" renklerinde; imparatorluklarda, dinlerde ve yıldızlarda çatışmaların ve ayaklanmaların yaşandığı bir dönem. Bu önsezi semptomları, burada Xradeshahryazd ("Bilgelik Dünyasının Tanrısı"), yani iyilerin (gerçek dinin takipçileri) ve kötülerin (din düşmanları) yargısına katılan Görkemli İsa olarak anılan İnsan Evladının İkinci Gelişiyle işaretlenen mesih çağına giden yolu açar. Bu hüküm anlatmak için Mani, Matta'ya göre İncil'deki son hükümle ilgili metnin tamamını kelimesi kelimesine aktarır (25:31-46). Bu yargıyı takip eden antinomik dünyaların ayrılması, başlangıçlara dönüşü işaret eder; tıpkı Xradeshahryazd'ın son çağına, peygamberler zincirini sona erdiren peygamberin himayesi altında girişinin, Adem'in vahyinde mühürlenmiş ilk kehanete ve cennet durumuna bir dönüşü işaret etmesi gibi. Bu dönüşle birlikte, güneşin arabasından yeryüzüne inen Yaşayan Ruh Mihryazd'ın ortaya çıkışıyla başlayan kıyamet (MP frashgird) başlar. Mihryazd daha sonra dünyaların büyük felaket ateşini serbest bırakır ve böylece yeryüzünde hapsolmuş ışık parçacıklarının cennette yeniden bir araya gelmesine ve seçilmişlerin yenilenmiş bir göksel alemde, yeni cennette [wahisht i nag] hüküm sürmesine neden olur. Şabuhrağan'ın (peygamberlik) açılış bölümü, Keph'in yazarı için teorik bir çerçeve görevi gördü. 1, "Havari'nin Gelişi Üzerine" başlıklı; son bölüm (kıyametçilik) Kustai tarafından "Büyük Savaş Vaazı"nda yorumlanmıştır (Hom. 7.8-42.8). Cil Cil İncil Mani'nin hemen ardılları tarafından külliyyatın başına yerleştirilen İncil (tam adı Yaşayan İncil'di ve Maniheist geleneğin "Yaşayan Büyük İncil" ve aynı zamanda "Çok Kutsal Umudun İncili" olarak adlandırdığı) Mani tarafından Süryanice yazılmış ve onun tarafından Alefto taw'dan (Kipti) Aramice alfabesinin yirmi iki harfine karşılık gelen yirmi iki bölüme ayrılmıştır. Homilies, Yunan alfabesinin ilk ve son harflerini kullanarak alfadan omegaya kadar söylüyor). Bu İncil'in üç parçası CMC'de muhafaza edilmektedir. İlki, bir önsöz, 66. sayfada (4-68, 5) bulunmaktadır: "Ben, Mani, Gerçeğin Babası Tanrı'nın iradesiyle İsa Mesih'in havarisi. . . : ' İkincisinde, sayfa 68'de (6-69, 8), Mani, misyonunun dünyaya ifşa edilmesi, yani sahte dinlerin ve pagan milletlerin önünde sırların açıklanması olduğunu beyan eder.

--- SAYFA 51 ---

36 M A N I C H A I S M [aporreta 1 , vahiyler aracılığıyla kendisine emanet edilmişti. Üçüncüsünde, bu vahiylerin, Mani'nin hâlâ kanuna bağlı olduğu, yani bir vaftizci olduğu ve "ikizi" olan meleğin ziyaretini aldığı sırada meydana geldiği söylenir: El-Biruni'nin (kütüphanesinde bir nüshası vardı) el-Eshar'da sağladığı İncil'in kısa ama paha biçilemez özetine göre, Mani kendisinin "İsa tarafından müjdelenen bir paraklit ve mühür" olduğunu itiraf etmişti. Bu çalışmada kurucunun Şabuhrgan'ın açılış sayfalarındaki iddiaları kutsal metinlerden sistematik bir şekilde yararlanarak, yani Sinoptik İncillerden, Yuhanna İncili'nden ve Pavlus'un Mektuplarından alınan açıklamalı alıntılara dayanan tefsirsel bir gösterinin yardımıyla genişletmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Tıpkı Yeni Ahit'in Yahudi İncili'ndeki eski kehanetleri İsa açısından yeniden yorumlaması gibi, Mani de İncil'inde Yeni Ahit'i kendisi açısından yeniden yorumladı. Bu nedenle, Kıpti Mezmur Kitabı'nın Maniheist kanonunun başına yerleştirerek bu İncil'e Mani'nin yazılarının "kralı", yani "Yeni Ahit" adını vermesinin haklı bir nedeni vardır; Kurucunun dini misyonunun İncil ve kehanet temellerini bu kitapta geliştirdiğinden beri. İlk parçada şöyle diyor: Yoldaşlarıma gösterdiğim hakikati, barışın çocuklarına duyurdum, ölümsüz nesillere umudu ilan ettim, seçimi seçtim ve zirveye giden yolu zirveye çıkanlara gösterdim ve bu vahyi açıkladım ve bu yüce gizemleri [orijinal ve içinde üç büyük eseri ortaya çıkarmak için] yazıya döktüm bu ölümsüz müjdeyi [ergal. Bu İncil, Maniheist misyonerlerin seyahatlerinde yanlarında taşıdıkları kitaptı. Mani'nin yaşamı boyunca, kurucu tarafından kurulan topluluklar tarafından konuşulan tüm dillere tercüme edilmişti; tabii ki Yunanca (CMC'deki parçaların metni), ayrıca Orta Farsça (M 17 ve 733) ve Soğd versiyonunun (M 172) türetildiği Part dili. Bana göre, Maniheist kehanet ve Yeni Ahit benzetmelerinin tefsiriyle ilgili çok sayıda Turfan parçası, Synaxeis (Dublin, Kodeks B) örneğinde yapıldığı gibi, İncil'e yeniden eklenmelidir.

--- SAYFA 52 ---

Süryanice yazılmış ve resmi olarak Yaşayanların Hazinesi [Syr Simath hayye J ya da Hayatın Hazinesi [Copt pthesauros mponh] olarak bilinen başlığın "hazinesi", İncil'deki bilgelik sözlüğünden alınan bir kelimedir. Araplar bu esere Canlandırma Hazinesi [Kanz al-ihya J.] adını verdiler. Üç parça daha sonraki yazarlar aracılığıyla dolaylı olarak bize ulaştı. Aşağıdaki sırayla okunmalıdırlar: A Fragmanı: el-Biruni, Tahkik. Ordular (el-junud-a İbranilik, melek lejyonlarını ifade eder) güzellik veya cinsiyet (m) açısından değil, Üçüncü Elçi (Elçi) (a2) tarafından kendilerine verilen görev bakımından farklılık gösterir. Bu parçanın iki kısmı el-Biruni'nin kısa bir notuyla bağlantılıdır. Parça b: Augustine, De natura boni contra Manichaeos, 44 (Alıntı: Evodius, De fide contra Manichaeos, 14-16). Dünyadaki ilahi enerjilerin seyrini yukarıdan denetleyen Üçüncü Elçi, göklerdeki düşman bedenlerde doğuştan bulunan "ölümcül kirli şehvet"i, onların içerdikleri canlı unsurları serbest bırakmalarını sağlamak için kullanmakla sorumludur. 'Bu elementler daha sonra yükselir ve ışık güçleriyle veya ışık parçacıklarıyla yeniden bütünleşir, örtülemeyen kalıntılar dünyaya geri döner ve bitki dünyası ile karışır. Parça c: Augustine, Contra felicem Manichaeum, II, 5 (Alıntı: Evodius, De fide contra Manichaeos, 5). Eğer cinlerin arta kalan unsurları [spiritus J] insanlara nüfuz ediyorsa, bu, insanların ihmalinden kaynaklanmaktadır. Augustine bundan haklı olarak Mani'nin özgür iradeyi inkar etmediği sonucunu çıkardı. Bir birlik oluşturan bu üç parça, şüphesiz Augustinus'un b parçasının girişinde açıkça bahsettiği VII. Kitapta tek bir pasajın parçalarıdır. Yalnızca Evodius'taki c parçasından alıntıyı ortaya koyan "Hazine'nin II. Kitabındaki" ifadesi,

--- SAYFA 53 ---

38 M A N İ C H A E I S M eserin Maniheizt kanondaki yeridir ve eserin kendisinin içsel bir bölümüne gönderme yaptığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Hazine'nin [Lat Thesaurus] üç açıklaması bilinmektedir; yani üç kaynak bu eserin bazı bölümlerine atıfta bulunuyor. Bu eserde, Kıpti Keph alaia'ya göre (91, s. 230), Mani "iyi inci"den söz eder: Al-Mas'udi, el-Tenbih ve'l-işraf'ta, Mani'nin Markionitleri tartıştığını belirtir. El-Ya'qubi'nin Ta'riq'i, ahlaki kötülüğün kökenini açıklamaya çalışırken, Mani'nin onu göksel güçler dünyasının doğasında var olan çatışmaların sonucu olarak temsil ettiğini kaydeder; İlyas'ın müjdelediği habercinin müdahalesi Bu, Hazine'nin, İncil'de geliştirilen, peygamberin ruhani bedeni olarak kilise anlayışını tamamlayan, Maniheizt teolojinin ilk sistematik açıklaması olduğunu göstermektedir. Gizemler [Gr Ta ton musterion, Kıpti Pjome nmmusterion, Ar Sifr el-esrar], İbnü'n-Nâdim'in el-Fihrist'te eserin on sekiz bölümü veya bölümünün [abwab] adlarını veren bir notundan bilinmektedir: 1. "Daysanîlerin Bir Açıklaması": Bu, şair ve "Aramilerin filozofu" olan Bardesanes'in (Bardaisan) teorilerine bir saldırıdır; 222'de ölen ve müritleri yalnızca Osroene ve Tur'Abdin'deki Hristiyan topluluklara değil, aynı zamanda Babil'e de yerleştirilen kişi. Ephraem Syrus, Bardesanes'in de bir gizemler kitabı yazdığını belirtiyor. Bu, Bardesanes'in De mysteriis'ine kendi De mysteriis'ine bu şekilde karşı çıkmak isteyen Mani'nin seçtiği başlığı açıklıyor. 2. "Hystaspes'in Sevgiliyle İlgili Tanıklığı": Bu bölümde Mani'nin, Zerdüşt tarafından dönüştürülen efsanevi kral Hystaspes'e (Ar Y stasf, aynı zamanda Vishtaspa) atfedilen bir vahiy metninden alınan bir açıklamayı verdiği ve bunu kendi panteonundaki figürlerden birine, muhtemelen İsa'ya uyguladığı varsayılabilir. 3. 'hesap [. . .] Ruhunun [= Mani'nin kendisi hakkında] Yakup'a Verildiğine İlişkin": Bu başlığın başında yer alan metin kesinlik kazanmamıştır. Kullanılan tefsir yöntemi önceki bölümdeki ile aynı gibi görünmektedir,

--- SAYFA 54 ---

Mani'nin kendi mitolojisinin bir yönünü desteklemek amacıyla melek Yakup'la ilgili bir sözde epigrafik spekülasyon (Joseph'in Duası) içeren bir kitap. 4. "Dul Kadının Oğlu": Başlık, Tsarefat'lı dul kadının peygamber İlyas tarafından hayata döndürülen oğlunu akla getiriyor (bkz. 1. Krallar 17:8-24 ve Luka 4:25-26). Ancak İbnü'n-Nedim'in açıklaması kategoriktir: "Mani için Yahudilerin çarmıha gerdiği, çarmıha gerilen Mesih'ti." Bu nedenle başlık benzetme yoluyla alınmalıdır: Meryem oğlu İsa; Yusuf'un dul eşi. 5. 'İsa'nın, Yahuda'ya Verilen Ruhuyla İlgili Açıklaması": Tomas İncili'nin önsözüne bakıldığında ("Bunlar, yaşayan İsa'nın söylediği ve Didymos Judas Thomas'ın söylediği gizli sözlerdir) Yazdığı"), Mani'nin bu bölümdeki amacının, Yahuda Thomas'a atfedilen ve Thomas İncili tarafından benimsenen bir geleneğin parçası olarak aktarılan İsa'nın sözleri [logia] hakkında yorum yapmak olduğu düşünülebilir. 6. "Adil Adamın Zaferinden Sonra Tanıklığının Başlangıcı": Bu belki de Hanok Kıyametinden bir parçanın tefsiridir. Enoch Adil [el-Yamin] olarak biliniyordu. 7. "Yedi Ruh": "Ruhlar" [arwah] kelimesi, burada verilen Maniheizt versiyonda yeniden yorumlanan, kaderin yedi yıldızıyla ilişkilendirilen karanlığın güçlerinin kişileştirilmesi anlamına gelen şeytani anlamında anlaşılmalıdır. 8. "Dört Geçici Ruh ile İlgili Söylem [el-kaul]": Burada şeytani kişileştirme haftanın günleriyle değil, dördü gruplar halinde gruplandırılmış yılın aylarıyla ilgilidir. 9. "Alay etme" [el-duhka] -sanırım "Kahkaha" [el-dahka] değil: Bu belki de sahte dinlerin savunucularının Mani'ye yönelttiği, kendi dindaşlarının alay konusu olan İsa'yı hatırlatan alaylarına bir göndermedir. 10. "Adem'in İsa ile İlgili Tanıklığı": Burada Mani'nin, Adem'den İsa'ya kadar olan peygamberler zincirini oluşturmak için Adem'in bir kıyamet lipsisinden (şüphesiz Nag Hammadi elyazmalarında bulunan Kıpti değil, CMC tarafından alıntılanan) alınan peygamberlik niteliğindeki alıntıları yorumluyor olması muhtemel görünüyor. 11. "Dinden Kaybetme [=Düşme]": Bu bölüm dinden dönmeyle değil, ahlaki uygulamanın belirli noktalarıyla ilgili olabilir.

--- SAYFA 55 ---

40 M A N C H A I S M uyulmaması, inananları gerçek dinden saptırma etkisine sahiptir. 12. "Daysanites Doktrini [= Bardesanites 1 Ruh ve Bedene İlişkin": Yunan (özellikle Platoncu) felsefi fikirlerinden türetilen Bardesancı teori, burada radikal bir antifizikçilik yönünde genişletildi (bkz. aşağıdaki, xiii[a]). 13. "Bardesanîlerin Yaşayan Nefs Konusunda Reddi": Bu, önceki bölümün devamıdır ve ruhun "yaşayan nefis" veya "hayat ruhu" [nefs el-hayeh] olarak adlandırılan en yüksek kısmı ile bağlantılı olarak aşağıdaki üç parçayı (el-Biruni tarafından Tahqiqârna li-l-Hind'de zikredilmiştir) içerir: (a) Beden bir hapisane ve ceza olduğundan, ruh gerçekten yalnızca bedenin dışında yaşayabilen bir varlıktır (s. 212, 15-18 Afşar). (b) Mani, huzura ermemiş, yani göçlerinin sonunda hakikati bulamayan ruhların cezalandırılmasıyla ilgili İsa'nın bir bölümünü aktarır (s. 212, 11-14 Afşar; el-Biruni, parçanın Sifr al-esrar'dan geldiğini açıkça beyan eder ve Mani'nin terimi kullanımında "yok olmak"ın "yok olmak" değil, "cezalandırılmak" anlamına geldiğine dikkat çeker. (c) Mani, hayat bulan ruhun (Afşar'da bulunmayan) ölümsüzlüğü hakkında İsa'nın başka bir anlatımından alıntı yapar. 14. "Üç Hendek": Bu bölüm kozmolojiye dair bir noktayı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Siperler [Ar khanadiq, Gr phossata 1, göklerdeki şeytani atıkların döküldüğü, dünya çapında kazılan bir dizi çukuru (sayıları üç ile yedi arasında değişen) belirtir (bkz. Keph. 43, 45). 15. "Kozmosun Korunması": Bu bölüm, Yaşayan Ruh'un demiürjik çalışması ve Üçüncü Elçi'nin, özellikle iki ışığın (güneş ve ay) ve kozmik bağların kurulmasındaki destekleyici faaliyeti ile ilgilidir. Bu bölümde, el-Biruni'nin Tahkik'inde (19-21 Afşar) alıntılanan Mani'nin, ruhların "yolları" veya "kapıları" olarak güneş ve ayın rolüyle ilgili bölümünü bulacağım. 16. "Üç Gün": Üç günün teması (teogonin eyyamı'ı) Kephalaia geleneği tarafından benimsenmiş ve geliştirilmiştir (39): "Üç Gün ve İki Ölüm Üzerine:" 17. "Peygamberler": Burada Mani, peygamberliğinin bazı noktalarını açıklığa kavuşturmuştur.

--- SAYFA 56 ---

Dünya dinlerinin "sahte peygamberlerini" (özellikle Yahudiliğin tarihsel peygamberlerini) Tanrı'nın gerçek peygamberlerinden veya elçilerinden (Adem, Şit ve İsa) ayıran mantıksal doktrin. Al-Ya'qubi, Sifrü'l-esrar'da Mani'nin peygamberlerin mucizeleriyle alay ettiğini bildirerek Gizemler'in bu bölümüne atıfta bulunur. Muhtemelen bu bölümden alınan astrologlara karşı bir parça, el-Biruni'nin Tahqiq'inde (214, 23-25, 2 Afşar) aktarılmaktadır. 18. "Nihai Hüküm": Çalışmanın son bölümü eskatolojiye ve Şabuhragan'ın açıklamasını tamamlamaya ayrılmıştır. Arapça bölüm başlığı [el-kıyamal, "diriliş" anlamında yorumlanamaz: Bu nedenle Gizemler, Hazine gibi bir gerekçelendirme çalışmasıdır. İçinde Bardesanlılara, Yahudilere ve "sahte dinlere" yönelik saldırıların yanı sıra belirli düşünce ve din noktalarının kısa açıklamaları da bulunur; bunların hepsi koşullar ve öğrencileri olumsuz koşullar altında vaaz etmeye hazırlama ihtiyacı nedeniyle motive oldu. Kitabın özgünlüğü, özdeyişleri ve açıklamaları Mani tarafından İsa'ya uygulanan apokrif geleneklerin (Hristiyan ve diğerleri) kapsamlı bir şekilde kullanılmasında yatmaktadır. Bardesan karşıtı tartışmalara ayrılan önemli yerin yanı sıra bu gerçek, eserin Mani'nin Suriye ve Mezopotamya'daki Hristiyan topluluklarla temas halindeyken, esas olarak misyonerlik faaliyetinin son aşamasında (260-70) yazıldığını göstermektedir. İbnü'n-Nedim, Mani'nin ve haleflerinin mektuplarından oluşan listesinde, Gizemler'in, CMC'de birçok kez adı geçen Timotheos olması muhtemel olan Abdiel adlı bir kişinin risalesi şeklinde bir yorumun konusu olduğunu belirtir. (1) (1) Efsaneler Mani, Süryanice'de, Yunanca başlığı Prag mateia olan ve Aramice'ye aktarılan ve eserin Arapça ve Çince tercümelerinde yeniden basılan bir efsaneler dizisi oluşturmuştur. Yunanca başlık ne anlama geliyor? Bu durumda terim felsefi bir "inceleme" anlamına sahip değildir: Gerçekten de onu bu şekilde tercüme etmek sadece garip olmakla kalmaz (Chavannes tarafından yayınlanan ve tercüme edilen Çin Maniheizt açıklamalarıyla karıştırılma riski göz önüne alındığında).

--- SAYFA 57 ---

42 M A N I C H A E S M ve Pelliot'nun 1911-13'te yaptığı ve genellikle Traite olarak anılan, orijinal başlığı kaybolmuş olan) fakat aynı zamanda da hatalı olan bir eser. Zira, Aristoteles zamanından kalma Yunan retorik ve epistemolojisinin sözlüğünde 'fragmateia'nın teknik anlamda 'inceleme' anlamına geldiği (Sextus Empiricus bunu müzik ya da fizik üzerine bir çalışmadan söz etmek için kullanmıştı) oldukça doğru olmasına rağmen, Mani ile birlikte bu terim daha önce Homerik destanların başlıklarında ya da drama ve romans olay örgülerinde verilen popüler ve bilimsel anlamı yeniden kazanmıştır. Klasik öncesi dönemde, (gramatik olarak tekil) ifade troike pragmateia, Truva Savaşı ile ilgili bir "inceleme"yi değil, Truva Savaşı'nın efsanevi anlatımlarını -ya da daha basit bir ifadeyle, efsaneleri- ifade eder. Bu efsaneler [pragmateia J, dolayısıyla mitlerle [muthoi] ya da mitolojik icatlarla [muthologika J. Tanrıların ve insanların doğuşu, sapkın bilim adamlarına, bu tür hikayeleri anlatan birinin müritlerini şaşırtmak ve alay etmek için çok uygun olan çok sayıda keskin ve komik ayrıntı verdi. Kendini bu göreve adan yazarlardan biri, Theodore bar Konai adında, Güney Babil'deki Kaskar'dan gelen sekizinci yüzyılda yaşamış bir Nasturi doktordu. "kötü adam:" Theodore'un Liber scholiorum adlı kitabının on birinci kitabının dikkatli bir okuması, bunun basit bir özet olmadığını, bunun yerine Mani'nin kitabından alınan bir dizi alıntı olduğunu gösterir. Bu alıntıların görünüşte kopuk ve tutarsız karakterine rağmen, her biri "diyor ki;" formülüyle ortaya konmuştur; tanrıların ışık dünyasının dışında doğuşuyla başlayan ve Adem'in "parlak İsa" tarafından kurtarılmasına kadar devam eden eksiksiz, birleşik bir anlatı oluştururlar: O halde burada ele alınan şey, her türlü eskatolojik perspektifin kasıtlı olarak dışlandığı, şeylerin ve yaratıkların kökenine ilişkin bir efsaneler döngüsüdür. Çünkü Mani'nin bu bakış açısını Şabuhrgan ve İncil'de başka yerlerde ele almış olması bir yana, eskatolojiyi farklı kültürler arasında ödünç alınabilen ve çeşitlenebilen muthos alanına ait olarak görmüyordu; daha ziyade peygamberin kilisesine aktardığı vahiy logos'un tam da nesnesini oluşturuyordu. Buna göre şu sonuca varmaktan başka alternatif yoktur:

--- SAYFA 58 ---

'Theodore'un açıklamasının doktrinsel kısmı, Pragmateia'nın önemli pasajlarını orijinal dillerinde aktarıyor. Mani bu efsaneler koleksiyonunu, "dünyanın en eski zamanlarında olayların nasıl olduğunu" öğrenmek isteyen takipçilerinin merakına yanıt vermek için oluşturmuştur: Bir dinin kurucusu olarak Mani, çocukluktan beri hayali masallarla beslenen ve sürekli olarak yeni mitolojilere açlık duyan insanların zihniyetini hesaba katmak zorundaydı. Dinin popüler destek kazanması için, olay ve macera açısından zengin, aynı zamanda da aynı zamanda zengin bir hayali dünya yaratması gerekiyordu. Pragmateia'da kendisini adadığı bu şiirsel amaçtı; bunun birçok takipçisi için öğretisinin temel bir parçası ve kilisesinin gelecekteki tüm düşmanları için bir hobi atı olacağından şüphelenmiyordu. MS 485'te (H 1092) yazılan ilk Farsça sapkınlık kitabı olan Bayan al-adyan'da Abu l-Ma'ali-ye 'Alavi (Masse'nin çevirisinde) şöyle yazmıştı: "Mani resim sanatının eski bir ustasıydı. Beyaz bir ipek parçası üzerine öyle bir çizgi çizdiği söylenir ki, tek bir ipek ipliği çıkarıldığında çizgi artık görülemez; Gaznin hazinelerinde bulunan Arzhang Mani adında çeşitli görsellerin yer aldığı bir kitap besteledi:' 'Bu görseller kitabına Orta Farsça ve Parth dilinde Ardahang deniyordu. Çin Özeti'nde, Ta-men-ho-i (Büyük Men-ho-i) başlığı altında Maniheist kanonunun sonuna yerleştirilmiştir ve "iki büyük prensibin çizimi" olarak tanımlanır: Bu nedenle, Mani'nin teogonisini ve kozmogonisini göstermek için çizdiği levhalardan oluşan bir albümdü. Başlık Eikon, ancak başlık bazen çoğul olarak Eikones (Resimler) ile de karşılaşıyor. Vaazlar'daki (s. 18, 5-6) zulümler ve autos-da-fe tarafından kuşatılmış bir Maniheist kilisesinin sıkıntılarını anlatan başka bir pasaj, Mani'nin ağzından şu sözleri söylüyor: "Onların güzelliğini anarken İmgemin resimleri üzerinde ağlıyorum:" H. J. Polotsky bu resim albümünün şunu önerdi: (Resimli Kitap olarak da bilinir) İncil'i açıklamayı amaçlıyordu. 'Bilinen parçalar

--- SAYFA 59 ---

Ne var ki, bu sonuncu çalışma peygamberlik bilimiyle ilgilidir ve bir bütün olarak çalışma, kıyametlerden ve İncillerden alınan metinlerin tefsirlerine dayalı olarak Maniheizm'in bir tür praeparatio evangelica'sı gibi görünmektedir. Amaç hemen anlaşılırdı ve mesajını iletmek için Mani'nin onu çizgiler ve renkler kullanarak yeniden yazmaya ihtiyacı olmazdı. Stein fragmanıya da doğrulanan daha olası bir hipotez, Mani'nin Efsaneler koleksiyonunun çok daha karmaşık içeriğini ikonografi (bu kelime Kephalaia'da geçmektedir) aracılığıyla açıklamayı düşünmesidir. Bu koleksiyon, okuyuculara (veya dinleyicilere) hikayenin akışının her an kaybolmaya hazır olduğu kadar karmaşık bir durum, karakter ve kozmik yerler yumağı sundu. İlmi halin ihtiyaçlarına ve belki de müritlerinden birinin talebine yanıt olarak Mani, fırcasını kullanarak sadıkların zihnine bir şair ve öngörü sahibi olarak hayal gücünün Pragmateia'da yarattığı birkaç önemli sahneyi yerleştirmeye karar verdi: ışık ve karanlığın çatışkılı dünyaları ve iki ilkenin mücadelesi; yenilgi, sonra kurtarıma ve sonunda Ohrmizd'in zaferi; Yaşayan Ruh'un çağırısı; görünür evrenin yaratıcı tarafından yaratılması; ve Üçüncü Elçi'nin gönderilmesi. Her resme tam anlamıyla bir efsane, yani resmin "okunmasını" mümkün kılan açıklayıcı bir not veya başlık eşlik ediyordu. Birlikte ele alındığında bu açıklamalar, Partça ve Orta Farsça birkaç parçaya sahip olduğumuz Ardahang wifras adlı cilt üzerine sürekli bir rehber veya yorum anlamına geliyordu. Bu resim koleksiyonunun başarısı çok büyüktü ve bu sadece Maniciler arasında geçerli değildi. Ebu'l-Ma'ali-ye 'Alavi'nin on birinci yüzyılda tanıklık ettiği gibi ve onunla birlikte daha sonra gelen birçok İranlı şair ve edebiyatçının ifade ettiği gibi, İslami İran, İmaj'ın yazarına olan hayranlığında sınırsızdı. Bir peygamber olarak karşı çıkılan (ya da daha doğrusu, bu işlevi yerine Arabistan'dan gelen başka bir peygamberin geldiği) ama yine de bir ressam ve sanatçı olarak saygı duyulan Mani, Hicri'den günümüze kadar yurttaşlarının kolektif hafızasında yüce ve tartışmalı bir yer işgal etti. <!) <!) Devler Mani, efsaneler koleksiyonuna (Pragmateia) ek olarak, başka bir muhteşem anlatı dizisi olan Ortadaki Kawan'ı besteledi.

--- SAYFA 60 ---

KİTAPLAR 45 Pers ve Part. Kıpti metinleri ona Tgraphe nngigas, Pjome nngi gas ya da Pjome nncalashire: Devlerin Kitabı diyor. Arapçada da taşıdığı isim budur: Sifr al-jababira. Derleyici, Kephalaia'nın önsözünde Mani'ye, ölümünden sonra kurulan Maniheizm kilisesinin kanon kitaplarını sıralattırır. Burada Mani Devleri de dahil ediyor ve onu "Partların isteği üzerine yazdığım kitap" olarak tanımlıyor: Mani'nin yalnızca Pragmateia'da sözü edilen kökenler tarihinin bir bölümünü anlatmaya girişmesi pekala Partların (Kıpti laice = Graitema 1 - aslında Mar Ammo'nun) isteği üzerine olmuş olabilir. Bu hikayeyi Süryanice yazmıştır ve misyonerlerinin bunu yalnızca Partlar dışında, hayatta kalan ve W B. Henning'in yeniden bir araya getirdiği parçalar Orta Asya'da konuşulan tüm dillerden geldiği için, kitabın ana teması dönemin edebiyatında yeni değildi, çünkü popüler hafıza devlerin hikayeleriyle doluydu. Mani'nin çocukluğunda aldığı dini eğitim nedeniyle dahil olduğu Yahudi-Arami edebiyat alanında devler [Nefilim 1, Tufan'ın nedenlerine ilişkin İncil'de yer alıyordu. (Yaratılış 6:1-2, 4): Yeryüzünde erkekler çoğalmaya başladığında ve onların kızları doğduğunda, Tanrı'nın oğulları, insan kızlarının güzel olduğunu gördüler ve onlardan seçtikleri eşleri aldılar. Bu üç ayette anlatılan hikaye, yaklaşık MS 150'de İbranice yazılmış bir Yahudi kıyametinde, Hristiyanlık döneminin şafağında geçerli olan eskatolojik inançların bir kitabı olan Enoch'un Kıyametinde ödünç alınmış ve genişletilmiştir. Hristiyanlığın ve Yahudi-Hristiyanlığın çeşitli biçimlerinin taraftarları arasındaki başarıyla olağanüstüydü. 1 Enoch), Yunan papirüslerinde uzun parçalar günümüze ulaşmıştır ve Kumran mağaralarında bulunan Aramice parçalar da, bu eserin marjinal Yahudi hareketlerindeki etkisine tanıklık etmektedir ve bu parçaların bazılarının "Kutsal Kitap"ın farklı bir versiyonundan geldiğini fark etmiştir.

--- SAYFA 61 ---

46 M A N I C H A E I S M Gözlemcisi;' 1 Enoch'un ilk bölümünü oluşturur. Şimdi bu parçalar "Gözcülerin Kitabı"ndan alıntılar olamaz; bunun yerine, düşmüş meleklerin ve onların yeryüzündeki nesillerinin, devlerin [gibborim] aşk dolu ve dramatik maceralarını pek çok ayrıntı ve özel isimle anlatan bağımsız bir açıklamaya aittirler. Henning tarafından yeniden bir araya getirilen Maniheizt parçalar sayesinde Milik, Kumran mağaralarının parçalarını Yahudilerin İkinci Tapınak Dönemi Devler Kitabı'nın kalıntıları olarak tanımlayabildi. Böylece, ilk Elchasaitik eğitiminden itibaren kıyamet literatürüne, özellikle de Enoch'un Kıyameti ve Devlerin Kitabı'na aşina olan Mani, bu ikinci çalışmadan kendi kitabının materyalini çıkardı. Misyonerleri onu yalnızca İran İmparatorluğu'nun kuzeydoğu topraklarında değil, aynı zamanda Yunan-Latin dünyasında da popüler hale getirdi. Gerçekten de, Maniheizt Devler Kitabı sonuçta bilinen dünyanın iki ucuna ulaştı: Batı'da, onu altıncı yüzyılın başında diğer kıyamet yazılarıyla birlikte kınayan Gelasian Kararnamesi, ondan kitapta adı geçen devlerden birinin adı olan Liber de Ogia başlığı altında bahsetmişti; Doğuda, sekizinci yüzyıla ait Çin Özeti, ondan Part dilinde ve Orta Farsçada taşıdığı başlık olan Chu-huan ("Güçlü Kahramanların Kitabı" = Kawan) adıyla söz ediyordu. Mani, vizyonları, hayalleri ve göksel yolculuklarıyla Yahudi Devler Kitabı'ndan, durumları ve karakterleri değiştirmeden yeni bir versiyon yarattı. Her iki anlatımda da Şemihaza, Ohya (= Ogiyas) ve Ahya (Soğd aktarımında Pat -Sahm) adında iki oğul doğurur. Bu iki kardeşten ilki ejderha Leviathan'la savaştı; ikincisi Virogdad'ın oğlu Mahawai'ye saldırdı. Turfan fragmanları aracılığıyla bilinen Pehlevi ve Soğd uyarlamalarında Şemihazal Şahmizad'ın iki oğlu, İranlı okuyucular için Yahudi kaynak metnindeki Aramice adlardan daha tanıdık olan Sam ve Nariman adlarını alırlar. Bu devlerin, canavarlara karşı ve kendi aralarındaki kahramanlıkları ve mücadelelerini, Hanok Kıyametinde olduğu gibi, meleklerden oluşan bir tetradın (Raphael, Michael, Gabriel, İstraël) şeytani anarşinin birleşik güçleri karşısında kazandığı zaferle sonuçlanan fantastik bir devasa makine takip eder. Bu renkli hikayeler, Maniheiztlerin hayal gücündeki Sami mirasının önemli bir bölümünü oluşturur. Mani'nin halefleri liderliğini sürdürüyor

--- SAYFA 62 ---

Kilise, tıpkı Aramiler gibi, Devler Kitabı'nı kutsal yazılar kanonunda muhafaza ederken, İran kralları artık kilisenin aktif düşmanları haline geldiğinden beri hiçbir amaca hizmet etmeyen Şabuhrgan'ı bunun dışında tutuyordu. Hatta Devler Kitabı'nın bir tür Şabuhrgan karşıtı olduğu bile düşünülebilir. Aslında hayatının sonunda "Partlar için" Yahudi kitabının daha güçlü bir versiyonunu yazması imkansız değil; Bu dünyanın güçlerinin nefretiyle karşı karşıya kalan Mani (okuyucuları gibi), orijinal devlerin şiddeti ve yozlaşmasında, tarihi imparatorlukların ve prenslerinin başına gelen başarısızlık ve ölümün kaderini görmüş ve okumuştur - ve bu, Orta Farsça'da "devler" anlamına gelen sözcük olarak daha da kolay bir şekilde anlaşılmıştı [kawan 1, Sasani döneminde "zorbalar" ile eş anlamlıydı: Maniheizt Devler Kitabı bu nedenle siyasi bir broşür olarak tasarlanmış ve algılanmıştı. alegori ve mit kılığında. Bu, onun kanonda kalmasını ve daha ileri bir sonuç olarak Şabuhrgan'ın ortadan kaldırılmasını açıklamaktadır. (!) (!) Mektupları Mani, Hristiyanlığın başlangıcındaki Pavlus gibi çok sayıda mektup yazmıştı. Gerçekten de Sasani döneminin en üretken mektup yazarıydı. Bu mektuplardan bazıları yeni bir topluluğun kuruluşunu selamlamak, kurucunun ziyaretini duyurmak, yazılarından birinin gönderilmesine eşlik etmek veya belirli bir meseleyi halletmek amacıyla yazılmış kısa notlardan başka bir şey değildi; diğerleri ise genel olarak misyonerlerin başkanlarına hitaben yazılan doktrinsel mektuplar niteliğindedir ve onları bilgilendirmek amacıyla yazılmıştı.) Kilisenin düşüncesinin, tarihinin ve ayininin bazı temel yönlerini vurgulayarak inançlarını güçlendirdiler; son olarak diğerleri, kilise topluluklarının iç organizasyonu ve onların denetimi ile ilgili disiplin mesajları veya uyarılardı. Yazarlarının yaşamı boyunca sürekli olarak kopyalanan, tercüme edilen ve yeniden kopyalanan bu yazılar, kurucunun yazdığı mektupların yanı sıra ona yakın ileri gelenler tarafından yazılanları da içeren büyük bir külliyyat halinde özenle toplandı. ve bu gerçek nedeniyle eşit değerde olduğu kabul edilmektedir. Başlangıçta Mısır'da bulunan Maniheizt kütüphanenin bir parçası olan bu koleksiyon, şu anda kayıptır (Berlin P 15998 ve Varşova).

--- SAYFA 63 ---

48 M A N I C H A E I S Yetmiş altı mektubun alıcılarının isimlerini ve adreslerini saklamak [rasa' ill; o yalnızca külliyyat oluşturulurken Maniheizt geleneğinin yarattığı dini unvanları biliyordu ve yeniden kopyaladı. Hiçbir ad, çevirmenler ve kopyacılar tarafından aktarım sırasında, özellikle de özel isimlerle ilgili olarak pek çok değişikliğe maruz bırakılmıştır. Yine de bu bize, genç Maniheizt kilisesinin karşı karşıya olduğu pratik sorunların ağırlıklı olduğu bu yazışmaların dikkate değer çeşitliliği hakkında bir fikir veriyor. (!) (!) Mezmurlar ve Dualar Kipti dilinde bulunan Maniheizt Mezmurlar Kitabı, Mani'nin "iki Mezmur" ve "Dualar" yazdığını söylüyor: Ancak, Kipti Mezmurları'nın büyük ayinsel baskısını derleyen Maniheizt derleyiciler bu iki mezmur ve duayı eserlerine dahil etmemişlerdir. Bu nedenle Turfan parçalarının bazılarının bu iki Mezmur ve duadan gelip gelmediğini kesin olarak tespit etmek neredeyse imkansızdır. Mani tarafından bestelenmiştir. Şu ya da bu eserin Mani'ye atfedilmesi, bir orijinallik etiketi değil, teolojik bir iddiadır. Muhtemelen Bardesanes örneğinden sonra ve Ephraem, "Arami filozofunun" lirizmini taklit etmeye başlamadan bir yüzyıl önce; Mani, iki mezmur ve duaları oluşturmak için Süryanice ölçülü formları kullandı. Bu mısraların güzelliği ve ritmi her türlü çeviriye direniyordu. Gerçek bir şair olarak Mani doğal olarak öğrencilerini kendi ana dillerinde yeni mezmurlar ve dualar yaratmaya teşvik etmeye çalışırdı; ve aslında bu tür kompozisyonlar, papirolojik ve arkeolojik keşifler yoluyla bize ulaşan Maniheizt ilahi literatürünün açık ara en büyük bölümünü oluşturur. Kutsal Yazıların Kanonu Bir kutsal yazı kanonunun sabitlenmesi, yani belirli bir metnin kapalı bir kutsal eserler koleksiyonuna kabul edilip edilmeyeceğini belirleyen bir kuralın uygulanması, tarihinin belirli bir anında bir dinin en yüksek otoritesinin yetki alanına giren ve zamanla gelenek adına dokunulmaz bir yetkiye sahip olan bir disiplin kararıdır. Maniheizm örneğinde bu kararın Sis'in papalığı altında Mani'nin ölümünün ardından alınmış olduğu görülüyor.

--- SAYFA 64 ---

Kurucunun istekleri doğrultusunda oluşturuldu ve tarihinin oldukça ileri dönemlerine kadar kutsal kabul edildi. Bu sonucu destekleyen üç şey var. İlk olarak, Kipti kaynakları, yeni kilisenin ilk büyük doktrinsel yorumlarının redaksiyonuna ve ayinle ilgili mezmur kitabının oluşturulmasına tanık olan aynı dönemde, (sadece sözlü gelenekleri bırakan Zerdüşt, Buda ve İsa'nın aksine) Mani tarafından bırakılan yazılı eserlerden oluşan kanonun bir heptateuch olarak sabitlendiğini doğrulamaktadır. İkincisi, aynı kaynaklar kanonun düzenini üç durumda Mani'ye atfederler (Kephalaia'nın giriş kısmı, Keph. 148 ve Homilies'in s. 94'ü: "Sana yazdım...;" "Sana verdim...") Son olarak, aynı kanonun Özet'te bulunması, Babil kilisesinin kuruluş kararına Çin Maniheiztleri tarafından saygı gösterilmeye devam edildiğini gösterir. T'ang Hanedanlığı. Maniheizt kaynaklardaki kanonun karşılaştırmalı terminolojisi, Şabuhrgan'ın hariç tutulmasına ek olarak kanonun bir heptateuch olarak oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Özet'teki liste, Kipti Vaazları'nın son bölümünde (s. 94) verilen listenin tam olarak devamıdır. Bu iki listedeki Gizemler, Efsaneler ve Devlerin sıralamasındaki farklılığa rağmen, bunlar her iki listede de gruplandırılmıştır: Keph. 148 açıkça "bu üç yazının yalnızca tek bir yazı oluşturduğunu" beyan eder: Maniheizt kaynaklar, mitolojinin açıklanmasıyla ilgili üç kitabı bu şekilde bir araya getirerek, ilkel ve otantik heptateuch'un aynı zamanda bir pentateuch olarak kabul edilebileceğini göstermektedir. Bu görüş, Aralık 404'te Augustine ile yaptığı tartışma sırasında beş yazara atıfta bulunan Maniheizt Felix'in ifadesiyle doğrulanmıştır (Contra felicem, I, 14) - yani, Keph'in 148 başlığının da açıkça ortaya koyduğu gibi, teolojik uyumluluk nedeniyle bir beş kitap olarak sınıflandırılan Mani'nin eserlerinin tamamı için: "Beş Babaya Ait Olduğu Kadıyla Beş Kitap Üzerine:" Buna karşılık, Süryanice, Yunan ve Latin Hristiyan sapkın bilimciler tarafından Maniheizt kanonunu oluştururken temsil edilen tetrateuch'un Maniheizt kaynaklarda hiçbir temeli yoktur. Bu hatalı yorum Acta Archelai'ye (Archelaus'un İşleri) kadar uzanır ve Mani'nin üç eserini daha sonraki Maniheizt geleneğinin büyük doktrinel yorumu olan Kephalaia ile uygunsuz bir şekilde birleştirir.

--- SAYFA 65 ---

50 M A N C H A E I S M Sahte Tetracheuch Latin Hegemonius Acta Archelai (62.3) 1. Mysteria 2. Capitula 3. Euangelium 4. Thesaurus Yunanca Epiphanius Panarion (66.2.9) Musteria Kephalaia Euangelion Thesaurus Manicheist Patrologisi Süryanice Theodore bar Konai Scholia (312.6-8) Raze Rische Ewangelium Simatha Maniciler kutsal kitaplarını üç kategoriye ayırdılar: Mani'nin hep tateuch'u; Resim; ve gelenek tarafından onaylanan eserler. Kustai'nin "Büyük Savaş Vaazı" ve Çin Özeti, İmaj'ı heptateuch'un eki olarak yerleştirir. İmge'den sonra eski Manicheist geleneğin tüm yazılı ürünleri gelir. Özet bunlara Mani'nin "Öğretileri" diyor; Kipti Mezmur Kitabı (s. 47), onun "sözleri"; ve Homilies (s. 25), "onun vahiyleri, kıssaları ve gizemleri." Mani'nin kendi kilisesinin geleneğinde yorumlandığı şekliyle sözlerini kaydedip yorumlayan ve ritüelini detaylandıran bu son çalışmalar, meşru bir şekilde Manicheist patroloji olarak adlandırılan şeyi oluşturur. Bunlar sırasıyla dört gruba ayrılabilir: hagiografik anlatımlar, doktrinsel yorumlar, kutsal şarkılar ve pratik kılavuzlar. e e I. Bunlar Mani'nin hayatıyla ilgilidir ama ne "hayatlar" ne de modern anlamda "otobiyografiler"dir. Mani'nin kehanet misyonundaki belirleyici anları çağrıştırmayı amaçlayan ilmi hallerdir. (A) KÖLN MANİ KODEKSİ (CMC) Sayfa başına 23 satıra bölünmüş 192 sayfadan oluşan minyatür formatta (4,5 x 3,5 cm) parşömen el yazması cilt (yazılı yüzey: 3,5 x 2,5 cm). Köln Üniversitesi'nde muhafaza edilen (P. Colon. 4780 = 1012 V an Haelst) Yunanca yazılmış ve Yukarı Mısır (Lycopolis/Asyut) kökenli olup, yaygın olarak "Bedeninin Doğuşu Üzerine" adıyla bilinir. "Bu kodeksin paleografik tarihlenmesi bir tartışma konusudur (dördüncü-beşinci yüzyıl, altıncı yüzyıl, hatta belki de sekizinci yüzyıl, ancak bu son tarih pek olası değildir).

--- SAYFA 66 ---

Şekil 3. Heptateuch'tan Pentateuch Keph'e. 148; Ps. 46-47; Çin Heptateuch Hom. 25 139-40 Kef. 5 Ev. 94 Özet Pentateuch I. İncil Euaggelion Euaggelion Euaggelion Euaggelion Ying-loun < Gr : euaggelion İncil I. 2. Hazine Thesaurus Thesaurus Thesaurus Thesaurus Hsin-t'i < Aram : SMTh Treasure 2. 3. Efsaneler Pragmateia Pragmateia Pragmateia [Epistolaue 1 Ni-wan < MP : diwan Letters 3. 4. Gizemler mMusterion mMusterion pTa ton musterion mMusterion A-lo-tsan < MP : razan My,,,,,Ø] 5. Giants nGigas nCalashire graphe ntlaice Pragmateia Po-tchia-ma-ti-yeh < Gr : Efsaneler 4. nnParthos Pragmateia 6. Harfler Epistolaue Epistolaue Epistolaue graphe Tchii-houan < MP : kawan Giants [ntlaice nnParthos 1 7. Dualar mPsalmos nShlel mPsalmos nShlel A-fu-yin < MP : afrin Duaları 5. + Mezmurlar + nShlel + 2 Mezmurlar + nShlel

--- SAYFA 67 ---

52 M A N I C H A E I S M Mani'nin gençliğindeki çatışmaların, kurucusunun müritleri (Baraies, Abie sus, Innaios, Timotheos ve Zacheas [MP: Zaku]) tarafından yorumlanan kendi anlatımlarına dayalı olarak ahlaki açıdan yeniden inşası. Bu belge, Mani'nin Elkhasaizm'den ayrılıp yeni bir din bulma kararına kadar olan ruhsal gelişimini anlamak için temel teşkil etmektedir. (B) KOPTİK VAZİLER Mısır'daki Faiyum'dan gelen ve bugün Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesi'nde muhafaza edilen, 48 yaprak (= 96 sayfa) içeren Papirüs el yazması cildi (Kodeks D). Mani'nin ilk öğrencileri tarafından bestelenen dört logoı veya ilmihi için meditasyon niteliğinde vaazlar içerir. İlk vaaz (1.1-7.7), Salmaios'un Mani'nin ölümü üzerine dua şeklinde yazdığı ağıttır. Kustai'ye atfedilen ve "Büyük Savaş Vaazı" başlıklı ikinci bölüm (7.8-42.8), Şabuhragan'ın kıyamet bölümü üzerine bir meditasyondur. Üçüncüsü (42.9-85.34), "çarmıha gerilme"nin, yani Mani'nin hapsedilmesi ve ölümünün ve I. Bahram döneminde İran'daki topluluğun maruz kaldığı ilk zulümlerin ilmihi çağrışımıdır. Dördüncüsü (86.1-96.27), göğe yükselen Mani'ye bir övgüdür. Bu dört parça Mani'nin son yılları için CMC'nin ilk yılları için ne anlama geldiğini gösteriyor. Trajik güzellikleri, CMC'nin ahlak dersi veren ve özür dileyen kalitesiyle keskin bir tezat oluşturuyor. İnançlı olanlar için bu iki koleksiyon bir umut kaynağıydı. Bu Homilies'in Berlin'deki karşılığı (P 15999) kayboldu. (c) ELDELER Maniheist kilisesinin tarihi için CMC ve Homilies'in bir tamamlayıcısı olan bu Elçilerin İşleri el yazması [Praxeis I, Kıpti dilinde on kez yazılmıştır, yalnızca Berlin'de saklanan sayfa parçaları (P 15997) ve Dublin'de bir sayfa (The Manichaean Coptic Papyri in the Chester Beatty Library, cilt 2 [Cenevre, 1986], sayfa 99-100). <il <il 2. Doktrinsel Yorumlar (A) KOPTİK KEPHALAIA Mani logia'sı üzerine bu büyük doktrinsel yorum, Faiyum'da bulunan Kıpti tercümesinde sekiz yüz sayfadan fazla bir cilt oluşturur; bunun ilk kısmı Berlin'de (P 15996) ve ikincisi Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesi'nde muhafaza edilmiştir (Codex C; tıpkıbasımlar: Manihe Kıpti Papyri, cilt 1 [Cenevre, 1986]). Koleksiyona kendisi tarafından verilen genel Yunanca başlık.

--- SAYFA 68 ---

KİTAPLAR 53 Maniheist derleyiciler Kephalaia, bunun, yeni dinin, rakip (Zerdüştî ve Hristiyan) dini otoriteler tarafından başlatılan ilk tartışmalar karşısında, üstadın düşüncesini en küçük ayrıntılarına kadar yapılandırmak, açıklığa kavuşturmak ve geliştirmek zorunda kaldığı bir zamanda bir araya getirilmiş, Maniheizm'in gerçek bir özet teolojisini oluşturduğunu ileri sürer. Derlemenin yazarları her şeyden önce Pragmateia'ya yönelik saldırılara yanıt vermeye çalıştı. Onların argümanı, Mani'nin kozmo-teogonik açıklamasındaki her durumun, her terimin ve her figürün çeşitli yönleri ve dolayısıyla birden fazla yorumu olduğunu ve bu yorumların karmaşık bir bütün oluşturacak şekilde birleştiğini, dolayısıyla yorumun etkisinin, Mani'nin mitolojik açıklamasını tarihsel bir açıklama olarak doğrusal terimlerle okuma olasılığını ortadan kaldırmak ve dolayısıyla doktrini bunun yerine dini bilimin hizmetinde alegorik bir bilim olarak yapılandırmak olduğunu göstermekten ibaretti. (B) S N A X E Mani'nin logia yorumlarından ve eserlerinden ayınle ilgili amaçlarla yorumlanan alıntılardan oluşan başka bir Kıpti derlemesi olan bu kodeks yalnızca parçalı biçimde Dublin'de (Kodeks B; Maniheist Kıpti Papyri'deki kopyalar, cilt 2, sayfa 101-26) ve Berlin'de (P 15995) muhafaza edilmiştir. (c) ÇİN ÖZELLİKLERİ Tun-huang'daki Bin Buda Mağaralarında bulunan ve bugün Pekin'de muhafaza edilen büyük parşömen, kabaca onuncu yüzyılın ortalarından kalmadır. Taslağın başlangıcı ve orijinal başlığı da kaybolmuştur. Hayatta kalan metni yayınlayan ve tercüme eden iki Fransız bilim adamı, Chavannes ve Pelliot, monografilerine "Un featuree mani cbeen retrouve en Chine" (Çin'de bulunan bir Maniheist inceleme) başlığını verdiler ve o zamandan beri ona bu başlıkla atıfta bulunmak geleneksel hale geldi. Sutradan ödünç alınan edebi bir çerçeveye oturtulan Traite, İran kaynaklarından alınan, Kephalaia yönteminin panalegorizmini çözümseyen ve Budist kültürel ortama uyarlanan kozmo-teogonik bir anlatımın tefsiri gibi görünüyor. (i) (i) 3. Kutsal Şarkılar (A) KOPTİK MEZMUR KİTAPLARI Mısır'daki Maniheist kilisesinin antiphonary'sinin el yazması, büyük bir papirüs cildini doldurur.

--- SAYFA 69 ---

54 M A N I C H A I S M orta boy format (27 x 17,5 cm) Faiyum kökenlidir ve bugün Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir (Kodeks A). Kodeksin yalnızca ikinci kısmı C. R C. AUberry (A Manichaeic Psalm-Book [Stuttgart, 1938]) tarafından yayımlandı; ilk 'bölüm tıpkıbasım biçiminde mevcuttur (Maniheist Kipti Papirüsü, cilt 3 [Cenevre, 1988]; ikinci bölümün kopya benzetmeleri aynı eserin 4. cildinde bulunabilir, yine 1988'de yayınlanmıştır). İkinci bölümün sonunda kopyacı, cildin tüm numaralandırılmış parçalarını indeksledi ve bunları ayinle ilgili kullanımlarına veya sözde yazarlarına göre gruplandırdı: synaxis (keşişler meclisi) için, Pazar ayinleri için, Paskalya için mezmurlar, Herakleides'in mezmurları, nöbet için mezmurlar, Bema festivali için, İsa'ya mezmurlar (elyazmasında yer almayan bu alt başlık, modern bir editör tarafından eklenmiştir) ve Heraclidean yine mezmurlar. Ayrıca "Çeşitli" başlığı altında kullanımı belirtilmeyen çok sayıda parça bulunmaktadır. Numaralandırılmış koleksiyonun ardından, şüphesiz ayinlerde kullanılmayan sayısız ilahi grupları yer almaktadır: Çeşitli, Gezginlerin, Herakleides'in ve Thomas'ın Mezmurları (Polotsky'ye göre bunlar, Mezmurlar Kitabı'na dahil edilen Mande ilahileriydi). Birlikte ele alındığında bu parçalar, dördüncü yüzyılın ortalarında Maniheist bir topluluk tarafından fiilen uygulandığı şekliyle ayinle ilgili duanın takdir edilmesi açısından son derece önemli bir anıt oluşturmaktadır. Kipti Maniheistler arasında litürjik duaya ilişkin büyük değere dair ek kanıtlar, Dakhlah vahasında Luksor'un 365 kilometre batısındaki Kellis (Ismant el-Kharab) bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar sırasında bulunan ahşap kodlar tarafından sağlanmaktadır (L Gardner, "A Manichaeic Liturgical Codex Found at Kellis:" *Orientalia* 62 [1993]: 30-59). (B) İRAN İLAHİLERİ Mısır'daki Maniheist topluluk gibi, İranca konuşan Maniheistler de, benzer şekilde bir dizinle donatılmış ve Turfan'da parça parça bulunan kendi antiphony'lerine sahipti. Pehlevi ilahisi iki metinle temsil edilir: "Yaşayan Benliğin (Ruh) İlahisi" [Govishn ig griv zindag] ve "Işıklı Benliğin (Ruh) İlahisi" [Govishn ig griv roshn]; Henning'in çalışmasından bu yana her ikisinin de yeni bir yeniden yapılandırılması önerilmedi. Part ilahi kitabı iki uzun metin aracılığıyla bilinir: "Şansımız" [Huyadağ adamı] ve "Bilgelikle Silahlanmış" [Angad roshnan]

--- SAYFA 70 ---

KİTAPLAR Her birinde ilk şarkının ilk sözlerinden 55 isim, parçaları Mary Boyce tarafından ustaca yeniden oluşturulmuş olan Mar Ammo'ya atfedilir (The Manichaeic Hymn-Cycles in Parthian [Oxford, 1954]; Part ve Soğd parçalarının kopyaları Werner Sundermann, The Manichaeic Hymn Cycles'da bulunabilir) Huyadagman ve Angad Rösnan, Part ve Soğd dilinde [Londra, 1990 D. Bu iki Parth ilahisi ile, birkaç kalıntısı Soğd dilinde de mevcut olan büyük Part ilahilerinin [Wazargan afriwan] ritmik düzyazısı da ilişkilendirilebilir. Kipti Mezmur Kitabı'ndakiler gibi, tüm bu ilahiler, ortaya koydukları dini duyarlılık ve şiirsellikleri açısından oldukça dikkat çekicidir. nitelikler ve duada İsa'ya tanınan merkezi yer. (c) ÇİN ilahisi (İLAHİLER KROLL) Şu anda Londra'da muhafaza edilen Tun-huang'da keşfedilen tomarda yirmi beş ilahi bulunmaktadır (Br. L. Or. Stein 2659). Çin ilahisi, Part Maniheist şiirinin Budist kültür ortamına uyarlanmasıdır ve içeriği bakımından Part ve Kipti ilahileri ile aynı özellikleri sunar. <!! <!! 4. Pratik Kılavuzlar Her ne kadar geç de olsa, aşağıdaki iki eser, biçim ve içeriklerinin özgünlüğü nedeniyle anılmayı hak etmektedir (A) UGUR XVA S T VANEFT Onuncu ve onbirinci yüzyıllarda. Türkistan'daki Maniheist kilise, keşişler (seçilmişler) ve sıradan ibadet edenler (dinleyiciler) tarafından günahların itirafı için formüllerden yararlanmıştır. Seçilmişlere yönelik formüller, Soğdca'da parçalı bir biçimde varlığını sürdürmektedir (özellikle M 801); Geç Pehlevi'de yalnızca bir tanesi doğrulanmıştır (M 201). Bu tür formüller, kusurlu günahların listelerinden değil, ortaçağ Hristiyan özürleri tarzında, temel inanç noktalarını ilan eden bir inanç itirafından oluşuyordu.

--- SAYFA 71 ---

Kabul edilemez davranışın, yani itiraf edilen dogmaya aykırı davranışın sınırları. Örneğin Uygur X genişvaneftinde her doktrinsel iddiaya bir affedilme talebi eşlik ediyor. Bu formül, Bema'nın şenlikli ayininin bir parçasını oluşturuyordu ve görevli bir rahip tarafından sadıklar adına okunuyordu. (B) ÇİN ÖZETİ 731'den kalma ve Tun-huang'da bulunan, Işık Budası Mani'nin Öğretileri ve Öğretileri Özeti başlıklı bir tomarın ilk kısmı (= ilk dört makale) Londra'da muhafaza edilmektedir (Br. L. Or. Stein 3969); ikinci bölüm (madde 5 ve 6) Paris'te muhafaza edilmektedir (B. N. Or. Pelliot chinois 3884). Metnin sonu yani 6. maddenin sonu ve devamındaki maddeler bulunamamıştır. Maniheist külliyyatın belgelerindeki, Budist terminolojisine aşina bir Maniheist piskopos tarafından Part dilinden Çinceye çevrilen bu eşsiz metin, tüm Maniheizm'in kısaltılmış bir versiyonudur (Pelliot'nun sözleriyle "bir tür ilmihal") ve Çince versiyonu imparatorluk T'ang hükümetinin dini otoriteleri için tasarlanmıştır. Stein ve Pelliot parçalarının, dinin öğretilerini ve kurallarını belirten altı maddesi şu bölümlerden oluşmaktadır: (1) Bir Bedene İnişi ve Anavatani, İsimleri ve Unvanları, Kendi Doktrinleri [= Kurucunun Maniheist tarihleri ve kişiliği]; (2) Onun Bedensel Temsillerine İlişkin Kurallar [= Mani'yi bir Işık Buda'sı olarak temsil etme kuralları]; (3) Kutsal Yazılar ve İmajın Kanonuna İlişkin Kurallar [= heptateuch, İmaj, gelenek tarafından onaylanan eserler]; (4) Beş Düzene İlişkin Kurallar [= hiyerarşi ve her düzenin doğasında bulunan görevler]; (5) Manastır Binalarına İlişkin Kurallar [= odaların sayısı, seçilmişlerin yaşam tarzı]; (6) Dine Girmenin Kuralları [= Maniheist olmanın kuralları: İki İlke ve Üç Zaman öğretilerini kabul etmek].

--- SAYFA 72 ---

3. BÖLÜM Cemaat İsa, müjde yazmayı ve bir kilise kurmayı haleflerine bıraktı; bu karar anlaşmazlıklara, kavgalara ve bölünmelere yol açtı. Müritlerinin birliğini korumak için Mani, müjdesini kendisi yazmaya ve dinini kişisel olarak bir kilise halinde örgütlemeye karar verdi. Kehanetin mührü olarak umudun ve adaletin kendisine ve onun aracılığıyla geldiğini çağdaşlarına duyuran Mani, kitaplarını yazarken ve resimlerini çizerken yaptığı çağrıya yanıt verenlerin büyüyen topluluğunu örgütlemeye de aynı özeni gösterdi. Sürünün her üyesine bir yer ve görev verildi. Kökenlerinden Orta Çağ'a kadar bu topluluğa verilen sıkı dini yapıya ilişkin tanıklıkların sürekliliği, Mani'nin peygamberlik karizmasını kilisesinin (geç veya ikincil) kurumsal karakteriyle karşılaştırmamızın bir hata olacağını göstermektedir. Mani hem peygamber hem de yasa koyucu, enerjik bir havari ve insanları örgütleyen biriydi. Metinlere göre o, üyelerinin tamamının erkek kardeşleri olduğu bir kilisenin başıydı. "Bedeninin doğuşunu", yani dünyadaki (yanlış) dinlerin ortasında yer alan kilisesini, Pragmateia'da dünyanın büyük bedeninde tanrıların ve insanların doğuşunu anlatırken sergilediği titizliğin aynısıyla tanımladı. Maniheizmin, özellikle İran dünyasında bu kadar uzun süre İslam'a direnme yeteneğinin, etkili kurumsal örgütlenmenin doğrudan bir sonucu olan güçlü birlik ruhundan kaynaklandığı kabul edilmelidir. 1he Kilise Hiyerarşisi Çin Özeti'nin dördüncü maddesi dışında, Maniheist Kilisesi'nin oluşumuyla ilgili iki temel metin vardır:

--- SAYFA 73 ---

Biri eski bir Maniheist olan Augustinus'a aittir, diğeri ise Turfanlı havarilere (veya misyonerlere) yazılan bir ilahiden alınmıştır. 428-29'da (Augustine'in 28 Ağustos 430'daki ölümünden kısa bir süre önce) derlenen *De haeresibus ad Quodvultdeum*'un 46. bölümünde, daha sonra Hippo piskoposu olan eski Manici şöyle yazıyordu: "Maniheistler kiliselerinin yalnızca bu iki yaşam durumundan [mesleklerden], yani seçilmişlerin [seçilenler] ve dinleyenlerinkinden oluşmasını isterlerdi. [denetçiler] .. Seçtikleri arasından ustalar [magistri] adını verdikleri iki elve artı onların başı olan on üçüncüyü çekerler. Ayrıca emirlerini ustalardan alan yetmiş iki piskoposları [episcopi]' var. Piskoposların ayrıca diyakozları [diaconi] vardır. Geriye kalanlar yalnızca seçilmiş [seçilmiş] olarak adlandırılır:' Turfan parçalarında Orta Farsça olarak muhafaza edilen "Havarilere İlahi" (M 801; ayrıca bkz. Mary Boyce, Maniheist Orta Farsça ve Part dilinde Bir Okuyucu [Leiden: Brill, 1975], metin CU 23-25) "tüm diyakozları, evin efendilerini [=yöneticileri], koro şefleri, bilge vaizler, yiğit din adamları, tatlı sesli din adamları ve tüm saf ve kutsal kardeşler (bradaran), .. toplulukları ve manastırlarıyla birlikte bakire ve kutsal kız kardeşler (wxarin) ve Doğu'dan ve Batı'dan, Kuzey'den ve Güney'den gelen tüm dinleyiciler, kardeşler.' Bir yanda dini toplumun ekonomik temelini oluşturan sıradan takipçi kitlesi vardı (beşinci sınıf), diğeri yanda ise terimin geniş anlamıyla dört sınıfa ayrılan keşişler topluluğu vardı: Çeşitli şekillerde seçilmiş, adil, mükemmel ya da kutsal (dördüncü sınıf) olarak adlandırılan ve evin efendilerinin sınırlı sayıda üyesi olan keşişler; Hristiyan Kilisesi'nin rahiplerine (üçüncü sınıf) benzetilebilecek [ofla w] veya yöneticiler; Maniheist "diyakozlar" terimine özgü bir anlamda ibadet bakanları ve kilise hizmetkarları; Hristiyan piskoposlara benzer (ikinci sınıf); ve son olarak "ustalar" ve "havariler" olarak adlandırılan itirafçılar ve doktorlar; Doktrinin savunulması, dini eyaletlerin yönetimi ve misyonerlik politikası (birinci sınıf) sorumluluğu kime düştü. Şunda

--- SAYFA 74 ---

1.- II.- III.- Rehber Bakanlar (72) Yöneticiler (360) I Koro Şefleri Vaizler Katipler Hazanlar I Sıradan Takipçiler Şekil 4. Maniheist Kilisesi Hiyerarşisi TOPLULUK 59 Yüce Papa Küçük Tarikatlar Bu piramidin Seçilmiş (geniş anlamda) zirvesi, Mani'nin Babil'deki halefi olan sadıkların rehberiydi. Beşinci sınıfa ait olan sıradan kişilerin sayısı, kanun ve fiili uygulama açısından sınırsızdı. Ancak dördüncü sınıfta pratik bir mesele olarak keşişlerin sayısı kısıtlandı. Ruhban sınıfının her sınıfına bir kota bağlandı: üçüncü sınıfın yöneticileri 360'ı geçemezdi; bu rakam, bir ay döngüsündeki gün sayısının güneş aylarının sayısı ile çarpımına karşılık gelen bir rakamdı; ikinci sınıftaki papazların veya hizmetlilerin maksimum sayısı yetmiş iki olarak sabitlendi; bu, İsa tarafından görevlere gönderilen havarilerin sayısına karşılık gelen bir rakamdı (bkz. Luka 10:1 Syr ve Tatian, Diates saran'a göre İncil); ve İsa'nın kendisi için seçtiği on iki havari nedeniyle birinci sınıf doktorların sayısı on iki olarak belirlendi (Matta 10:1-2'ye göre İncil). Temel ayırım din adamları ve laikler arasında değil, keşişler arasındaydı

--- SAYFA 75 ---

60 M A N I C H A I S M ve dinleyiciler. Bir dinleyicinin keşiş olması, yalnızca seçilmişlerin genel kurulu (synaxis) tarafından onaylanabilecek radikal bir yaşam değişikliğini içeriyordu. Hem laiklik hem de keşiş tarikatı yalnızca erkeklerden (erkek kardeşler) değil aynı zamanda kadınlardan da (kız kardeşler) oluşuyordu, ancak ilk üç sınıfa katılım erkeklerle ayrılmıştı. Meslekten olmayan erkek ve kız kardeşler sıradan kıyafetlerini korudular; erkek ve kadın keşişler aynı şekilde beyaz giyiniyor ve beyaz başlıklar takıyordu. Her sıradan takipçi grubunun başında, hizmetleri yürütmekten ve kilise doktrinini kendi sürüsü için anlaşılır kılmaktan sorumlu bir baba-efendi vardı. Resmi olarak "dinleyicilerin efendisi" [MP niyoshagbedl] olarak bilinen bu "ağabey", üçüncü sınıftan seçilmişti. Meslekten olmayan erkek ve kız kardeşler, keşişlerin düzenindeki meslektaşlarına sürekli olarak itaat ve hürmet göstermek zorundaydılar. Onlardan biriyle karşılaştığında dinleyici, "yalvaran biri olarak ona el uzatılsın diye" saygı işareti olarak diz çöktü (Augustine). Bir keşişe hakaret etmek kiliseden derhal atılmaya yol açtı; Aynı kader, bir emri alenen ihlal eden bir keşişin de başına geldi, ancak konu synaxis'in önüne getirilinceye ve usulüne uygun olarak tartışılıp yargılanana kadar aforoz ilan edilemezdi. Dördüncü sınıfın erkek ve kız kardeşleri manastırlarda (veya tapınaklarda) sıradan takipçilerden ayrı yaşıyorlardı. Şehirlerde kurulan ve yalnızca bağış ve bağışlarla yönetilen manastırlar [MP manestan; Pers khangahı 1, en azından dinin gizli bir varoluşa mahkum olmadığı ülkelerde, Manihe inancının gerçek ibadet merkezlerini ve aynı zamanda manevi yaşamın ve kültürel faaliyetlerin odağını oluşturuyordu. Bunlar bir yazı salonu ve kütüphanenin ("kutsal kitaplar ve resimlerle dolu oda") yanı sıra bir revir, bir bölüm evi (topluluk toplantıları için), tapınma ve günah çıkarma için bir bina ve oruç günleri için bir bina içeriyordu. Ancak dinleyiciler her gün yemek getirdiği için ne bahçeleri ne de mutfakları vardı. Manastır işlerinin yönetimi ilk üç sınıfın yetkisine verildi. Koro şefi [Milletvekili Afrinsarl, koro okumaya ve duaya adanmış bir yaşam biçiminden bekleneneği gibi, seçkin bir rütbeye sahipti; yıllık festival döngüsü için ilahilerin seçilmesinin yanı sıra yenilerinin bestelenmesi ve belirlenmesiyle görevlendirildi.

--- SAYFA 76 ---

törenler dizisi. Vaiz [xrohxwan] keşişlerin talimatlarını izledi ve iyi sözü dış dünyaya taşıdı; Görevleri arasında kardeşlerine vaaz vermeyi öğretmek vardı. Eğitildikten sonra, onlar da dini yaymak için gönderildiler - "ya bu hatayı mevcut olduğu yerde güçlendirmek ya da desteklemek için"; Augustinus kötü niyetle şunu söyledi: "Ya da dikmediği yere diken" (De haeresibus, 46). Çünkü her keşişin sadece dua etmesi ve şarkı söylemesi değil, aynı zamanda vaaz vermesi de gerekiyordu. Yazı salonunun [dibiran] ustaları kutsal kitapları ve antifonileri dekoratif bir el yazısıyla yazdılar. Hazan [mahrsray] ayınle ilgili şarkının düzgün icrasından ve kardeşlerine koro eğitimi vermekten sorumluydu. Çin Özeti, sahibinin "ayın sorumlusu" olduğu başka bir ofisten bahseder; Pelliot'a göre; Gauthiot'ya göre o, "vaazın okunmasını denetler"; Benveniste'e göre o, "dindar bağışlardan sorumluydu." Çok az sayıda keşiş tarafından yerine getirilen üst üç sınıfın işlevleri, daha sonra Mezopotamya'daki Hristiyan Kilisesi hiyerarşisi tarafından benimsendi: (1) doktorlar [Syr malpan], öğretiyi öğretmek ve savunarak kurucunun havarisel geleneğini sürdürdüler; (2) bakanlar, hizmetkarlar (diyakozlar) ve denetçiler olarak kilisenin faaliyetlerini desteklediler. (piskoposlar) ibadeti organize etmek ve piskoposluğu yönetmekle görevliydi [MP paygos]; (3) idareciler veya evin efendileri [Gr oikodespotes] ("yaşlılar" [Gr pres buteros] olarak da anılırlar), piskoposlara pastoral görevlerde yardımcı oldular ve topluluğun işlerini yönettiler. "Evin efendisi" dini unvanı, Mani'nin büyüdüğü Babil vaftiz töreni yoluyla Kumran'dan geliyordu. Keşişlerin ve sıradan takipçilerin ayrı ve tamamlayıcı olduğu şeklindeki temel anlayış, birincisi maddi geçim karşılığında ikincisine ebedi kurtuluşu garanti ediyordu; bu, doğrudan Budizm'den alınmıştır; o halde Maniheist manastırcılık, Hristiyan modeline indirgenemez, çünkü Mani'nin keşişleri yalıtılmış, kendi kendine yeten topluluklar halinde kendilerini dünyadan uzaklaştırmaya çalışmamışlardır; Maniheist kehanet ve eskatoloji Valentinianus öncesi modele indirgenemez; Maniheizm'in ayırt edici özellikleri - kehanet doktrini ve dini yapısı - onu tarihe ve kurumlara dayandırır.

--- SAYFA 77 ---

Şekil 5. Sınıfların ve Pozisyonların Karşılaştırmalı İsimlendirilmesi Yunanca Kıpti Latince Pehleviçe Partça Çince Arapça Süryanice The Guide arkhegos p-arkhegos Princeps sarar safar yen-mo imam qphalpala I.^Doktorlar Eşanlamısı: masters didaskaloi n-sah magistri hammozagan ammozagan mu-chii mu'allimun malpane apostles apostoloi n-apostolos frestagan II.-Bakanlar Eşanlamısı: diyakozlar n-shnshete diaconi ispasagan ispasagan sa-po-sai mushammisun mshamshane piskoposlar episcopoi n-episcopos episcopi fu-to-tan II.-Yöneticiler oikodespotai mansararan mansardaran Eş anlamlı: rahipler presbuteroi n-presbuteros presbyteri mahistagan mo-hi-si-to qissisun qashishe IV.-Keşişler dini denawaran denabaran tien-na-wu Eş anlamlı: the elect eklektoi n-sotp electi wizidagan wizhidagan the just dikaioi n-dikaiois ardawan ardawan a-lo-huan siddiqun zaddiqe mükemmel mükemmel kutsal netouabe sancti Pozisyonlar: koro şefleri afrinsaran afriwansaran vaizler xrohxwanan katipler dibiran dibiran kantorlar psaitai n-psaites mahrsrayan V.-Lay Takipçiler Eşanlamısı: dinleyiciler denetçiler niyoshagan nigoshagan nu-cha-yen samma'un shamu'e katekümenler katekhoudenoi n-katekhumenos

--- SAYFA 78 ---

Keşişlerin Ahlak Kuralları T E O M ÜN İ L İ 63 Pehlevi "Havarilere İlahi"ye (M SOL) göre, tüm keşişlerin beş emrin [andarzan] ve üç mührün [muhran] sıkı bir şekilde yerine getirilmesi gerekiyordu. M SOL'un ikinci bölümünde yer alan seçilmişler için itirafla ilgili Soğd formülü, beş emrin içeriğini çok detaylı bir şekilde tanımlıyordu; ne yazık ki hayatta kalan parçalar yalnızca (tam) ikinci ve (kısmen) üçüncü emirlerle ve dördüncünün birkaç satırıyla ilgilidir. Buna karşılık, beş emrin tam listesi Bema festivali için Soğd dilinde (M 14 V) ve Kıpti dilinde (İlahi 235) yeniden basılmıştır: Soğd dili 1. Hakikat 2. Şiddetsizlik 3. Dini davranış 4. Ağız temizliği 5. Kutsanmış yoksulluk Kıpti Yalan söyleme Öldürme Et yemeyin Saf ol Kutsanmış yoksulluk Üç mühür [Lat triasignacula; Ar thalath khawatin] sıradan insanların kısmen uymak zorunda olduğu üç emrin içeriğini bedensel sembolizm tarzında ifade eder. Ağız mührü [Latsignaculum oris] dördüncü emre işaret eder; ellerin mührü [Latsignaculum manuum] veya ellerin huzuru [Copt pmtan nncij], ikinciye; göğsün (kalp) mührü [Latsignaculum sinüs] veya bakire saflığı [Copt ptoubonparthenia], üçüncüye. (!) (!) 1. Soğd dilinde "Hakikat" olarak adlandırılan ilk emir, kelimenin geniş anlamıyla yalan söylemeyi, yani dini inanç beyanına aykırı her türlü tutumu yasaklamaktadır. Seçilmişlerin yaşamının esas yönü açıklık ve hakikatin havarisi Mani'ye inmiş olan ve kilise üzerinde ve kilise içinde faaliyet göstermeye devam eden Kutsal Ruh'a itaat olduğundan, hakikatin zorunluluğu kurucunun iradesine itaat erdeminin teolojik bir gerekçesi olarak görülebilir. Böylece ilk emir, seçilmişlerin tüm dinsel yaşamının

--- SAYFA 79 ---

Mani'nin yaptığı gibi "vaaz vermek ve rehberlik etmek için sürekli olarak dünyada dolaşabilmek" (formül El-Biruni'ye aittir) yeteneğine sahip olmak için keşişin kendisini gerçeğe sağlam bir şekilde bağlaması, yani kilisesinin otoritesini kabul ederek kendisini tamamen kurucunun havarisel misyonunun hizmetine vermesi gerekiyordu. (OJ (OJ 2. İkinci Emir Keşişe dayatılan tüm ahlaki ilkeler arasında, hiçbirisi Maniheizm'in Hristiyan ve Müslüman düşmanlarını bundan daha fazla şaşırtmadı. Keşişin kelimenin tam anlamıyla "şiddetsizliği" [Sogd puazarmya] emretmesinde, ikinci emir veya el mührü, keşişi beş unsurdan birine - ışık, ateş, su, rüzgar, Bu emrin kozmolojik temeli, her bileşik bedende hapsedilmiş olan ve serbest bırakılmayı bekleyen saf ışık parçacıkları olduğu inancıyla ilgiliydi; bu parçacıklar, birlikte ele alındığında, İsa'nın [Lat Iesus patibilis] acısını hatırlatan ve sürdüren, tüm dünyaya yayılan muazzam bir ışık haçı [Lat crux luminis] oluştururlar. ikinci emir, sadece bir bitkiye ya da küçük bir hayvana zarar verecek olsa bile, keşişin öldürmemesini ya da yaralamamasını emrediyordu: Tarım işçiliğine karşı yasağın nedeni: "Biçim yapan hasat işçileri, İlk İnsan'ın zirhını yediklerinde başlangıçtan beri karanlıkta olan arkonlar gibidir. Bu yüzden onların da hasat edilebilmesi için ot ya da fasulye ya da arpa ya da buğday ya da sebzeye dönüştürülmeleri gerekir. Acta Archelai'de Turbo şöyle diyordu [Codex Bobi ensis'te saklanan bu eserin Latince versiyonu Turbo'yu Mani'nin öğrencisi Adda ile özdeşleştiriyor] "Bir kimse bir kuşu öldürürse kuş olur; eğer biri bir fareyi öldürürse o da fare olur... Bir adam biçerse biçilecektir; ve aynı şekilde, eğer biri değirmene tahıl atarsa o da ona atılacaktır. sırasıyla; kim yoğurursa o da yoğrulacak, kim ekmek pişirirse kendisi de pişirilecek" (9.2-9.8). Şiddetsizlik aynı zamanda büyücülerin yaraları tedavi etmek ve hastaları iyileştirmek için icat ettiği çarelerin kullanılmamasını ve bazı önlemlerin alınmasını da gerektiriyordu.

--- SAYFA 80 ---

TOPLUM 65 tıbbi preparatlar uygulanamaz. Doğanın en küçük parçasına bile saygı duyulması gerekiyordu: bir toprak yığının, bir su birikintisine, bir kar tanesine, bir damla çiy tanesine. Kopyacının mutfak eşyalarından birine (fırça, tablet, kağıt) kazara zarar veren bir keşiş, kardeşleri önünde ikinci emri ihlal etmekle suçlanabilecekti. <I> <I> 3. Soğd dilinde "dine uygun davranış" olarak bilinen Üçüncü Emir [dentchihreft], üçüncü emir veya göğüs mührü, keşişi hem tam anlamıyla her türlü cinsel ilişkinin yasaklanması yoluyla (hem erkek hem de kadın, ömür boyu bekaret yemini ederlerdi) ve daha geniş anlamda sadece kendine hakim olmak için değil, aynı zamanda tam bir iffetli davranmaya zorladı. Sadece kara, çiy ya da ince bir kumaşa dokunarak bile olsa, zevk alınabilecek her türlü temasın yasaklanması yoluyla. Banyo yapmak iki günah işlemek anlamına geliyordu: suya verilen zarar nedeniyle ikinci emre karşı gelmek ve suyun tenle temasının hoş bir his yaratması nedeniyle üçüncü emre karşı gelmek. Üçüncü emir, keşişlerin canlı varlıkların, hayvanların veya bitkilerin üremesini doğrudan veya dolaylı olarak kolaylaştıracak herhangi bir eylemde bulunmasını yasaklıyordu. Dolayısıyla, eğer bir ağacı kesmek ikinci emre aykırıysa, bir tane dikmek de üçüncünün ihlali anlamına geliyordu: "Bir [meyve veren ağaç] diken kişi, o ağaç kesilinceye kadar birçok bedeninin içinden geçecektir." Bunun teolojik nedeni Basitti: Üremeyi teşvik etmek, canlıların bedenlerinde hapsolmuş ışık parçacıklarının nihayet ve kalıcı olarak serbest bırakılma sürecini sonsuz bir şekilde geciktirmektir. <I> <I> 4. Dördüncü Emir Bilinen "Ağzın saflığı" olarak Soğd [qutchizpartya], dördüncü emir veya ağzın mührü, esas olarak diyet yasaklarıyla ilgiliydi. Etler, fermente içecekler (bira, şarap veya pirinç alkolü) ve her türlü süt ürünleri, bunların hazırlanması, içerdikleri aydınlık ruhlara zararlı bir dizi şiddet içeren eylemi içerdiğinden yasaklandı. Kendilerine sunulan ve dindar olmayanlar tarafından tüketimleri için hazırlanan meyve ve sebzeler arasından seçim yapmaları, yenilebilir besinlere olan iştahlarını daha da kısıtlıyor.

--- SAYFA 81 ---

Manastır yaşamının takvimini noktalayan sıkı ve uzun süreli oruçlardı. Üstelik dördüncü emir sadece ağza girenle değil, aynı zamanda ağızdan çıkanla da ilgiliydi: kelimeler. Diğer şeylerde olduğu gibi konuşma konularında da keşişler, peygamberin kilisesinin adaletini seven kişiye uygun ılımlı ve saygılı ifade biçimini gözlemlemek ve bu nedenle başka herhangi bir kişiyi kötülememek veya iftira atmamak veya yalan söylememek, küfretmemek, küfretmemek veya kendilerine yalan yere yemin etmemekle yükümlüydüler. (!) (!) 5. Beşinci Emir Son emir, keşişlere yoksulluk içinde bir yaşam [Sogd dushtautch] -"kutsanmış yoksulluk" sürmelerini emrediyordu; Hem Yeni İnsan hakkındaki Soğdca düzyazı parçasına (M 14 V) hem de Kıpti dilindeki bir Bema ilahisine göre (Medinet Medi Mezmurlar Kitabı kodeksinde [ed. Allberry] no. 235), İsa'nın cennetin krallığına girmenin koşulu olarak ilan ettiği yoksulların mutluluğunu yansıtıyor. (El-Biruni'ye göre) bir günlük yiyecek ve bir yıl için yeterli kıyafet dışında, keşişlerin ne kişisel eşya biriktirmelerine ne de herhangi bir mal edinmelerine izin veriliyordu. Seçilmişlerin tamamen yok olması onu özgür bir adam, kendini tamamen vaaz ve duaya adayabilen ve Evanjelik anlamda "kutsanmış", özetle mutlu bir adam yaptı. Dürüst, şiddet içermeyen, iffetli, perhizli ve fakir; Evanjelik kutsanmışlık ve amaç idealini ifade etmek için Mani tarafından ortaya konan beş emri uygulayan Manici keşiş işte böyleydi. Her taraftaki polemikçiler, Maniheistlerin ahlakını karalamak konusunda birleştiler ve bunu, akıl almaz aptallık ve kötü niyetliliğin kanıtı olarak gördüler. Müslüman el-Biruni, en azından benim bildiğim kadarıyla, Maniheist keşişlerin gerektirdiği yaşam tarzının aslında çok yüksek bir ahlaki standart oluşturduğunu fark eden tek eski yazardı ve Mani'yi, diğer şeylerin yanı sıra oğlancılığı da onaylayacağı "grotesk" suçlamaya karşı savunan tek kişiydi. Batı'da şeytani ve delice olarak kabul edilen Maniheist ahlak, Yukarı Asya halkları arasında kana susamış davranışların hafifletilmesine yardımcı olma etkisi yarattı: "Eskiden kanın aktığı, barbar gelenekleri olan ülkeler;" El-Biruni'nin belirttiği gibi (Pelliot'un çevirisinde), "sebze yenen bir ülkeye dönüştürüldü; eskiden öldürülen eyaletler, başkasının teşvik edildiği bir krallığa dönüştürüldü."

--- SAYFA 82 ---

Karabalghasun'da, Archon Nehri üzerinde bulunan ve Bogii Han'ın Uygur İmparatorluğu'ndaki Maniheizm'in erken tarihini anlatan üç dilli bir yazıttan alınan bu satırlar, böyle bir ahlakın sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Türk-Moğol topraklarında uygarlaştırıcı etkisine işaret ediyor. Laiklerin Ahlak Kuralları 'Meslekten olmayan takipçiler, tek yararlılıkları Augustine'in yakıcı sözlerini haklı çıkarmaktan ibaret olan aşağı bir Maniheist sınıfı değildi: "'Seçilmiş' ve 'kutsal' [electi et sancti] olarak adlandırılanlara, midelerinin atölyesinde bizi özgürleştirebileceğimiz melekler ve tanrılar yapacakları yiyecekler getirdik" (İtiraf 4.1.1). Meslekten olmayan erkek ve kadınlar kilisenin keşişlerle aynı seviyedeki üyeleri idi ve işlevleri farklı olsa da tamamlayıcıydı. 'Meslekten olmayan kişi, keşişin kendisini tamamen dua ve konuşma hizmetine adanmasına izin verdi; keşiş, verdiği öğütler ve gerçekleştirdiği ayinle ilgili kutlamalar aracılığıyla, sıradan insana sonsuz kurtuluş güvencesi veriyordu. 'Böylece tek bir yerde kalan sıradan takipçilerin ahlaki kuralları, havariyel göçebeliliğe çağrılan keşişlerinkinden temel olarak farklı değildi: farklı bir yaşam tarzına karşılık geliyordu. 'Dinleyicilerin kanonik yükümlülükleri, kendilerine özel olarak hazırlanmış bir itiraf kitabı olan Xvastvaneft aracılığıyla bilinmektedir ve bunun tam bir versiyonu Eski Türkçe'de muhafaza edilmektedir. 'Beş çeşit olan bu basit ve açık ritüellerin birbirini takip etmesi, hemen İslam'ın beş şartını akla getiriyor. 'Benzerlik hiç de tesadüfi değildir, çünkü Maniheizm, İslam'a peygamberliğinin temel unsurlarını sağladığı gibi, aynı zamanda İslami ritüellerin de temelini sağlamıştır: Maniheizm 1. Emirler 2. Namaz 3. Zekât 4. Oruç 5. Günahların itirafı İslam İman Mesleği Namaz Zekât Oruç Hac Hac

--- SAYFA 83 ---

68 M A N I C H A E I S M e l. On Emir Bunlar, Maniheist öğretinin ana maddelerini özetlemekteydi: dört tanrı tarafından dinleyicilerin kalplerine mühürlenmiş sevgi, inanç, Tanrı korkusu ve bilgelik. Uygur formülleri açıkça bu tanrılara ve onların niteliklerine atıfta bulunur: büyüklüğü yalnızca İyiye bağlı olan Baba'nın mutlak aşkınlığı (1.2); ışığın her gün karanlıktan ayrıldığı, güneşin ve ayın yaratıcısı olan Yaşayan Ruh'un iyiliği (11.2); beş ışıklı unsuru ruhun uzuvlarını (Ub) oluşturan İlk İnsan'ın yaşamı ve gücü; ve elçilerin, Tanrı'nın peygamberlerinin ve kurtuluşu getirenlerin, yani keşiş topluluğunun bilgeliği (IV.2). On emrin amacı, bu inanç beyanının bir sonucu olarak laiklerin davranışlarını düzenlemektir. 1. İlk emir, dinleyicilerin putperestlikten vazgeçmesini gerektiriyordu. Putların terk edilmesi, antropomorfizmin reddedilmesi anlamına geliyordu, çünkü yüce Tanrı [= Yüceliğin Babası 1 ne yaşam ne de ölüm verir. Kendisine bağlı olmayan bir şeyi ona atfetmek günahtı; Bir tanrı gibi şeytana, yani kötülüğün sahibine başvurmak da aynı yasağa tabiydi. Bu ilk emir tüm benliği veya kişiyi ilgilendiriyordu, diğer dokuzu üç mühür arasında dağıtılmıştı: ağız, kalp, eller (IX.1). 2. Dinleyiciler, küfür, yalan, yalancı şahitlik, yalancı şahitlik ve iftiradan kaçınarak ağız saflığını denetlemeli; her zaman masumların yanında durmaları gerekiyordu. 3. Et ve fermente içecekler halkın sofralarından çıkarılacaktı. 4. Dinleyenlerin her türlü uygunsuz konuşmadan, özellikle de peygamberlere saygısızlık eden konuşmalardan kaçınmaları gerekiyordu çünkü keşişler "Tanrı'nın gerçek elçileriydi" ve yalnızca iyi işler yapıyorlardı (IV.2). 5. Dinleyicinin kalbi, evlendirildiği erkeğe veya kadına sadık kalmalı ve oruç günlerinde her türlü cinsel ilişkiden uzak durmalıydı. Çok eşlilik, zinayla aynı gerekçelerle kınandı. 6. İşitenlerin, acı çekenlerin yardımına gelmeleri ve her türlü açgözlülük gösterisinden kaçınmaları gerekiyordu.

--- SAYFA 84 ---

TOPLULUK 69 7. Sahte peygamberlere ve sahtekarlara, yani aforoz edilmiş veya döneke Maniheistlere itaat etmemeye dikkat etmeleri gerekiyordu. 8. Dinleyicinin, yalnızca iki ayaklı insanları değil aynı zamanda dört ayaklı hayvanları, kuşları, balıkları ve sürüngenleri de korkutmak, yaralamak, dövme, işkence etmek veya öldürmek için ellerini kullanmaktan kaçınması gerekiyordu. On parmağı da Yaşayan Benliğe (IIL3) acı çektiremez. 9. Dinleyicinin hırsızlık veya dolandırıcılık yapmamaya dikkat etmesi gerekiyordu. 10. Son olarak, büyü, iksir ve kötü büyüler yapmaktan vazgeçerek tüm büyü uygulamalarından uzak duracaktı. 2. Dua Meslekten olmayan Maniheistlerin, şafak ile gece arasında (doğuşta, öğlen ve gün batımında ve hava karardıktan sonra) aralıklar halinde olmak üzere günde dört dua etme zorunluluğu vardı. Gündüzleri güneşe, akşamları aya bakacak şekilde yapılması gerekiyordu; eğer güneş veya ay görünmüyorsa kuzeye ve Kutup Yıldızına doğru dua edecekti. Bu yükümlülük, iman ilk günlerinden itibaren her tarafta saldırılara ve hatalı yorumlara yol açmıştır. Mani, Gizemler'de onlara şöyle yanıt verdi: "Güneş ve ay bizim yolumuz ve varoluşumuz dünyasında içinden geçerek yolumuzu açtığımız kapıdır" -yani göksel vatana doğru. Ritüel ve dua sıkı bir şekilde düzenlenmişti: ibadethaneye girmenin koşulu olarak arınma ve abdest alınması zorunluydu; formüllerin doğru ve bütünüyle okunması gerekiyordu; Dua ederken uygun jest ve secdelerin yapılması gerekiyordu. Bu noktalardan birini ihmal etmek ya da bunlara dikkat etmemek günahı 3. Sadaka Bu yükümlülük, tıpkı yoksulluğun keşişlere yüklediği gibi, özellikle sıradan takipçilerin üzerine düşüyordu. Dinleyici, mal varlığının onda birini (veya yedide birini) vererek dünyevi işlerden arınmış ve bu şekilde erkek kardeşlerinin [ve seçilmiş kız kardeşlerin 1] topluluğunun dua ve vaaz görevlerini yerine getirmesine izin vermiştir. Dolayısıyla sadaka vermek kiliseye bir hizmet, adaletin toplumsal bir tezahürüydü. Yoksulluk, yoksulluk veya başka bir nedenden dolayı dinleyicinin bu kurala uyması engellenmişse, yine de görevini yerine getirmediği için af dilemek zorundaydı.

--- SAYFA 85 ---

70 M A N I C H A E I S M Tipik olarak hediye şeklini alırdı: ekmek, meyve, sebze, kıyafet veya sandalet. Ayrıca kişinin sosyal önemine bağlı olarak başka biçimler de alabilir: bir esirin, kölenin veya mahkumun fidyesi; uzaktaki kardeşlerin sıkıntıdan kurtarılmasına önemli yardım; topluluğa yardım etmek için bir hizmetçinin, akrabasının veya oğlunun geçici olarak ödünç verilmesi; kilise hiyerarşisinin idari otoritesi altına yerleştirilen çeşitli işlevlerin başışlanması; veya manastır binalarının bakımı veya bunlara yapılacak eklemelerin sorumluluğu. Kilisenin mali can damarı olan sadaka, bir paylaşım ve değişim fırsatıydı: meslekten olmayan kişi, mal varlığının bir kısmını vererek kurtuluşa kavuştu; Sadaka kabul ederek keşiş, kutsallığın olmazsa olmazı olan gerçek yoksulluğun çiraklığına girdi. (i) (i) 4. Oruç Rahipler gibi dinleyenler de hem haftalık hem de yıllık bazda bir oruç döngüsü gözlemlemekle yükümlüydü. Haftalık oruç, güneş günü olan Pazar günü tutulurdu. Bu, yalnızca yemekten ve her türlü cinsel ilişkiden uzak durmak değil, aynı zamanda her türlü dünyevi işten de vazgeçmek anlamına geliyordu. Papalık orucu kiliseyi birleştirmeye hizmet ediyordu, çünkü bu günde meslekten olmayan kişi, keşişten hiçbir şekilde farklı olmayan, topluluğunun tam teşekküllü bir üyesiydi. Ancak bu orucun tutulması hiçbir şekilde evrensel değildi, özellikle de ileri gelenler, tüccarlar ve hayvan yetiştiricileri arasında (sekizinci ila onuncu yüzyıllar arasında Yukarı Asya'nın Türkçe konuşan Maniheist nüfusu arasında kullanılan Xvastvaneft versiyonunda, hem evcilleştirilmiş hayvanlara hem de gezici sürülere, ayrıca yoksulluk ve sağlıksız sıradan insanlara bakma talepleriyle karşı karşıya kalan büyük mülk yöneticilerinden bahsediliyor). Tembellik veya ihmal nedeniyle, isteyerek veya istemeyerek orucu kaçırmak günahı. Dinleyiciler ayrıca, düzenli aralıklarla, bayram günleriyle ilgili çok kısa oruçlardan önce gelen ve Bema festivalinin kutlanmasıyla sonuçlanan yıllık otuz günlük bir oruç tutmakla yükümlüydü. Oruç tutma yükümlülüğü hem zaman içinde hem de ülkeden ülkeye birçok farklı yoruma konu olmuştur. İslam'la temas ve onun doğurduğu rekabet ruhu, kilise hiyerarşisinin, özellikle oruç konusunda katı riayet konusundaki ısrarını güçlendiren bir etki yarattı.

--- SAYFA 86 ---

(!) (!) 5. Günahların İtirafı TOPLUM 71 Haftalık günah çıkarma, seçilmişler için olduğu kadar dinleyenler için de ayın günü olan Pazartesi günü yapıldı. Dinleyici, kardeşi olan keşişin önünde diz çöktü ve her düşünce, söz ve eylem günahı için af diledi. Yıllık itiraf kolektifti ve otuz günlük orucun sonunda, topluluk Rab'bin tutkusunu kutlamak, yani Mani'nin dünyadaki son günlerine damgasını vuran trajik olayları anmak için bir araya geldiğinde gerçekleşti. Dinleyiciler adına hareket eden bir görevli, özellikle onlar için hazırlanmış günah çıkarma formüllerini okudu (zaman kazanmak için kendisini son formülle sınırlandırabilirdi), bunun sonucunda geçen yılın tüm günahları affedildi ve kilisenin sıradan üyeleri, yeni doğmuş bir bebeğin masum kalbiyle topluluğun büyük festivalinin kutlamalarına girebildiler. Liturji Maniheist Kilisesi'nin (Hristiyan bölgelerde Epifani, Paskalya ve Pentecost'u da içeren) festival döngüsü, kurucusunun hayatındaki önemli tarihlerin idealize edilmiş bir yeniden inşasına dayanıyordu: Mani'nin doğumu, meleğin çağrısı, peygamberin gönderilmesi, onun çilesi ve ölümü ve ilk havarilerin şehitliği. Her festivalin, geçmiş bir olayı anmak, günahların bağışlanması ve ilahiler söylenerek imanlıların bir araya gelmesini sağlamak ve (gerçek) dinin Kıyamet Günü'ndeki zaferini duyurmak gibi üç amacı vardı. Festival döngüsü, gezegen yılını dönemlere bölerek dünya tarihinin üç zamanını hayata geçirdi ve özetledi: kilisenin geçmiş kökenleri, dini yaşamının şimdiki anı ve nihai meselelere dair beklenti ve umut. Her festival için geçerli olan şey, özellikle Maniheist kutlamaların en kutsal olan Bema (Yunancada "dais", "tribün", "koltuk", "sandalye" veya "taht" [SYT bima, MP gah] anlamına gelen kelimedenden gelir) için de geçerliydi. SYTiac Hristiyan kiliselerinin mimarisinde, nefin ortasında dikilen bema, piskoposun başkanlık ettiği ve müjdenin duyurulduğu piskoposluk tahtıydı. Maniheist kiliselerde ve yerlerde

--- SAYFA 87 ---

Beş seviyeli veya basamaklı yükseltilmiş bir platform olarak inşa edildiği, değerli kumaşlarla kaplandığı ve cemaatin tam görünümüne yerleştirildiği kürsü, hiyerarşinin beş sınıfını simgeliyordu. Ancak en üst kat boş bırakıldı, çünkü Mani'nin saltanatının anısına düzenlenen Bema festivali, görünmez bir şekilde toplumunu eğitmeye, yargılamaya ve yönlendirmeye devam eden bir liderin anısını yaşattı. Hristiyanlar için Paskalya ne ise, Maniheistler için de Bema oydu; yani diğerlerinin öncülük ettiği festival. Maniheist olayın temel özellikleri Hristiyan benzerinden ödünç alınmıştır: tarih (ilkbahar eknox), hazırlıklar (uzun süreli nöbetler ve oruçlar) ve önemi (bir tutkunun kutlanması). Her ne kadar Maniheistler Paskalya'yı kutlamayı hiç bırakmamış olsalar da, çok geçmeden Bema'nın önemi gölgede kaldı, çünkü Hristiyan festivali, Maniheistlerin gözünde yalnızca görünüşte bir tutku ve ölüm olan şeyi kutlardı (çünkü göksel İsa ne doğmaya ne de ölmeye muktedirdi), oysa Maniheist festival gerçekten acı çeken ve gerçekten ölen bir adamı anıyordu. Dolayısıyla Paskalya'nın gerçek bir Fısıh olması, yani ölümden yaşama, acı ve sürgün gecesinden kutsal sonsuzluğun ışığına, bedenin ve dünyanın hapishanesinden yeniden doğuş döngüsünden kurtuluşa geçiş, yalnızca Mani ile ilgiliydi. Bema, kendisinden önceki oruçlardan ayrılamazdı, çünkü bu oruç tarihlerinin hesaplanmasını düzenleyen takvim kuralları aynı zamanda nihai törenlerin tarihini de belirlemeye hizmet ediyordu. Babil Maniheist Kilisesi'nin eski takvimini ana özellikleriyle İbnü'n-Nedim'in anlatımından biliyoruz. İki günlük ilk oruç, ay dolunayda, güneş Yay burcundayken (= 14-15 Kasım) tutuldu. Bir sonraki yeni ayın ilk ortaya çıkışıyla ("hilal görünmeye başladığında"), iki günlük (= 1-2 Ocak) ikinci bir oruç tutuldu. Eşit süreli üçüncü oruç, bir sonraki dolunayda, güneşin Oğlak burcunda olduğu zamana (= 14-15 Ocak) denk geldi. Her akşam güneş battıktan sonra ara verilen otuz günlük aralıksız dördüncü oruç, güneş Kova burcuna girdiğinde yeni ayın gelişyle, yani ayın sekizinci gününde başlıyordu - bu, geleneksel olarak Mani'nin tutkusuna atfedilen tarihlerle (= 8 Şubat'tan 8 Mart'a) eşzamanlı bir benzetmeyle yapılıyordu. Böylece sonbaharın sonlarından kış sonlarına kadar her seviyedeki Maniheistler bir dizi gösteri gerçekleştirdiler.

--- SAYFA 88 ---

Kutsal şehitlerinin anısına üç kez kırk sekiz saatlik oruç tutulur, ardından dördüncü ve son ay boyunca inançlarının kurucusunun anısına oruç tutulur ve ayin yılı tamamlanır. Oruç döngüsü Bema kutlamalarıyla doruğa ulaştı. Tıpkı büyük yıllık orucun başlangıcının (8 Şubat) Mani'nin hapsedilmesine ve zincirlerinin bağlanmasına karşılık gelmesi gibi, orucun sonu da (8 Mart) onun kurtuluşunun ve cennete yükselişinin kanonik tarihine denk geliyordu. Chotcho'dan (Xotcho) sekizinci ila dokuzuncu yüzyıl Maniheist minyatürleri dışında, Bema ile ilgili hayatta kalan belgelerin büyük bir kısmı, M 801'in (Orta Farsça ve Part dilinde) ilk bölümünden ve Henning tarafından yayınlanan bir Soğd fragmanından (T II D 123) oluşur. Metinler törenin ilk bölümünü vermiyor, ancak büyük olasılıkla Mani'nin çarmıha gerildiği andan [= hapsedildiği] bedeninden ayrılışına [ölüm ve göğe yükseliş] kadar olan tutkusunun bir okunmasıyla açılmış gibi görünüyor. Daha sonra Mani'ye şefaath dualarının, övgü ilahileriyle noktalandığını biliyoruz. Daha sonra, bir nüshası inananların hayranlığı için bir görevli tarafından gösterilen Mani İncili'nin görkemli kutlaması geldi. Bunu, cemaat adına bakanlar tarafından okunan formüller aracılığıyla yapılan ve Mani'den bağışlanma dileyen üç ilahinin söylenmesiyle yapılan genel bir günah itirafı izledi. Bu tövbe töreninin ardından, peygamberlerin mührü Mani'nin ölümünden kısa bir süre önce takipçileri için yazdığı son mesaj olan "Mühür Mektubu"nun [MP muhr dib] okunması ve ardından cennette yükselen elçiye ve onun muzaffer kilisesini yücelten bir ilahi geldi. Ardından dinleyiciler tarafından seçilmişlere sunulan ve özellikle hafif parçacıklar açısından zengin olan güzel meyvelerin paylaşılıp yenildiği kutsal bir ziyafet olan komünyon geldi. Bayram şükran ilahileriyle sona erdi. Bema kutlamasından önceki gecenin tamamı dualar ve şarkılarla geçti; Nitekim Turfan metinlerinde ve Kıpti Mezmurlar Kitabında muhafaza edilen, festivalin adını taşıyan ilahilerin çoğu bu hizmet için bestelenmiştir. Sabahın ilk saatlerinde türbenin kapıları güneşin ilk ışınlarının içeri girmesi için ardına kadar açıldı. Şafak ilahisi (Mani'yi doğan güneşe benzeten) tüm mekanda yankılanırken, dinleyenler meyve ve ekmek hediyeleriyle içeri girdiler ve bunları altın bir üçayak üzerine ve kürsünün önündeki komünyon masasına yerleştirdiler. Masanın etrafındaki kaseler, dinleyicilerin topladığı kucak dolusu güllerle yavaş yavaş dolduruldu. meyve suyu

--- SAYFA 89 ---

Meyvelerden seçilenlerin içeceği altın bir vazoya döküldü. Simgesi tarafından temsil edilen ve kilisesinin zirvesinde otururken sembolik olarak gösterilen Mani'nin tahtını temsil eden beş katmanlı kürsüsü keten bir örtü örtüyordu. Manicilerin büyük sevinç günü böylece çiçeklerin, renklerin ve şarkıların ortasında başladı. Bema Mezmurunun sözleriyle (Mezmur Kitabı 2 s. 8, 14-21): "Selam, zafer Bema'sı! Şimdi bu gün tüm ağaçlar yeniden yenilendi! Şimdi güller güzelliğini gösteriyor, çünkü yaprakları solmuş solmuşlar kopmuş! Hava her yerde aydınlık ve toprak çiçeklerini yukarı itiyor, denizin dalgaları sakinleşti, çünkü azapla dolup taşan karanlık kış kaçtı:"

--- SAYFA 90 ---

4. BÖLÜM Bir şair ve vizyoner olan Pantheon Mani, şeylerin doğası, nedenleri ve biçimleri hakkındaki fikirlerini Pragnateia adlı efsanelerin bir anlatımının edebi çerçevesi içinde geliştirdi; çünkü o ne bir filozof, ne bir teolog, ne Yunan ne de Yahudiydi. Ona göre, tarihi Mesih'in (İsa) temel erdemi, Yahudi İncilini yok etmek, yani yasaya dayalı bir dinin sahteliğini ortaya koymaktı. Ama geriye vahyi iletmek kalıyordu: kötülüğün neden iyilikle karıştığını göstermek; diğer Yaratılış kitabı yürürlükten kaldırıldığı için, şeylerin gerçek oluşumunu açığa çıkarmak; her şeyi söyleyen ve baştan sona, başından sonuna, ortasından sonuna kadar her şeyi açıklayan bir tarih sunmak; kısacası İki İlkeyi ve Üç Zamanı (veya Devri) ifade etmek. Peygamberin bilgelik ve bilginin tamlığını bünyesinde barındırdığı varsayıldığından, böyle bir vahiy, kehanetin mührüne aitti. Böylece yazar Mani, kıyamet okuru Mani'yi etkileyen şeyi söyleyerek başladı: İlk kitabı olan Şabuhra gan'ı, (ayrılığın) son zamanını veya durumunu anlatmak için yazdı. Erken ve orta zamanları (sırasıyla sınırsızlık ve karışım) ayrıntılı olarak anlatmak için Pragmateia'yı yazdı. Shabuhrağan bir umut duyururken, Pragmateia trajik bir efsaneyi açıkladı. Bu ikinci eserin mevcut kaynaklardan karma bir özetini çıkarmak yerine, Pragmateia'nın Süryanice bir kopyasına dayanarak kendi özetini yapmış olan Nasturi doktor Theodore bar Konai tarafından sekizinci yüzyılın sonlarında aktarılan versiyonunu vereceğim. Her ne kadar gelişigüzel bir şekilde yazılmış ve kopyacılar tarafından ortaya atılan hatalar serpiştirilmiş olsa da bu metin, Mani'nin tasarladığı ve yazdığı şekliyle Maniheist mitinin en eksiksiz versiyonu olarak bugün hala ayakta duruyor.

--- SAYFA 91 ---

Hikayeyi takip etmeyi kolaylaştırmak için italik olarak yazılan az miktarda geçici yorum ekledik. Anlatı (!) (!) 1. İlk Zaman Göklerin, yerin ve bunların içindeki her şeyin var olmasından önce, biri iyi, diğeri kötü olmak üzere iki doğa [kyanin] vardı. İyi doğa, Mani'nin Büyüklüğün Babası [abba d-rabbutha] dediği ışık ülkesinde [ya da "dünyasında"] yaşıyordu. Onun dışında onun meskenleri [veya "alemleri" -skinatha] vardı: akıl, duyu, düşünce, yansıma, niyet. Kendi karanlık ülkesinde, beş karanlık dünyasında yaşayan Mani'nin Karanlığın Kralı [mlek heshuka] dediği kötü doğaya: duman dünyası, ateş dünyası, rüzgar dünyası, su dünyası ve karanlık dünyası. (!) (!) 2. Orta Zaman A. İLK SAVAŞ (a) Düşmanlıkların patlaması: Karanlığın Kralı, ışık ülkesinin güzelliğini bir anlığına görür ve ona bir saldırı düzenlemeye hazırlanır. Karanlığın Kralı ışık diyarına tırmanmayı düşündüğünde, buradaki beş hane güvenliklerinden endişe ediyordu. (b) Yüceliğin Babası, Karanlığın Kralının saldırısına bir dizi ilk "Çağrı" (İlk Yaratılış) aracılığıyla yanıt vermeye karar verir. Yüceliğin Babası düşündü ve şöyle dedi: "Bu beş diyardan hiçbirini savaşa göndermeyeceğim çünkü onlar benim tarafımdan refah ve barış için yaratıldı, ama gidip savaş yapacak olan benim [b·nafshey]!" Mani, Büyüklük Babasının [qra] Yaşamın Anası (Yaşayanlar) [emma d-hayye], Yaşamın Annesinin İlk (İlk) İnsan [nasha qadmaya] ve İlk İnsan'ın beş oğlunu [ya da "silahlarını"], savaşmak için silahlanan biri gibi çağırdığını söylüyor. (c) İlkel İnsanın Yenilgisi. Sonra, elinde zafer tacını tutan Nahashbat adında bir melek İlk İnsan'la buluşmak için dışarı çıktı. Melek, İlk İnsan'ın önüne ışık yaydı. Bunu görünce Karanlığın Kralı düşündü ve şöyle dedi: "Uzakta aradığımı yakınımda buldum." Sonra İlk İnsan kendini teklif etti.

--- SAYFA 92 ---

THE PANTHEON 77 [nafsh-eh] ve beş oğlu, karanlığın beş oğluna besin olarak, tıpkı düşmanı olan birinin pastaya ölümcül bir zehir karıştırıp ona ikram etmesi gibi. Karanlığın oğulları yemeklerini yiyince, Beş Parlayan Tanrı'nın (ziwane = İlk İnsan'ın oğulları) zekası devrildi. Karanlığın oğullarının zehiri yüzünden kuduz bir köpek ya da yılan tarafından ısırılan bir adama benziyorlardı. (d) Yeni bir Çağrılar dizisi (İkinci Yaratılış) yayınlayan ve İlk İnsan'ın Yaşayan Ruh tarafından kurtarılmasını sağlayan Büyüklüğün Babası'nın ikinci yanıtı. Zekası kendisine geri dönen İlk İnsan, Yüceliğin Babası'na yedi kez dua etti. Yüceliğin Babası, Işıkların Dostu'nu [ikinci çağrı (qrayta)] olarak adlandırdı. Işıkların Dostu Büyük İnşaatçıya [ban rabbaL, Büyük İnşaatçı Yaşayan Ruh [ruha hayya] adını vermiş ve Yaşayan Ruh beş oğluna İhtişamın Süsü [sfat ziwa] adını vermiş; Büyük İhtişam Kralı [malka rabba d-ikara], duyuları açısından [= algılama güçleri]; Işığın Adamas'ı (veya Adamant'ı) [Adamas-nuhra], düşüncesi için [= pratik anlayış]; görkemin kralı [mlek shubha], yansıması [= müzakere güçleri] için; ve Kapıcı (veya Atlas) [subbala], niyeti nedeniyle [= planlama yeteneği] . Karanlıklar diyarına gittiler ve orada İlk İnsan'ın karanlık tarafından yutulduğunu ve beş oğlunu buldular. Sonra Yaşayan Ruh yüksek sesle seslendi. Yaşayan Ruh'un sesi keskin bir kılıç gibiydi ve İlk İnsan'ın biçimini açığa çıkardı ve ona şöyle dedi: "Kötülerin ortasında iyi olan, karanlığın ortasında ışık olan, [Işığın oğullarının] ihtişamını bilmeyen öfkeli hayvanların ortasında yaşayan tanrı olan sana esenlik olsun!" Sonra İlk İnsan cevap vererek şöyle dedi: "Ey refah ve barışın ücretini getirenler, barış içinde gelin." Ve ayrıca İlk İnsan ona şöyle dedi: "Işığın oğulları olan babalarımızın meskenlerinde işler nasıl gidiyor?" Ve Çağrı [qraya] ona şöyle dedi: "Onlar iyiler:' Çağrı ve Yanıt ['naya] birbirleriyle birleşti ve birlikte Yaşam Anası'na ve Yaşayan Ruh'a yükseldiler. Ve Yaşayan Ruh Çağrı'yı giydirdi ve Yaşamın Annesi de sevgili çocuğu olan Yanıt'ı giydirdi. Sonra karanlıklar diyarına indiler ve orada İlk İnsan ile oğullarını buldular. Hikayenin geri kalanı Keph'ten biliniyor. 9 ve Turbo'nun Acta Archelai'de (7-7) verdiği anlatım: Yaşayan Ruh, sağ elini İlk İnsan'a uzattı ve onu dışarı çekti.

--- SAYFA 93 ---

78 M A N I C H A E I S M karanlığı. Hayat Annesi oğlunu kucakladı ve öptü. Daha sonra İlk İnsan, ışık diyarındaki ailesi arasında zaferle geri getirildi. Birinci savaşın sonu, Theodore bar Konai'nin metnine geri dönelim. B . TER L UDE I: YAŞAYAN RUHUN YARIYURGAL İŞİ (a) Ganimetleri dünyayı yaratmak için kullanılan arkonların katledilmesi. Sonra Yaşayan Ruh, üç oğluna, Hayat Ana'ya getirilmeleri için birine karanlığın oğullarını, arkonları öldürmelerini, diğerine de derilerini yüzdürmelerini emretti. Ve Yaşamın Anası (emirlerini verdi ve Yaşayan Ruh) derileriyle gökyüzünü yaydı ve on bir gök yarattı. Sonra Yaşayan Ruh'un üç oğlu cesetlerini karanlıklar diyarına attılar ve sekiz dünya [= dünyanın katmanları] oluşturdular. (b) Yaşayan Ruh'un oğulları evreni gözetmekle görevlendirilirler. Ve Yaşayan Ruh'un beş oğlunun hepsi kendi sorumluluklarıyla donatılmıştı: Görkem Süsü, Beş Parlayan Tanrı'yı bellerinden desteklemekle görevlendirilmişti ve bellerinin altında gökler uzanıyordu; Kapıcı dizlerinden birini büküp toprağı destekleyerek; ve gökler ve yerler yaratıldıktan sonra, Muhteşemliğin Büyük Kralı göğün ortasına oturdu ve onların yerlerinde durmasını izledi. (c) Güneşin ve ayın yaratılması ve kozmik çarkların yaratılması. Sonra Yaşayan Ruh, karanlığın oğullarına kendi biçimlerini gösterdi. Onların yutmuş oldukları ve bu Beş Parlayan Tanrı'dan gelen ışıkla, ışığın [ilk] filtrelenmesini sağladı ve güneşi ve ayı yarattı. Bu kaplardan (veya "ışık gemilerinden") arta kalan ışıkla rüzgar, su ve ateşten çarklar yaptı. Sonra aşağı indi ve onları Kapıcı'nın yanında alttan sabitledi. Ve Yüce Kral, yeryüzüne bölünmüş olan arkonların üzerinden geçerek yükselişlerini gerçekleştirebilmeleri için, onları çağırdı [= yarattı] ve onlara bir yörünge kurdu. [Tekerleklerin] amacı Beş Parlayan Tanrıya hizmet etmek ve onların arkonların zehri tarafından tüketilmesini önlemektir. C. INTER L UDE II: DÜNYANIN YARATILIŞININ ELÇİ TARAFINDAN TAMAMLANMASI (a) Üçüncü Çağrı (veya Yaratılış). Haberci kozmik makineyi harekete geçirir. Mani, o zaman Hayatın Annesi olduğunu söyledi.

--- SAYFA 94 ---

İlk İnsan ve Yaşayan Ruh dua etmek için ayağa kalktılar ve Yüceliğin Babası'nı yakardılar. Bunları duydu ve üçüncü çağrıda Messenger'i (izgadda) çağırdı. Ve Resûlullah Oniki Meryem'i elbiseleri, taçları ve sıfatlarıyla çağırdı. İlk kraliyet ailesiydi; ikincisi bilgelik; üçüncüsü masumiyet; dördüncüsü ikna; beşincisi saflık; altıncısı, sertlik; yedincisi iman; sekizincisi dayanıklılık; dokuzuncusu doğruluk; onuncusu iyilik; onbirincisi adalet; ve on ikinci, ışık. Ve Resûl, kaplara [=güneş ve aya] ulaştığında, üç hizmetçiye onları harekete geçirmelerini emretti. Ve Büyük İnşaatçı'ya, onun tarafından yeni bir dünya inşa etmesi ve üç tekerleği (harekete geçirerek) onları ayağa kaldırması talimatı verildi. (b) Elçi, arkonların boşalmasını kışkırtmak için kendini gösteriyor. Gemiler hareket etmeye başlayıp göğün ortasına ulaştığında, Elçi erkek ve dişi formlarını ortaya çıkardı ve o, karanlığın oğulları, erkek ve dişi tüm arkonlar tarafından algılandı. Elçi'nin formlarının güzelliğini görünce, tüm arkonlar ona karşı arzuyla yanıp tutuştular: erkekler kadın figürüne, dişiler de erkek figürüne. Ve yutmuş oldukları ve Beş Parlayan Tanrı'dan gelen ışığı arzularıyla birlikte kaçırmaya başladılar. İşte o zaman arkonların günahı [=sperm] kontrol altına alındı, çünkü arkonlardan çıkan ışıkla bir pastanın kılı gibi karışarak [ışıkla aynı anda Elçi'ye] girmeye çalıştı. (c) Elçi, ışığı "günah"tan (bitki ve hayvan dünyasının kökeni) ayırmaya başlamak için kendini gizler. Sonra Elçi kendi şekillerini gizledi ve arkonların günahını [= spermini] Beş Parlayan Tanrı'nın ışığından ayırdı. Ve arkonlardan düşen günah, onlara geri döndü. Ama kendi kusmuğundan tiksinen biri gibi kabul etmediler. Daha sonra günah yeryüzüne düştü, yarısı ıslak [= su] ve yarısı kuru [= kara] J'ye. Ve Işığın Adamas'ı ona karşı gönderildi, onunla savaştı, onu mağlup etti, onu ters çevirdi ve kalbine bir mızrak sapladı. Sonra kalkanını ağzının üzerine indirdi ve bir ayağını kalçasına, diğerini de göğsüne koydu. Kuruya düşen yarısı ise beş ağaç doğurdu. Dünyanın yaratılışının sonu.

--- SAYFA 95 ---

80 M A N I C H A E I S M D . İKİNCİ SAVAŞ (a) Düşmanlıkların başlaması. İblisler, ışık parçacıklarının insan ırkı boyunca sürgününü sürdürmek için karışık bir yaratılış (Adem ve Havva) alırlar. Mani, karanlığın bu kızlarının kendi doğaları gereği başlangıçta hamile olduklarını, gördükleri Elçi'nin suretlerinin güzelliğinden dolayı fetüslerinin kürtajla dünyaya düştüğünü ve orada ağaçların sürgünlerini yediklerini söyledi. Ve kürtaj yapanlar kendi aralarında tartışıp, Rasûlullah'ın gördükleri suretini hatırlatarak, "Gördüğümüz şekil nerede?" diye sordular. Ve Karanlıklar Kralı'nın oğlu Ashaqlun kürtaj yapanlara şöyle dedi: "Oğullarınızı ve kızlarınızı bana verin, ben de size gördüğünüz gibi bir şekil yapayım!" Bunları ona getirip ona verdiler. Erkeklerini yedi, dişilerini ise arkadaşı Nebroel'e (Namrael) verdi. Ve Nebroel ile Ashaqlun bir araya geldiler ve Nebroel ona hamile kaldı ve Adem adını verdiği bir oğul doğurdu. Daha sonra hamile kaldı ve Havva adını verdiği bir kız çocuğu doğurdu. (b) Büyük Babanın Cevabı. Görkemli İsa, Adem'i uyuşukluğundan uyandırmak için gönderilir. Ve Mani, Görkemli İsa'nın masum Adem'e yaklaştığını ve onu ölüm uykusundan uyandırdığını, böylece onun aşırı ruhtan kurtarıldığını, sanki dürüst bir adamın korkunç bir iblis tarafından ele geçirilmiş birini bulduğunu ve onu sanatıyla susturduğunu söyledi. Böylece Adem de [serbest bırakıldı], arkadaşı [= Görkemli İsa] onu derin bir uykuya dalmış halde bulduğunda, onu uyandırdı, sarstı ve uyuşukluğundan uyandırdı, baştan çıkarıcı iblisi ondan uzaklaştırdı ve uzaklara ulaşabilen dişi başrahibi ondan çok uzağa bağladı. Ve böylece Adem ruhunu [nefş-eh] inceledi ve kim olduğunu anladı. Ve İhtişamlı İsa ona yükseklerdeki babaları [= beş zihinsel yetiyi] ve bütünüyle leoparın çenesine ve filin çenesine saplanmış, yutkunanlar tarafından yutulan ve emiciler tarafından emilen, köpekler tarafından yutulan ve var olan her şeye karışık hapsedilen ve karanlığın pis kokusuna zincirlenmiş kendi benliğini [= Adem'i] gösterdi. Sonra Görkemli İsa Adem'i ayağa kaldırdı ve hayat ağacından tattırdı. Sonra Adem bakıp ağıladı ve kükreyen aslan gibi büyük bir çığlık attı. Sağını yoldu ve göğsünü dövdü ve şöyle dedi: "Vay, bedenimi yaratanın, ruhumu zincire vuranın ve beni köleleştiren asilerin üzerine!" İkinci savaş bitti

--- SAYFA 96 ---

Tanrılar arasındaki bu değişim, insanlar arasında henüz yeni başladı. Bu, son ışık zerresi de dünyanın maddi karışımından kurtulana ve Kusursuz İnsan'ı Baba'nın beş Entelektüel İhtişamı ile yeniden birleştirene kadar sürecek. İ) İ) 3. Son Zaman Theodore bar Konai son zaman hakkında hiçbir şey söylemiyor ve bunun nedeni, sohbet biliminin Pragmateia'nın amacına girmemesidir. Yalnızca şunu belirtmek gerekir ki, son zaman, Maniheist kaynaklarda "büyük savaş" olarak adlandırılan ve Mani'nin Şabuhrgan'da anlattığı üçüncü ve son savaşa tanıklık etmektir. Bu son sonları işaret eden ardı ardına gelen olaylar (inançlılara yapılan zulümler, ardından Maniheist Kilisesi'nin evrensel zaferi, İsa'nın parousia'sı, son yargı, dünyaların parçalanması ve yangın ve doğaların kesin ayrılığı) hepsi esas olarak Mani'nin ergenlik çağında tanıştığı Yahudi-Hıristiyan kıyamet edebiyatına aittir. Maniheist Panteon'un Özeti Maniheist panteonunu karakterize eden üç temel özellik (kutupluluk, beşlilik, çok anlamlılık). Yanlış bir şekilde metafizik ikicilikle özdeşleştirilen kutupluluk, tanrıların ve anti-tanrıların dünyada ve yaşayanların bedenlerinde kendilerini adadıkları diyalektik galle'dir (Maniciler "savaş" derlerdi). Mitik uzayın güney topraklarını işgal eden iblislerin ve onların yüce liderlerinin rolü, Septentrion'da ikamet eden İlk Kurulan'ın üstünlüğüne ve aşkınlığına meydan okumak değil, bunun yerine üç yaratılışın tanrıların çalışmalarına asalak (ancak kesinlikle gerekli) engelleyiciler olarak hizmet etmektir. Mani'nin özgün bir şeytan bilimi tasarlama isteği yoktu; Zamanının uluslararası folklorunda bulunan oldukça ilkel olan, kendisi için en önemli şeyin ne olduğunu: teogoniye detaylandırmak amacıyla onun görüşüne fazlasıyla yeterliydi. Beşlik, teogoninin özel düzenleyici ilkesiydi. Bu konu bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Maniheizm'in çeşitli konuşulan dillerinde tek bir tanrıya verilen isimlerin üst üste bindirilmesi anlamına gelen polionymi, senkretizm etkisi veya misyonerlik doktrininden kaynaklanan bir argüman olarak açıklanmıştır. Mani'ye göre bu, içinde bulunulan kültürel ortamın doğrudan sonucuydu.

--- SAYFA 97 ---

Ulusal tanrıların isimleri yalnızca göksel uzayın hiyerarşik organizasyonu içindeki işlevleri tanımlamaya hizmet ediyordu. (i) (i) 1. Şeytan Bilimi Karanlığın Kralı (c) Diğer isimler: Şeytan (Gr, Lat, Kıpti); Şeytan (Ar); Ahremen (MP, Parth, aT); Şımanu/Şimnu (Soğd, aT); Karanlık Prens (Latça, Kıpti); Büyük Archon (Gr, Lat); Madde (Syr, Gr, Lat); Kötü (Lat.). ASHAQLUN (Syr) NEBROELINAMRAEL (Syr) Şekil 6. Ashaqlun'un diğer isimleri [= Shaqlun: MP, Parth, Sogd, Ar; Saclas: Gr, Lat, Copt] : Rutting Prens (Gr); Lu-yi (Çene); Arzu [Parth: Awarz domuzu]; Karanlığın Kralı'nın oğlu (c). Nebroell Namrael'in diğer isimleri: Şehvet veya Açgözlülük [MP, Parth, Sogd: Az]; Ye-lo-yang (Çene); Saclas'ın karısı (c). oğulları kızları I I erkek iblisler dişi iblisler I I erkek arkonlar dişi arkonlar Şekil J. kürtaşlar (i) (i) 2. Theogony Büyüklüğün Babası Diğer isimler: Işığın Babası (Parth); Işıkların Muhteşem Babası (Kıpti); İlk Baba (Kıpti); İlk Baba (Parth); Tanrı (c); Yüce Tanrım (Gr); Tanrı Sroshaw (Parth); Zurvan [MP, Parth, Sogd: Azrua; aT: Azrua];

--- SAYFA 98 ---

THE PANTHE ON 83 Cennetin Egemeni (MP, Parth); Işık Cennetinin (Sogd) Egemen Tanrısı; Işık Bahçelerinin Kralı (Ar); Saf Işık Dünyasının Işıklarından Saygıdeğer Biri (Çene); Büyük Kral (Ar); Işık Dünyasının Kralı (Ar); Gerçeğin Kralı (Kıpti); Gerçek Tanrı (Parth); Her Şeyin Efendisi (Kıpti). İLK YARATILIŞ (ÇAĞRI) I. Hayat Annesi (c) Diğer isimleri: Hayat Annesi (c); Yaşayan Anne (Parth); Mükemmel veya İyi Anne (Çene); İlk Anne (Kıpti); Adil/Adil Olanın Annesi (Parth, Sogd); Işığın Annesi (Parth); Lord'un Annesi Ohrmizd/ Ohrmazd (MP, Parth); Jinemorf Tanrı (MP); Huzur ve Sevinç Dağıtan Tanrı (Sogd); Neşeli Anne (Ar); Kutsal İlk Ruh (Kıpti); Büyük Ruh (Kıpti, Parth); Adil Olanın Ruhu (Ar); Kutsal Ruh (c). II. İlk İnsan (c) Diğer isimler: Lord Ohrmizd/Ohrmazd (MP, Parth, Sogd); Tanrı Ohrmizd (OT); Sien-yi (Çene). III. İlk İnsanın Beş Oğlu (c) Diğer isimler: Beş Parlayan Tanrı [SYT: Ziwan]; Beş Tanrı (SYT); Beşinci Tanrı (OT); Beş Işık (Syr, Parth); Işığın Oğulları (Syr); Beş Element (Syr, Gr, Lat, Kıpti); Beş Beden (Ar, Çene); Beş Uzuv (Gr, Ar); Görkemler (SYT); Zırh (c); Ölümsüz Azizler [MP, Sogd: Amahraspandan]; Ruh veya Benlik (c); İyi Ruh (MP); Yaşayan Ruh (SYT, Kıpti, Parth, Sogd); Işık Benliği (MP, Parth); Yaşayan Benlik (MP, Parth, Sogd, OT); Gerçekten Olanın Tanrısı (MP). Syr Kıpti Ar' 1. ışık ışık ateş 2. rüzgar ateş ışık 3. su su rüzgar 4. ateş rüzgar su 5. hava hava esintisi İKİNCİ YARATILIŞ (ÇAĞRI) I. Işıkların Dostu (Syr, MP, Ar) Gr + Lat MP Ar' + OT rüzgar hava esintisi hafif rüzgar rüzgar su ışık ışık ateş su su [hava] ateş ateş Diğer isimler: Işıkların Kutsanmış/Sevgili (SYT, Parth, Sogd); Işıkların Yüceliği (MP).

--- SAYFA 99 ---

84 MANİHEİZM II. Büyük İnşaatçı (Syr, MP, Parth, Sogd) Diğer isimler: Yeni Dünyanın Zanaatkar Tanrısı (Syr, MP, Parth); Tanrı Bam [Parth < Syr Ban]; Işıkların Mimarı (MP). III. Yaşayan Ruh (c) Diğer isimler: Saf Nefes (Çene); Demiurge (Gr [Sogd: Vishparkar]); Tanrı Mihr [MP: Mihryazd]; Dünyanın Yedi Parçasının Efendisi (Sogd); Hayatın Babası (Kıpti); Gerçeğin Yargıcı (Kıpti); Sadece Yargılayın (Parth, Sogd, Kıpti). IV. Yaşayan Ruhun Beş Oğlu (c) Diğer isimler: Makrokozmosun Azizleri (Chin); Beş Işığın Elçisi (Chin); Uyumayan Beş Muhafız (Kıpti). 1. İHTİYAÇ SÜSÜ (SYR) Diğer isimler: Dünyayı Koruyan (Sogd, Chin); Görkemlerin Bekçisi [Lat.: Splenditenens; Gr: Pheggokatokos j; Ülkenin Efendisi [MP: Dahibed]. 2. BÜYÜK MUHTEŞEM KRAL (SYR) Diğer isimleri: Şeref Kralı [Lat: Rex Honoris]; Cennetin Efendisi (Sogd); On Göğün Büyük Kralı (Çene); Nöbetçi Binasının Efendisi [MP: Pahrbedl Pahrabed]. 3. IŞIĞIN ADAMAS/ADAMANTI (SYR, KOPT) Diğer isimler: Adamas (Gr, Lat); Savaşan Kahraman (Lat.); FatihŞeytanları Bastıran (Çene); Köyün Efendisi [MP: Wisbed]; Tramorfoz Tanrı (MP); Lord Vahram (Soğd). 4. ZAFER KRALI [SYR, KOPT, LAT: GLORIOSUS REX] Diğer isimler: Açıklığı Hızlandıran (Çene); Üç Tekerleğin Tanrısı (aT); Nefesi Yükselten, Ruhu Çağıran Tanrı (MP); Kabilenin Efendisi [MP: Zandbed]; Dünyanın Tanrısı [Sogd: Harcama mard]. 5. PORTER (SYR) Diğer isimler: Atlas (Gr, Lat, Kıpti); Omophorus (Gr, Kıpti, Lat [Mundum ferens humeris], Sogd); Yerin Bağırsaklarında Olan (Çene); Evin Efendisi [MP: Manbed].

--- SAYFA 100 ---

ÜÇÜNCÜ YARATILIŞ (ÇAĞRI) I. Elçi (Syr) PANTH EON 85 Diğer isimleri: Gönderilen (Gr, Kıpti); Üçüncü Elçi (Gr, Kıpti, Lat [Tertius legatus], Parth, Sogd); Hayırlı Nurun Büyük Elçisi (Çin); Yetenekli İşçi (Çene); Tanrı Narisah (MP); Tanrı Narisaf (Parth, Sogd); Işık Ülkesinin Tanrısı (MP, Parth); Lord Zenaes (MP); Tanrı Mihr (Parth). II. İhtişamlı İsa (Syr, MP, Parth) Diğer isimler: Kurtarıcı (Gr, Kıpti, Lat); Bilgelik Dünyasının Tanrısı [MP: Xradesahryazd]; Işığın Elçisi (Çene); Mesih (Kıpti). III. Işığın Bakiresi/Bakiresi (c) Diğer isimler: Oniki Bakire/Bakire (Syr); Bakireler (Parth); Işığın On İki Bakiresi (Syr, Milletvekili); Tanrı'nın On İki Kızı (Sogd); On İki Egemenlik (Parth); Sadwis (Parth); İlahi Jinekolojik Tezahürü (MP). IV. Kusursuz Adam (Gr, Kıpti, Lat, MP, Parth) Diğer isimler: Wahman (MP, Parth); Akıl-Işık (Kıpti, Parth, Sogd); Büyük Akıl (Kıpti, Milletvekili); Büyük Işık (Çene); Yeni İnsan (Kıpti, Lat, Çene); Zafer Sütunu (Syr, Gr, Kıpti, Ar, Parth [Bamistun], Sogd); Sadece Srosh/Srosha (MP, Sogd, Chin); Dünyaların Tanrı Kapıcısı (MP); Büyük Kapıcı [Kıpti: Omophorus]; Dinin Zaferi (MP, Parth, Sogd); Tamamen Bedenlenmiş Tanrı (Sogd); Tanrı Nomkutl (OT). Kamil İnsanın Beş Uzuvarı (Kıpti, Ar) Diğer isimler: Beş Tür (Ar); Beş Düşünce (Parth); Beş Dünya (Syr, Ar, Gr, Lat); Beş Aeon (Gr); Beş Konut (Syr); Ruhun İsimleri (Gr); Babalar (Syr); Entelektüel İhtişamlar (Gr); Yaşamın/Işığın Beş Entelektüeli (Kıpti). Syr Gr Lat MP 1. sebep nOils erkek ahırı 2. sense ennoia sensus manohmed 3. düşünce phronesis prudentia us 4. yansıma enthumesis intellectus andeshisn 5. niyet logismos cogitatio parmanag

--- SAYFA 101 ---

86 M A N I C H A E I S M Beşli Sistem Mitolojik sistemin kalbi, beşliliğe dönüşen ve sırasıyla (A) ayrıştırılamaz unsurlardan, (B) kişileştirilmiş kozmik işlevlerden ve (C) kişileştirilmiş entelektüel yetilerden oluşan üç dizi "Çağrı"nın düzenlenmesiyle ilgilidir: (A) (B) (C) I I II II III -----) 5 III IV-----)5 III IV V----) 5 Bu üç seri, ışığın doğasını kavramak için mümkün olan üç modu temsil eder: fizik, kozmoloji ve psikoloji. İlk İnsan'ın (ya da splen dors'un) [Syr: ziwane] beş oğlunu içeren ilk seri, atmosferi dolduran ve bizzat Güneş'ten gelen ışıklı cisimlerin ya da ışık parçacıklarının kurucu unsurlarından oluşur. Maniheizt doktrin, mitolojisini sistemleştirirken, güneş cisimlerinin temel beşli yapısında iki belirleyici değişiklik yaptı (Bardesanest'e zaten bulunan ve dönemin tüm Yunan dili felsefesinde tartışılan bir kozmoloji): bir yandan, ziwane, yüce varlığın (Büyüküğün Babası) meskenlerini oluşturdukları evrenin zirvesine yerleştirildi; Öte yandan, Şeytan'ın arzusunun şiddetiyle İlk İnsan'ın zırhından sıyrılan bu aynı ziwaneler, kozmosun alt alemlerine veya mahzenlerine itildi ve burada "kirli" ve "sık" karşıtlarıyla karıştırıldı; el-Mila l'deki kategoriler tablosunda el-Şehrestani tarafından kullanılan terimleri alıntılar yapmak gerekirse: Syr/Kıpti Ar' Ar' 1. duman sis alevi 2. ateş. alev karanlık 3. rüzgar simoom simoom 4- su zehir sis 5. karanlık karanlık duman Ć Hummama Kaynaklar, bu karışımın, kozmik karnındaki ziwane'nin yutulması ve sindirilmesiyle sonuçlanan bir mücadele olarak tanımlandığı konusunda hemfikirdir.

--- SAYFA 102 ---

THE PANTH EON 87 Karanlığın Kralı. Eş-Şehrestani, çağrılarının ilk dizisinin, astral öz olarak Maniheist ışık anlayışının kozmolojik temelini oluşturduğunu açık bir şekilde belirtir: "Işık ülkesi, bu ülkenin formuna zıt olarak ince [=parlak parçacıklardan oluşmuş] olmayı bırakmadı; güneşin bedeninin [jirm] formuna sahiptir ve parlaklığı güneşin parlaklığı gibidir." Bu temel parçacık unsurlardır (sadece üzerinde ısrar edilen kavramsal unsurlardan ziyade) Anlatıya ivme kazandıran ve Üçüncü Yaratılış sürecinin sonunda sisteme bir temel sağlayan ikinci Çağrı dizisi, Yaşayan Ruh'un beş oğlu tarafından uygulanan dört tanrısal işlevi tanıtmaktadır: Görkem'in Büyük Kralı tarafından ziwane yutan iblislerle karşı mücadele; Işığın Adamas'ı; Kozmik çarkların Damıtma işlevinin Zafer Kralı tarafından denetlenmesi ve göksel toprakların Atlas tarafından desteklenmesi. Kaynaklarımızın bu işlevler hakkında söyleyecek çok şeyi var ve Mani'nin devasa sanatının popüler başarısı, hayal gücünü harekete geçiren birçok ayrıntının eklenmesiyle Mani'nin açıklamasını genişletmeyi mümkün kıldı. "ruhun kalıntıları," yani, arkonlar tarafından yutulan ve daha sonra onlar tarafından dışarı atılan ve sonunda filtrelenen ışık elementlerinden. Bu nedenle iki yıldız, Abdülcebbar'ın [el-Muğni'de] dediği gibi, "saf ışıktı" ve bu nedenle burçlar kuşağının ve gezegenlerin ötesinde yer alıyordu. Kişileştirilmiş yetilerin üçüncü serisi, dünyaya dağılmış olan son ışık parçacıklarını arındırmak için makinenin çalışması sonucunda Kusursuz İnsanı (veya Işık -Naus'u) oluşturur. Elçi kendisini güneşte konumlandırır ve Görkemli İsa, Işık Bakiresi'nin yardımıyla ayda konumlanır. Daha sonra rüzgar, su ve ateşten oluşan üç çarkın hareketi ile zivanenin arıtılması başlar: makinenin kovaları tarafından maddenin derinliklerinden (hyle) elde edilen ışık parçacıkları önce arıtılır, sonra aya iletilir, o da onları güneşe taşır, o da onları evrenin zirvesindeki ışık diyarına taşır. Cisimlerin dairesel hareketlerle taşındığı bu iletim eksenini

--- SAYFA 103 ---

88 M A N I C H A I S M Tekerleklerin dönme ve karanlıktan kaçma hareketi, kozmosun alt kısımlarını yüksek kısımlara bağlar. Eksen etrafında dönme, bu ışıklı cisimlerin doğasını kökten değiştirme etkisine sahiptir ve onları Aklın Uzuvarları haline getirir [Gr noera 1, birlikte Mükemmel İnsanı oluşturur: İlkel İnsan (Ruh) ·', A Demiurge B (Yaşayan Ruh): tekerlekler C / Mükemmel İnsan (Zeka) Şekil 8. Büyüklüğün Babası, '1(Mani, sisteminin tasarımını bir filozof olarak değil bir ressam olarak geliştirmiştir. Bu sistem, bir Tanrı'nın ürünü değildi. Ziwane'nin fiziği bu nedenle duyusal bir fiziktir. "Yiyeceklerdeki hoş tat," diye ifade ediyordu Ephraem'in aktardığı bir pasajda, "bunlara karışan ışığa aittir." El-Şehrestani'nin anlatımında, Yüce Baba'nın meskeni olan ışık diyarı da aynı şekilde duyusal terimlerle anlatılmaktadır: "Çok güzel kokar ve renkleri Augustinus kendi adına, Maniheistlerin özellikle tahıllara, üzümlere, kavunlara, marullara, zeytinlere, güllere ve menekşelere düşkün olmalarının nedeninin bu meyve ve sebzelerin renklerinin "Tanrı'nın varlığının işaretleri" olması olduğunu belirtmiştir: Bu nedenle renk, ışığın (Aramice'de eril) göze (dişil) aşıladığı üç iyiden ilkidir [tria bona 1]. Ziwane, Ephraems Prose Refutations of Mani, Marcion ve Bardesanes'te alıntılanan Bardesanes'in bir parçası aracılığıyla bilinmektedir: "Işık beyazdır, ateş kırmızıdır, rüzgar mavisidir, su yeşilidir." Beşinci renk altındır;

--- SAYFA 104 ---

Augustine, kavunun doğasında bulunan ve beşinci element olan hava, esinti veya eter için geçerli olan ışığın bir işareti olarak bahseder. Son olarak, Maniheizm seçilmişlerin mide makinesinin yiyeceklere yayılan ışığı damıttığı sürecin, İkinci Yaratılış sırasında var edilen üç tekerlekli makinenin ziwane'yi arındırdığı kozmik sürecin biyolojik karşılığı olduğunu belirtmek gerekir. Başka bir deyişle, Tanrı'nın ve oğullarının dünya karşısındaki konumu nasılsa, Maniheizm de midesiyle aynı konumdadır, yani o bir ışık yaratıcısıdır. Mikrokozmos makrokozmosun tekrarıdır. Augustine bu alışverişin mekanizmasını çok iyi anlamıştı. De moribus Manichaeorum'da [Maniheizmlerin Gelenekleri Üzerine, 15.36] panpsizme yol açan karışımın mitini özetledikten sonra şunu ekledi: "Sebzelerden ve meyvelerden hazırlanan yiyecekler kutsalların [= seçilmişlerin] bedenlerine girerse, onların iffetleri, duaları ve mezmurları aracılığıyla bu yiyeceklerdeki asil ve ilahi olan her şey saflaştırılır, yani her bakımdan mükemmelleştirilir, böylece eski günlerine yeniden kavuşabilir. Çiğneme, yutma ve sindirim, yiyeceklerin dışkılarla boşaltılan karanlık maddesini, saf ışığa dönüşü sağlayan "Tanrı'nın uzuvlarından" [membrum dei] ayırmaya çalışır. seçilmişler yiyip içerken, çünkü bunun tüm yiyeceklerde zincirlenmiş olduğunu söylüyorlar. Bu nedenle, seçilmiş ya da kutsal olan, bu yiyecekleri vücutlarının yansıması olarak aldığı anda, onları yiyip içtiğinde, kutsallıkları sayesinde Tanrı'nın karışan kısmı ayrılır [soavi, mühürlenir [signari] ve teslim edilir [liberari]:' Augustine'un bahsettiği dört fiilin teknik bir anlamı vardır: Bedeninde hapsolmuş parlaklık sayesinde (aksi takdirde sanctitas olarak da bilinir), seçilmiş kişi kirli olanı ayırarak ve koruyarak ışığı filtreleyebilir. Filtrelenen kısım bozulmadan serbest bırakılır ve yukarıdan dünyaya geri getirilir. Bu nedenle yönlendirme iki temel işlemi içerir: gıdaların ağızdan mideye inmesi, burada filtreleme [Syr: sulala; Enlem: purgatio] meydana gelir ve filtrelenen ve geri kazanılanın yeniden yükselmesi sağlanır [Syr: masaqta; Enlem: reditus] parçacıkları. Bu iki parçalı hareket insan düzeyinde tekrarlanır.

--- SAYFA 105 ---

İlk önce iblisler tarafından yutulan, sonra onlar tarafından tükürülen ve en sonunda damıtılarak dünyadan çekilip aya ve güneşe taşınan, oradan da ışık ülkesine götürülen ziwane'nin iniş ve yükselişinin ikili kozmik hareketi. Çinli Maniheizmlerin ince formülüne göre, "Evren, ışık saçan cisimlerin şifa verdiği bir eczanedir:'

--- SAYFA 106 ---

Mani'den Sonra Maniheizm Kronolojisi 274 (veya 276/277): Beth-Lapat'taki hapisanedeki ölümünden kısa bir süre önce Mani, kilisenin başı olarak onun yerine güney Baylonia'daki Kaskarlı Sis'i (Sisin, Sisinnios) ateşler (Kephalaia, sayfa 211-12). Beşinci Sasani hükümdarı II. Bahram (274-91), I. Bahram'ın (271-74) oğlu, Karder'in etkisi altında, Manicilere ve Hristiyanlara karşı zulüm başlatır. ca. 280: P. Rylands 469 (= 700 Van Haelst), Gr. Mısırlı bir piskoposun (İskenderiyeli Theonas?) yazdığı pastoral mektuplar, Maniheizmlerin ritüellerini ve dini uygulamalarını ele alıyor ve ilie mezhebine bağlı kadınların propagandasına karşı uyarıda bulunuyor. Şu ana kadar bulunan en eski Maniheizm karşıtı belge. 284 (veya 286 veya 287): Sis'in tutuklanması ve Fars'taki Beşabühr'da Karder ve II. Behram'ın huzuruna çıkarılması; orada on yıl baş papalık yaptıktan sonra şehit oluyor. Zabad'in kardeşi Innaios, onun yerine Maniheizm Kilisesi'nin başına geçer (Hom. 81-83). ca. 290: Maniheizmler Yukarı Mısır'daki Lycopolis'te (Asyut) İskender'in okulunu sık sık ziyaret ettiler. İskender, Contra Manichaei ideas disputatio (Mani'nin ilie doktrinine karşı) olarak bize ulaşan Yunanca bir inceleme yazıyor. 292: II. Bahram'ın hükümdarlığını takip eden dört aylık fetret döneminin ardından Şapur oğlu Narseh kralların kralı olur (292-301). Maniheizmlere ve Hristiyanlara yönelik zulümlerin sona ermesi. 297: 31 Mart'ta, Afrika prokonsülü Julianus'un bir raporunun ardından Diocletianus, İskenderiye'den Romalıların geleneksel düşmanı Persica ad versaria nobis gente'nin ajanları olduğundan şüphelenilen Manicilere karşı bir ferman yayınlar. 298: Narseh, Roma ordusunun komutanı Galerius tarafından mağlup edilir ve Küçük Ermenistan'ın beş eyaletini Roma'ya bırakır. Barış antlaşması yaklaşık kırk yıl sürecekti. ca. 301-2: Caesarea piskoposu Eusebius'un yazdığı Historia ecclesiae'nin (Kilise tarihi) 1-8. kitaplarının ilk ortaya çıkışı. Eusebius, Mani (7-31) ile ilgili kısa notunda Acta Archelai'den bahsetmez.

--- SAYFA 107 ---

92 M A N C H A E I S M 302-9: Narseh oğlu II. Hüzmüz'ün hükümdarlığı: Maniheiztlere ve Hristiyanlara karşı zulümlerin yeniden başlaması. ca. 306: Ephraem Syrus Nisibis'te doğdu. 336-37: Afrahat ("Pers bilgisi") ilk on "gösterisini" [tah wyatha] Süryanice yazar. Süryanice yazan yazarlar arasında Mani'nin (2.9) ilk sözü. ca. 340: Hegemonius'a atfedilen Acta Archelai'nin Yunanca redaksiyonu ("[Mezopotamya'daki Kaşar Piskoposu Archelaus'un] Hesiarch Manes ile Tartışmasının Eylemleri") - Mani'nin kökenlerinin fantastik bir açıklaması olup, Hristiyan sapkınlık biliminin ana kaynağı haline gelecektir. Mani, kendisi de Scythianos adında Yunan eğitilmiş bir Arap tüccarın soyundan gelen Terbinthos/Buddha'nın soyundan gelen zengin bir dul kadının küçük kölesi olarak sunulur. Kubrikos/Mani'yi serbest bırakan dul kadının, ölümü üzerine servetini ona miras bıraktığı söyleniyor. ca. 345: Emesa piskoposu Eusebius, Epiphanius ve Theodoret'nin bahsettiği Manicilere karşı bir inceleme yazar. Metin kayboldu. 348: Kudüslü Cyril, İlahiyat Derslerinin altıncısını yazıyor. Acta Archelai'den bilinen ilk alıntı. ca. 350: Nag Hammadi kütüphanesi olarak bilinen Kıpti kodekslerinin bileşimi [1945'te Yukarı Mısır'da keşfedildikleri yerden itibaren]. ca. 352: Laodikyalı George, Maniheiztlere karşı, Epiphanius ve Theodoret tarafından alıntılanan bir inceleme yazar. Metin kayboldu. 354: 13 Kasım'da Augustine, Numidia'daki Thagaste'de (günümüz Cezayir'deki Souk Ahras) doğdu. ca. 358: Manicilere karşı bir incelemenin yazarı Thmuis'li Serapion'un ölümü. Metin korundu. 363: Roma imparatoru Julian ("Mürted") II. Şapur'a karşı yaptığı savaşta öldü. Halefi Jovian ile imzalanan barış anlaşmasının bir sonucu olarak İranlılar, Nisibis'i ve daha önce Narseh tarafından kaybedilen Küçük Ermenistan eyaletlerini yeniden ele geçirdi. 364: Pagan retorist Libanius, Filistin valisi arkadaşı Priscianus'a şöyle yazıyor: "Az çok her yerde Maniheiztler var, ama hiçbir yerde sayıları yok. Kimseye zarar vermezler, ama bazıları onlara zarar verir:" Yaklaşık 365: Acta Archelai'nin Latince versiyonu. Bostralı Titus, Maniheiztlere karşı dört kitaplık bir inceleme yazar ve yalnızca Süryanice versiyonu tamamlanır. Ca. 370: Lefort fragmanı (Paris, B.N., 1314, sayfa 154-58), paganlara ve kafirlere karşı Sahidik Kıpti dilinde bir keşiş tarafından yazılmış bir incelemeden bir alıntı.

--- SAYFA 108 ---

İNSANDAN SONRA KRONOLOJİ ! 93 Yukarı Mısır'ın Beyaz Manastırı. H. J. Polotsky tarafından 1932'de tanımlanan bu belge, Acta Archelai'deki Turbo'dan dört alıntı içerir. 372: 2 Mart'ta I. Valentinianus, Roma'nın Maniheiztlere karşı ferman yayınladı. İbadet yerlerine para cezası, sürgün ve el konulması. 373: Augustine Afrika'daki Maniheizt Kilisesi'ne denetçi (dinleyici) olarak girer. Ephraem Syrus'un Edessa'da ölümü (9 Haziran?). ca. 375: Magnesialı Macarius, Maniheizmin Doğu'nun tüm bölgelerini "bozduğunu" iddia ettiği Apocritus'unu yazar. 376: Epiphanius, Panarion'unun Maniheiztlerle ilgili Heresy 66 taslağını hazırlar. Acta Archelai'den uzun alıntılar ve Filistin'deki Maniheizt topluluğa ilişkin faydalı bilgiler. ca. 378: Tarsuslu Diodorus, Theodoret ve Photius'un bahsettiği Manicilere karşı büyük eserini yazar. Metin kayboldu. İlk yedi kitapta Mani İncili'ni ve Addas Modion'unu yalanlıyor. ca. 380: P. Heidelberg 684. Kudüslü Cyril'in altıncı ilmihalinin Sahidik Kıpti tercümesinden bir parça. 381: 8 Mayıs'ta I. Theodosius, Manichaeen'lara bir vasiyetname hazırlama hakkında mahrum bırakan bir ferman yayınladı. 31 Mart 382'de yenilendi ve Encratite, Saccophorus ve Hydroparatate isimlerinin arkasına saklanan her "Maniheizt" için uygulandı. 383: Şu anda yirmi dokuz yaşında olan Augustine, Kartaca'da Afrika'nın Manichaeen piskoposu Milevis'li Faustus ile tanışır. Faustus'tan hayal kırıklığına uğrayan Augustine, Maniheiztlikten tamamen kopmadan kendisini Maniheizm'den ayırmaya başlar. 385: Priscillian ve arkadaşları Trier'de "Maniheiztler" olarak idam edilir: Brescia'lı Fil strus, Maniheiztler hakkındaki bölüm için Acta Archelai'nin Latince versiyonundan yararlanarak bir sapkınlıklar kataloğu yazar (61). 386: Mile vis'li Faustus, diğer Maniheiztlerle birlikte sürgüne mahkum edilir. Ocak 387'de, vota publica vesilesiyle. Theodosius ve Arcadius'un cümlesi kaldırıldı. 387: Augustine, 24-25 Nisan gecesi Milano'da vaftiz edildi. 388-89: Augustine, Maniheiztlere karşı ilk eseri olan De moribus Manichaeorum'u yazdı. 389: 17 Haziran'da II. Valentinianus (gerçekte I. Theodosius) bir ferman yayınladı. Roma'daki Maniheiztlerin sürgüne mahkum edilmesi. 390: 1929'da Yukarı Mısır'da, Faiyum'daki Medinet Madi'de bulunan Kıpti Maniheizt kodekslerinin bileşimi. 392: Hippo'da Augustine ile Milevis'li Faustus'un papazı Fortunatus arasında yapılan kamuya açık tartışma.

--- SAYFA 109 ---

94 M A N I C H A I S M 394: Augustine Contra Adimantum'u yazıyor. 396-97: Augustine Contra epistulam fundamenti'yi yazıyor. 398-400: Augustine, Milevis'li Faustus'un otuz üç Capitula'sını okur ve Contra Faustum Manichaeum'un otuz üç kitabının taslağını hazırlar. 404: Gazze piskoposu Porphyryus ile Maniheist keşiş Antakyalı Julius arasındaki anlaşmazlıklar. Aralık ayında Hippo'da Augustine ile Afrika Maniheist Kilisesi'nin seçilmiş üyesi Felix arasında halka açık bir tartışma yapıldı. 405: Honorius, 12 Şubat'ta Manicilere karşı seleflerinin anayasalarını yeniledi. Emirlerini yerine getirmeyen valilere ve yetkililere ağır para cezaları kesiliyor. ca. 420: Cresconius adında bir Maniheist, feragat yemininde, Mauretania Caesariensis'te ikamet eden on bir dindaşını suçladı. 425: 23 Ekim'de III. Valentinianus, Maniheistlerin Roma'nın yüz kilometre yakınında yaşamasını yasakladı. 428: II. Theodosius, Maniheistlerin şehirlerde kalmasını yasakladı. 430: Augustine 28 Ağustos'ta Hippo'da öldü. 443: Papa Büyük Leo, Roma'nın Manicilerine ve piskoposlarına karşı sert önlemler almak için acele ediyor. 445: 19 Haziran'da III. Valentinianus, seleflerinin Maniheistlere karşı aldığı tüm önlemleri yeniliyor. ca. 453: Theodoret sapkınlıklar kataloğunu oluşturur; bu, Maniheist mitinin kesin bir tanımını veren, bize ulaşan bir Yunan Hristiyan yazarının ilk ifadesidir. ca. 490: Kadıköylü Herakleon, Manicilere karşı Photius'un bahsettiği yirmi ciltlik bir inceleme yazar. Mani'nin İncili'ni, Devler Kitabı'nı ve Hazine'yi yalanladı. 492: Papa Gelasius I, Roma'da birkaç Maniheisti keşfeder ve kitaplarını yaktıktan sonra onları sınır dışı edilmeye mahkum eder. ca. 510: Halikarnaslı Julian, Doctrina Patrum'da bahsedilen Maniheistlere karşı bir inceleme yazdı. 518: Antakya'nın monofizit patriği Severus, 25 Mart'ta Manicilere karşı bir vaaz verir (123). Metin, Edessa'lı James (sekizinci yüzyılın başları) tarafından Süryanice versiyonunda korunmuş olup, Mani'nin Pragmateia'sının başlangıcından uzun alıntılar içermektedir. ca. 520: Papa Hormisdas birçok Maniheisti işkenceye tabi tutar ve onları sürgüne göndermeden önce kitaplarını yakar. 527: İmparator Justin ve Justinianus tarafından Maniheizm karşıtı mevzuatın güncellenmesi. Ölüm cezası artık sadece Manicilere değil, aynı zamanda

--- SAYFA 110 ---

Eski dindaşlarını ihbar etmeyen veya onlarla temasları olduğundan şüphelenilen din değiştirenler hakkında. Maniheist kitapları koruyan veya Maniheist meslektaşlarını ihbar etmeyen yetkililere ağır cezalar veriliyor. İranlı Nasturi Pavlus'a, henüz hapse atılan Maniheist Photinus'u kamuoyunda yapılan tartışmalarda çürütme sorumluluğu verildi. Maniheistlere dayatılan ilk Yunan feragat formülleri. 531: I. Hüsrev Anuşirvan, 13 Eylül'de Ktesifon'da imparatorluk tahtına çıktı. 579'da ölür. 540: Justinianus muhaliflerin (Konstantinopolis ve Küçük Asya'dan paganlar ve sapkınlar) toplanması emrini verir; baskınları ve sorgulamaları monofizit John of Asia yönetiyor. Kuzeybatı Mezopotamya'daki Harran'da, Yunan Yeni-Platoncu filozof Simplicius, Maniheist kozmoloji ve etiğinin metodik bir çürütülmesini üstlendiği Epiktetos'un Enchiridion'u üzerine yorumunu yazar; yerel bir Maniheist keşişle temas halindeydi ("aralarında bilge olarak kabul edilenlerden biri;" 35.91) Yaklaşık 570: Shad Ohrmizd liderliğindeki Maveraünnehir'deki Maniheist toplulukların isyanı. Denawarlar olarak bilinen bu Maniheistler, din meselelerinde katıydılar (isimleri buradan geliyor) ve Babil Ana Kilisesi'nden kopmuşlardı. Yukarı Asya ve Çin, Muhammed'in doğuşu. 595: Papa Büyük Gregory, Sicilya'da ve Kuzey Afrika'da hâlâ Maniheistlerin bulunduğunu tahmin ediyor. 600-601: Reformcu Shad-Ohrmizd'in ölümü, Semerkant civarında konuşulan dil, yavaş yavaş Part dilinin yerini alıyor: Muhammed, meleğin çağrısını duyuyor. Onu "Allah'ın elçisi" ilan ederek: Vizyonlar, vahiyler ve göksel yolculuklar 621'e kadar devam ediyor. 1 H/622: Muhammed ve takipçilerinin Yesrib = Medine'ye ("Şehir") göçü [hicreti]. 11 H/632: Muhammed Mekke'ye veda haccına (hac) öncülük ediyor. Medine'ye döndüğünde 8 Haziran'da vefat eder. 16 H/637: Araplar Ktesifon'u [= el-Meda'in] ele geçirdi. Son Sasani kralı III. Yazdigird, Celula savaşında yenilir. 29 H/649: Araplar Horasan'a doğru ilerliyorlar. 54 H/674: Buhara'nın Araplar tarafından fethedilmesi. 55 H/675: Semerkant'tan ayrılan Soğdca konuşan Maniciler, Çin Türkistan'ına geçerek Sarı Nehir'e ulaşırlar.

--- SAYFA 111 ---

96 M A N I C H A I S M 56 H/676: Semerkant Arapların eline geçer. 75 H/694: Son Sas sanileri yönetimi altında Mezopotamya'yı terk eden birçok Manici Irak'a döner ve vali Haccac b. Ancak Yusuf, gayrimüslimlere [zimme] tanınan yasal korumadan yararlanamıyor. Aynı yıl, Çin sarayında Maniheist bir ileri gelenin varlığı kaydedildi. 91-93 H/710-12: Araplar Sogdiana'ya boyun eğdirir. Mihr, el-Mada'in'de Babil'deki Maniheist Kilisesi'nin başına geçer. Papalığı 740'a kadar devam eder. 106 H/724: Halid b. Hıristiyan bir anneden doğan Abdullah el-Kasri, Irak'ın valisidir. Zerdüştler, Hıristiyanlar ve Maniciler onun hoşgörüsünden yararlanırlar. 120 H/738'de görevden alındı, 126 H/743-44'te işkence altında öldü. Fihrist onun kâfir [zındık] olduğunu söylüyor. ca. 110 H/728: Vasıl b. Mutezile'nin kurucusu Ata, Bin Sual adlı eserinde Maniheistleri çürütmeye çalışmaktadır. İş kaybedildi. Maniheizm üzerine yazan ilk Müslüman yazar. ca. 112 H/730: El-Medain'in Maniheist imamı Mihr, Denawar'ların bölünmesine son vermeye çalışır. 731: 16 Temmuz'da, imparator Hsiian -tsung'un emri üzerine, bir Maniheist piskopos, 1900 civarında Tun-huang'da bulunan, Maniheizm öğretileri ve kurallarının Çince bir özetini yazar. ca. 117 H/735: Irak'ın Maniheist toplulukları arasında oruç meselesiyle ilgili iç anlaşmazlıklar. Miqlas hakkında isyan çıkar. Ebu Sa'id Raja kilisenin imamı olur. 132 H/750: Çin Türkistanı'ndaki önemli bir Maniha tımarı olan Kaşgar şehri, Karlukların (Karlukların) eline geçer ve Türk etkilerine maruz kalır. 142 H/759: Sapkınlıkla [zendaka] suçlanan İbnü'l-Mukaffa' hapisanede ölür. ca. 143 H/760: Afrikalı bir Maliliheist olan Ebu Hilal el-Deyhuri, el-Medain'deki Maniheist Kilisesi'nin en büyük lideri olur. Miqlas isyanına son verir. 762: 20 Kasım'da Uygurlar, Sarı Nehir üzerindeki asi Çin şehri Lo yang'ı alıp yağmaladılar. Bu vesileyle hükümdarları [kağan veya "büyük han"]' Meu-yu, şehirde ikamet eden Maniheist misyonerlerle tanışır ve Maniheizm'e döner. 763: Lo-yang'daki asi Çinlilere karşı kazandığı zaferin ardından Uygur kağanı, Orhun Vadisi'ndeki başkenti Ordu Balık'a geri döner. Yanında Juei-si adında dört Maniheist keşiş getirir.

--- SAYFA 112 ---

İNSANDAN SONRA KRONOLOJİ ! 97 Lo-yang topluluğu. Maniheizm, Türk İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelir ve Maniheist bir usta Ordu Balrqa yerleşir. 768: Kağan'ın isteği üzerine Çin imparatoru, topraklarında yaşayan Maniheistlere tapınak ve manastır inşa etme yetkisi verir. Bu yetki 771 yılında yenilenir. 163-170 H/779-86: Üçüncü ve dördüncü Abbasi halifeleri döneminde Irak'taki Maniheistlere ve zendeka ile suçlanan aydınlara baskılar vurur. 781: Singan-fu'nun Nasturi steli dikildi. 791-92: Was it bölgesinden bir Nasturi olan Theodore bar Konai, Liber scholiorum'unun (Scholia Kitabı) on bir incelemesini tamamlar. On birinci inceleme sapkınlıkların bir kataloğunu içerir; Mani ile ilgili bölümün doktrinsel kısmı Pragmateia'nın bir özetidir. 806: Maniheist rahiplerin Ordu Balrqa'tan bir Uygur elçiliği eşliğinde Çin sarayına gelişi. ca. 815: Karabal Ghasun'dan Manihaizm'in Uygurlar arasındaki giriş tarihini anlatan üç dilli yazıt (Çince, Türkçe, Soğdca). ca. 817: Yine bir Manihe heyetiyle birlikte Çin sarayına ikinci Uygur elçiliği. ca. 205 H/820: Yedinci Abbasi halifesi el-Me'mun, Maniheistlere karşı bir risale yazar. Eserleri günümüze ulaşamamıştır. 840: "Yüz bin" Kırgız atlısından oluşan bir ordu Ordu Balrqa'yı alır. Uygur İmparatorluğu'nun Orhun'a yerleşmesinin sona ermesi ve Türk boylarının dağılması. 843: Çin İmparatoru Wu-tsung, Maniheist manastırların kapatılmasını, mallara el konulmasını ve kitapların yok edilmesini emreder. ca. 231 H/845: Maniheistlerin reddini yazan Mu'tezilî el-Nazzam'ın ölümü. Yalnızca el-Hayyat'ın (H. 300/912'den kısa bir süre sonra ölen) Kitabü'l-İntisar'ında yaptığı alıntılarla bilinen metin. 849: Turfan vahasındaki Chotcho'da (Xotcho) Uygur krallığının kuruluşu. Maniheist prensler iki yüzyıl boyunca orada kalacaklardı. 236 H/850-51: Abu 'Isa 1-Warrağ doksografi koleksiyonunu oluşturuyor. Kendisine yöneltilen zendeka suçlaması eserinin kaybolmasına sebep olur. Müslüman sapkınlıkları büyük ölçüde onun eserlerinden esinlenmiştir. ca. 256 H/870: Düalistlerin ve Maniheistlerin çeşitli reddiyelerinin yazarı olan filozof el-Kindi'nin ölümü. Kayıp fakat büyük ölçüde İbnü'n-Nedim'in faydalandığı eserler. 293 H/906: Mu'tezilî el-Neşi'nin ölümü. Onun hayatta kalan parçaları

--- SAYFA 113 ---

98 M A N İ Ş A İ Ş M doksografisi (Kitab al-ausat fi l-ma'alat), Maniheist kozmoloji hakkında kesin bir bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. ca. 320 H/932: İbnü'n-Nedim bu dönemde yaklaşık beş yüz Maniheist'in hala Semerkant'ta yaşadığını bildirmektedir. ca. 339 H/950: İbnü'n-Nedim'e göre, Irak'ın ilk Büveyhi Hanedanlığı döneminde Bağdat'ta yaklaşık üç yüz Manichaeen vardır. 345 H/956: El-Mes'ûdî'nin ölümü. 349 H/960: Kaşgar'ın (Çin Türkistanı) Türk nüfusu Müslümanlaştırılmıştır. 372 H/982: Kitab hudud al-'alam'ın anonim İranlı yazarı, Semerkant'ta bir Maniheist manastırının [hangah] varlığını bildirmektedir. 377 H/987: İbnü'n-Nedim, Fihrist'i tamamlar. Dokuzuncu bölümün ilk kısmı büyük ölçüde Maniheizm tarihi ve doktrininin sapkınlıklara ilişkin en kapsamlı açıklaması olan Maniheistlere ayrılmıştır. Ona göre şu anda Bağdat'ta yalnızca beş Maniheist yaşıyor. 380 H/990: "Mu'tezilî kelamcı ve Rey kadısı Abdülcebbar, el-Muğnî'yi tamamlıyor." ca. 390 H/1000: El-Biruni, el-Athar al-baqiya'yı (Eski ulusların kronolojisi) yazar. 1028: Tangutlar Uygur prensliği Kan-chu'nun kontrolünü ele geçirdi. ca. 424 H/1033: El-Biruni, Tahqiq ma li-l-Hind'i (Hindistan'ı Araştırma Kitabı) yazdı. ca. 1035: Tun Huang yakınlarındaki Bin Buda Mağaraları'nda bulunan ve Maniheist Özeti ve diğer el yazmalarını içeren oda mühürlendi ve içeriğinin bir Taocu keşiş tarafından keşfedildiği 1900 yılına kadar yeniden açılmamak üzere mühürlendi. Aurel Stein burayı 1906'da ziyaret etti. Paul Pelliot 3 Mart 1908'de odaya girdi ve içindekilerin envanterini çıkardı. 1910'da Çin hükümeti hayatta kalan belgeleri Pekin'e geri gönderdi. 427 H/1036: El-Biruni, Razi'nin yazıları kataloğuna risalesini yazar ve Mani'nin heptateuch'unu nasıl elde ettiğini anlatır. 485 Hh092: Ebu'l-Ma'ali-ye "Alavi Bayan al-adyan'ı besteliyor. 518 H/1124: Kara Khitay'ın (Kara-khitai) ilk han şefinin [gurkhan] tüm Çin Türkistanı üzerindeki saltanatının başlangıcı. İbnü'l-Esir onu "Maniheist" olarak nitelendiriyor; yani pagan ve putperesttir. 548 H/1153: Şehristani'nin ölümü. 1206: Yukarı Onon Nehri'nde, tüm Moğol şefleri ve prenslerinin huzurunda Tiimijjin, Çinggis-kan [= Cengiz-han] unvanını alır.

--- SAYFA 114 ---

MANİ 99 608 H/1211 SONRASI KRONOLOJİ: Tarım Havzası merkezli Kara Khitay İmparatorluğu'nun, tebaaları ve komşuları olan Harezmi'nin (Harezmi) Müslüman yöneticilerinin yararına çöküşü. 618 H/1221: Harezmi'nin başkenti Altın Orda'nın reisleri Çağatay ve Bgedey tarafından kuşatılır. 1265: Çinli Maniheist ileri gelenlerden Chang Hi-cheng, imparatorluk sarayındaki Konfüçyüsçü arşivci Huang Chen'e, dininin kutsal metinlere dayalı sağlamlığını ve saygınlığını göstermek için iki mektup yazar. 1292: Marco Polo ve amcası Mafeo, Ch'iian chou'da (Zaitun) bir grup Maniheistle karşılaştı.

--- SAYFA 115 ---

SEISTAN Dakhla Vahası. o 250 500 750 1 000 km , , , , , Harita 1. Babil Maniheizminin Kapsamı (3.-6. Yüzyıllar)

--- SAYFA 116 ---

o 250 500 750 1 000 km , I , , , 9 SEISTAN Haritası 2. Soğd Maniheizminin Kapsamı (7.-13. Yüzyıllar)

--- SAYFA 117 ---

1 1 1 1 ben 1 1 1 1 1 1 ben 1 , , 1 1 ben 1

--- SAYFA 118 ---

Bibliyografya Maniheizm ile ilgili belgeler son yirmi yılda önemli ölçüde arttı, bu da her türlü çalışmayı teşvik etti ve bilim adamlarını daha önce yerleşik olduğu düşünülen şeyleri yeniden incelemeye teşvik etti. 1977-86 on yılı için, 370 analitik girişten oluşan ve o zaman mevcut olan tüm kaynakların bir listesini içeren bir bibliyografya, M. Tardieu, *Etudes manicheennes: Bibliographie critique 1977-1986* (Tehran, Paris ve Louvain: Institut François de Recherche en Iran/Peeters, 1988)'de bulunabilir. Gunner B. Mikkelsen, *Bibliographia Manichaica*'da (Turnhout, Belçika: Brepols, 1997) kataloglanan 1987-96 yılları arasında bu sayıdaki eserlerin üç katı ortaya çıktı. Bu son dönem için *Abstracta Iranica*'nın (cilt 11 ve devamı) bültenlerine ve ayrıca Farideh Raza, *A Bibliography of Mani'ye* (Tahran: Markaz-e Nashr-e Daneshgahi, 1993) başvurulabilir. Aramice alanındaki en önemli eser Riccardo Contini'nindir, "Hypotheses sur l'araméen manicheen;" *Annali di Ca' Foscari* 34 (1995): 65-107. Greko-Latin kaynakları: CMC'nin Almanca çevirisiyle birlikte açıklamalı bir baskısı L. Koenen ve C. Romer, *Der Kalner Mani-Kodex* (Opladen, Almanya: Westdeutscher Verlag, 1988) tarafından yayımlandı; s. 121-92, C. Romer, *Manis friihe Missionreisen nach der Kalner Manibibliographie*'de (Op laden, Almanya: Westdeutscher Verlag, 1994) açıklanmaktadır. Elkasizm'in heterodoks Yahudi geçmişi (Filistinli ve Kumranlı) için bkz. J. c. Reeves, "İkinci Tapınak Yahudi Mezhep Kaynaklarının Işığında Köln Mani Kodeksinin Elchasaite Sanhedrin'i;" *Yahudi Çalışmaları Dergisi* 42 (1991): 68-91. Rüya vizyonları hakkındaki materyaller için bkz. M. Tardieu, "La vizyon de la mer aux eaux noires;" *Res Orientales* 7 (1995): 303-11; tarihi coğrafya soruları için bkz. M. Tardieu, "rArabie du Nord-Est d'apres les document manicheens;" *Studia Iranica* 23 (1994): 59-75 ve "Chronologie et geographie dans le Codex mani cheen de Cologne;" *Annuaire de College de France* 94 (1993-94): 587-90 ve 95 (1994-95): 534-39. Alexander'dan Simplicius'a kadar dolaylı belgeler için bkz. A. Villey, *Alexandre de Lycopolis: Contre la doktrini de Mani* (Paris: Cerf, 1985); ayrıca bkz. J.-D. Dubois, "Le manicheisme vu par l'Histoire ecclesiastique

--- SAYFA 119 ---

104 KAYNAKÇA d'Eusebe de Cesaree;" *Etudes theologiques et religieuses* 68 (1993): 333-39; F. A. Pennacchiotti, "Gli Acta Archelai e il viaggio di Mani nel Bet 'Arbaye;" *Rivista di storia e letteratura religiosa* 24 (1988): 503-14; M. Scopello, "Verite et contre verites: La vie de Mani selon les Acta Archelai," *Apocrypha* 6 (1995): 203-34; ve I. Hadot, *Simplicius: Commentaire sur le Manuel d'Epictete; Commentaire et edition critique du texte grec* (Leiden: Brill, 1966). Kıpti kaynaklar: Mezopotamya Maniheizmi tarihi için temel olan Dublin Kephalaia koleksiyonuna, S. Giversen tarafından *Cahiers d'orientalisme* 14 (1986) tarafından yayınlanan tıpkıbasım baskısında erişilebilir. Bu belgelere ilişkin ilk çalışmalar arasında M. Tardieu, "La diffusion du bouddhisme dans l'Empire Kouchan, l'Iran et la Chine;" *Studia Iranica* 17 (1988): 153-82; W-P. Funk, "Zur Faksimileausgabe der koptischen Manichaica;" *Orientalia* 59 (1900): 524-41; M. Tardieu, "La nisba de Sisinnios;" *Altorientalische Forschungen* 18 (1991): 3-8; W-P. Funk, "The Reconstruction of the Manichaean Kephalaia", P. Mirecki ve J. BeDuhn, eds., *Emerging from Darkness: Studies in the Recovery of Manichaean Sources* (Leiden: Brill, 1997), 1-11; ve A. Villey, ed. ve çev., *Psaumes des errants* (Paris: Cerf, 1994). İran alanında, Berlin'de muhafaza edilen Turfan parçaları W Sundermann tarafından *Berliner Turfan texte*, 4 (1973) (kozmozgoniler ve benzetmeler), 11 (1981) (kilise tarihi), 15 (1985) (Soğd'un benzetme koleksiyonu) ve 17 (1992) (Işık-No us vaazı) yayınlanmış, tercüme edilmiş ve açıklamaları yapılmıştır. Benzetmelerin diğer parçaları I. Colditz, *Altorientalische Forsc Macaren* 14 (1987): 274-13; ilahilerden parçalar, I. Colditz, *Altorientalische Forschungen* 19 (1992): 322-36 ve Ch. Reck, *Altorientalische Forschungen* 19 (1992): 342-49. Karşılaştırmalı yaklaşımlar için bkz. Gh. Gnoli, *De Zoroastre a Mani: Quatre lerons au College de France* (Paris: Klincksieck, 1985); D. A. Scott, "Zerdüştlüğe Maniheizt Yanıtlar;" *Dini Araştırmalar* 25 (1989): 435-57; Ph. Gignoux, "Sur le compose humain du manicheisme a ismaelisme;" C.-H. de Fouchecour ve Ph. Gignoux, eds., *Etudes irano-aryennes Offertes a Gilbert Lazard* (Paris: Association pour l'Avancement des Etudes Iraniennes, 1989), 137-49 ve "Contactsculturels entre manicheisme et mazdeisme;" *Stu dia Orientalia* 70 (1993): 65-73; ve P. O. Skjaerv0, "Maniheizmde İran Unsurları;" *Res Orientales* 7 (1995): 263-84. Arap-Fars kaynakları: A. Afshar-e Shirazi tarafından düzenlenen koleksiyona bakın, *Motun-e 'arab! çok uzak! dar çıplak adam! va manaviyyat*, S. Taqi-Zade'nin önemli bir önsözüyle (Tahran, 1956); G. Monnot, *Penseurs musulmans et Religions iraniennes* (Paris: Vrin, 1974) ve *Islam et Religions* (Paris: Maisonneuve et Larose, 1986); ve D. Gimaret ve G. Monnot, eds. ve çev., *Shahrastani: Livre des Religions et des sectes*, cilt. 1 (Paris: Peeters, 1986).

--- SAYFA 120 ---

B İ B L İ O G R A P H Y 105 Çince belgeler, Almanca tercümesiyle birlikte H. Schmidt-Glintzer, Chinesische Manichaica (Wiesbaden: Harrassowitz, 1987); ayrıca bkz. S. N. C. Lieu, Geç Roma İmparatorluğu'nda Maniheizm ve Ortaçağ Çin'inde (Tiibingen: Mohr, 1992). Özet hakkında bkz. N. Tahadod, Mani le Bouddha de lumiere (Paris: Cerf, 1990). Türkçe kaynaklar: T. Moriyasu tarafından düzenlenen zengin resimli antoloji (Japonca), Uygur Maniheizminin Tarihi Üzerine Bir Çalışma (Osaka: Edebiyat Fakültesi/Osaka Üniversitesi, 1991), dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Turfan vahasındaki Maniheist Uygurların kültürünü ve sosyal tarihini ele alır; ayrıca bkz. J. Hamilton, "Calendriers ouighours de 998, 989 ve 1003:", J.-L. Bacque-Grammont ve R. Dor, eds., Melanges Offerts a Louis Bazin (Paris: rHarmattan, 1992), 7-23.

--- SAYFA 121 [Görsel / Boş] ---**--- SAYFA 122 ---**

Dizin :Abd al-Jabbar, 87, 98 :Abd Allah al-Qasri, 96 :Abdiel, 41 Abarshahr (Nishapur), 23 Abiesus, 52 Abraham, 18 Abu Hilal al-Dayhuri, 96 Abu 'Isa 1-Warraq, 97 Abu I-Ma'ali-ye :Alavi, 43, 98 Abu Sa'id Raja, 96 Pers Abzakhuya (Abzaxya), 24, 28 Acta Archelai (Archelaus'un İşleri), 49, 77> 91, 92, 104 Adam, 8, 15-17, 19, 31, 34, 39, 41, 42, 80 Işık Adamas, 77> 79, 84, 87 Adda, 23, 24 Addas, 93 Adiabene, 24 Afriliat, 92 Afşar -e Şirazi, 40, 104 Ahya (Pat-Sahm), 46 Arnavutluk, 24 Alcibiades of Apamea, 6, 8 Alexander of Lycopolis, 91, 103 Alkhasios, 6 Allberry, C.R c., vii, 54 Allogenes, 32 Sadaka, 69-70 Cephane, 23, 28 Andrew (Hiristiyan havari), 31 melek, 6, 8-10, 13, 14, 36, 37, 39, 46, 67, 71, 76, 95 Aniran, 26 Antakya, 26 kıyamet, Yahudi-Hiristiyan, 31, 32 apocatastasis, 35 Arabistan, 8, 24, 44, 95 Aramice, 33 Arcadius, 93 Archelaus, 92 Archons, 78, 79 Ardashir I, 9, 10, 22, 25 Aristoteles, 42 Ermenistan, 26; Küçük Ermenistan, 91, 92 Artavan (Artabanus) V, 1 Ashaqlun, 80, 82 Asmussen, Jes P., 55 Asmussen, Jes P., 55 Asurlular, 22, 23 Atlas, 87. Bkz. Porter. Augustine, Saint, 60, 89, 92, 93, 94; İtiraf, 67; Contra Adimantum, 94; Contra epistulam fundamenti, 94; Contra Faustum Manichaeum, 94; Contra felicem Manichaeum, 37, 49; De haeresibus ad Quod vultdeum, 58, 61; De moribus Manichaeorum, 89, 93; De natura boni, 37, 89 Azerbaycan, 20 Babil, 2, 3, 22, 59, 72, 95, 96 Babil, 1, 3, 4, 9, 17, 20, 23, 28, 38, 42, 91 Bağdat, 28, 98 Bahram (Vahram) I, 26-29, 52, 91 Bahram II, 91

--- SAYFA 123 ---

108 INDEX Balasakan, 26 Bang, Willy, 55 Baptist, 7-8 Baraies, sayı, 19, 52; homily of, 10 Bardesanes, 32, 48, 86, 88 Bardesanesites, 38, 40, 41 Bat, 28-29 BeDuhn, J., xi, 104 Bema festivali, 71-74 Benveniste, Emile, 61 Bet(h) 'Arab aye, 24, 104 Beth-Deraye, 28 Bet(h) Garmai, 24 Beth-Lapat (Belapat, Gundeshabuhr), 28, 91 el-Biruni, 30, 34, 66-67; el-Athar al baqiya [Eski Milletlerin Kronolojisi], 1, 9, 14, 16, 36, 98; Tahqiq rna /i-I-Hind [Hindistan Araştırma Kitabı], 37, 40, 41, 98 Bogii Khan, 67 Bohlig, A, vii Devlerin Kitabı (Yahudi), 46-47 Boyce, Mary, 55, 58 Buddha, 14, 15, 17, 21, 25-26, 49, 56 Budizm, 2, 18, 61 Buhara, 95 Cainites, 16 Çağrı ve Yanıt, 77 Kapadokya, 26 Kartaca, 93 Kafkasya, 20 Bin Buda Mağarası, 53, 98 Çağatay, 99 Chang Hi-cheng (Maniheist onur), 99 Chavannes, Edouard, 41, 53 Çin Özet, 1, 15, 43, 46, 49, 50, 51, 56, 57, 61, 96, 98, 105 Çin İlahisi (İlahi Parşömeni), 55 Çin Traite. Bkz. Traite. Chotcho (Xotcho), n 97 Christensen, Arthur, 26 Ch'iiian-chou (Zaitun), 99 Kilikya, 26 Colditz, 1., 104 Cologne Mani Codex, (Codex Manichai cus Coloniensis, CMC) viii, xii, xiii, 2, 4, 6, 8-13, 15, 18, 19, 35, 36, 39, 41, 50-52, 103 itiraf, 71 Konstantinopolis, 95 Contini, Riccardo, 103 Kipti Mezmur Kitapları, 53-54, 73-74 Kozmik Çarklar, 78, 87 Cresconius (Maniheist takipçi), 94 Ctesiphon (el-Meda'in), 22, 23, 28, 29, 95 Kudüslü Cyril, 92, 93 Dakhlah vahası, 54 Dastagerd, 28 Dastumisan, 8 Daysanites. Bkz. Bardesanitler. Deb (Daybul), 21 Şeytanlar, 82 Denawars, 95, 96 Kurtarıncının Diyaloğu, viii Didymos Judas 'Thomas, 39 Diocletianus, 91 Tarsuslu Diodorus, 93 Dubois, J.D., 103 Paskalya, 72 Mısır, vii, viii, 1, 2, 17, 23, 47, 50, 52, 53, 54, 91, 92, 93 Elchasai, 6-8, 13, 31 Elchasaism, 13, 103 Blenches, 6, 7 İlyas, 38 enkratizm, xii, 4 Enoch, 19; Kıyamet, 27, 31, 39, 45-46 Enoş, 19 Ephraem Syrus (Aziz Ephraem), 38, 48, 88, 92, 93 Epiktetos, 95, 104 Epiphanius, 6, 8, 50, 92, 93

--- SAYFA 124 ---

Eusebius, Caesarea piskoposu, 91, 104 Eusebius, Emesa piskoposu, 92 Eve, 80 Evodius, 37 Fars. Persis'e bakın. Oruç, 70, 72 Yüceliğin Babası, 76-77, 79-80, 82-83, 86, 88 Milevis'li Faustus, 93 Faiyum, 52, 54, 93 Felix (Maniheist keşiş), 49, 94 Brescia'lı Filstrus, 93 İlk Çağrı (Yaratılış), 76 Beş Emir (keşişler), 63, 66 Kusursuz İnsanın Beş Uzuvarı, 85 Beş Parlayan Tanrı, sayı 83 Karanlığın Beş Evladı, sayı 79 Yaşayan Ruhun Beş Evladı, 77-78, 84, 87 İlkel İnsanın Beş Evladı (Ziwane), 83, 86, 88-90 Fortunatus, 93 Fouchecour, C.-H. de, 104 Işıkların Arkadaşı, 7h 83 Funk, W-P., 104 Galatia, 26 Galerius, 91 Ganazak (Ganzak), 20 Gardner, Iain, xii, 54 Gaukhai (Tukhi veya Jukha), 28 Gauthiot, Robert, 61 Gelasian Decree, the, 46 Gelasius I, Pope, 94 Genesis, 32, 45 Cengiz Han (Tiimijun), 98 George of Lao dice a, 92 Georgia, 36 gigantomachy, 87 devler [nephilim], 45 Gignoux, Ph., 104 Gimaret, D., 104 Giversen, S., 104 Gnoli, Gh., 104 Altın Orda, 99 Philip'in İncili, vii İncil Thomas'ın, vii, 32 Büyük Mimar, n 79, 84 I N D E X 109 Büyük İhtişam Kralı, n 78, 84, 87 Büyük Savaş, 35, 81 Büyük Gregory, Papa, 95 Griindwedel, A., vii Hadot, I., 104 el-Hajjac b. Yusuf, 96 halle heware, 5 Hamilton, J., 105 Hatta, 24 Hegemonius, 50, 92 Henning, Walter Bruno, 28, 45, 46, 54, 55, 73 Henrichs, A., viii Heracleides, 54 Kadıköylü Herakleon, 94 Homerik destanlar, 42 Vaazlar, 18, 19, 29, 35, 49, 50-52, 91 Honorius, 94 Hormisdas, Papa, 94 Hormizd (Ohrmizd) I, 25-26 Hormizd-Ardaxshir (Suq al-Ahwaz), 28 Hürmüz II, 92 Hürmüz, Boğazı, 21 Hsien, İmparator, 1 Hsiian -tsung, 96 Huang Chen, 99 Hystaspes (Vishtaspa), 32, 38 İbn el-Esir, 98 İbn el-Mukaffa', 96 İbn el-Nedim, 1, 6, 8, 28, 41, 97, 98; Fihrist, 3-4, 9, 13, 47, 72, 96, 98 Hindistan, 32, 98 İndus Nehri, 21 Innaios, 52, 91 Uluslararası Manihe Araştırmaları Birliği, ix İran, 3, 17, 24, 25, 26, 32, 44, 52, 104

--- SAYFA 125 ---

110 INDEX İran ilahileri, 54-55 İranşehr, 27 Irak, 96, 97, 98 İslam, 67, 70 Yakup, 38, 39 Celula, savaşı, 95 Edessa Yakub, 94 İsa, 2, 8, 9, 11-21, 25-26, 31-32, 36, 39, 31, 42, 49, 54, 55, 57, 59, 75, Görkemli İsa, 35, 80, 85 Yahya (Hanni), Mani'nin kardeşi, 21 Yahya (Vaftizci), 16 Asya Yahyası, 95 Ürdün, 8 Nasıralı Yusuf, 2 Yakup oğlu Yusuf, 39 Jovian, 92 Yahuda, 39 Juei-si (Maniheist keşiş), 96 Julian ("Mürted"), 92 Halikarnaslı Julian, 94 Julianus, 91 Antakyalı Julius, 94 Justin, 94 Justinianus, 94, 95 Kan-chu, 98 Karabalghasun, 67, 97 Karder (Kirdir veya Karter), 26-28, 91 Karnuk, 24 Kaşgar, 96, 98 Kaskar, 91 Kellis, 54 Kephalaia, xii, 1, 3, 9, 18, 22-25, 35, 38, 40, 49, 52-53, n. 91, 104 el-Hayyat, 97 Kholassar (Artemita), 28 I. Hüsrev Anuşirvan, 95 Horasan, 23, 28, 95 Harezmi (Khorazmi), 99 el-Kindi, 97 Karanlığın Kralı, 76, 79-80, 82, 87 Şan Kralı, 77-78, 84 Kitab hudud al-'alam, 98 Klimkeit, Hans-Joachim, xi, xii Koenen, I., viii, xi, 103 Kur'an, the, 18 Kuşan, toprakları, 23, 28 Kustai, 28, 35, 50, 52 Son Yargı, 35, 41, 81 Le Coq, Albert von, vii, 55 Leo I the Great, Pope, 94 Leviathan, 46 Libanius, 92 Lieu, Samuel N.C, xi, xii, 105 Limbs of the Intellect, 88 Living Spirit (Demiurge), 35, 40, 68, 77-79, 84, 88 Lo-yang, 96, 97 Macarius of Magnesia, 93 MacKenzie, David Neill, 34 el-Mada'in, 96 Mafeo, 99 Mahawai, 46 el-Memun, 97 Mani: doğumu, 1-2; Elcha saites'ten kopuş, 18-19, 32; 14, 34, 41, 42, 81'in eskatolojisini; son yılları, 25-30; H turjik doktrini, 10, 48, 49, 53-54, 71-74; misyoner seyahatleri, 19-25; "paraklit;" 9, 16, 20, 36; tutku ("çarmıha gerilme"), 29-30, 52, 71, 73; 15-18, 34-35, 44, 61, 67'nin peygamberliği; dini eğitim, 8-10, 31; "peygamberlerin mührü;" 13-19, 34, 53, 73; teolojisi, 14, 16, 19, 34, 38, 49, 53, 75 Mani, eserleri: Devler Kitabı, 17, 27, 44-47, 49, 94; İncil, 35-36, 73>93, 94; Resim [Resimli Kitap], 43-44, 50; Efsaneler, 41-43, 49; Mektuplar, 47-48, 73; Gizemler, 32, 34, 38-41, 49, 69; Prag matia, 41-43, 57, 75, 81, 94; Şabuhra gan, 1, 14, 17, 23, 34-36, 42, 47, 49, 75, 81; Treasure, 34, 37-38, 41, 51, 94 "Maniheist alfabe;" 33

--- SAYFA 126 ---

Maniheizm Çalışmaları Semineri, ix Maniheizm, kutsal yazılar kanonu, 34-56; Tanrıların isimleri, 81-85; hagiografi, 3; hiyerarşi, 58-63; ayin, 71-74; keşişler, 58-67; ahlaki kurallar, 63-69; pantheon, 75-90 Mar Ammo, 45, 55 Marcion, 88 Markionites, 18, 38 Meryem ve Marta, 12 Meryem (Mariam), Mani'nin annesi, 2 Masse, Henri, 43 al-Mas'udi, 38, 98 Mekke, 95 Medler, 23 Medine (Yathrib), 95 Medinet Madi, 93 Menasce, Jean de, 27 Merv, xii, 23 Mesene, 21, 22, 23, 28 Mezopotamya, 41, 61, 92, 95, 96, 104 Messenger, the, 78-80, 85, 87 Messos, 32 Meu-YU, 96 Mihr (Manihe imamı), 96 Mihryazd. Bkz. Yaşayan Ruh. Mikkelsen, Gunner B., 103 Milik, J. T., 45, 46 Miqlas, 96 Mirecki, Paul, xi, 104 mnaggede, 5 Monnot, G., 104 Moriyasu, T., 105 Musul, 23 Mother of Life, 76-79, 83 Muğtasillik, 4-5, 8. Ayrıca bkz. Baptistler. Muhammed, 15, 18, 33, 95 Mililler, EWK. Mutezile, 96, 97, 98 Sırlar. Bkz. Mani, eserleri. Nebatiler, 5 Nabu (tanrı), 3 Nag Hammadi el yazmaları, viii, 39, 92 Nahashbat, 76 I N D E X III nahr-Kutha (Nahr-Kuta Nehri), 1, 2 Neriman, 46 Nakş-i Rüstem, 26 Narseh, 91, 92 Naser (Nasir), 20 al-Nashi', 97 el-Nazzam, 97 Nebroel (Namrael), 80, 82 Nasturiler, 97 Nicotheos, 32 Nippur (Nuffar), 2 Nisibis, 92 Nuh, 15, 16, 17, 31 Nuhzadag (bar-Nuh), 28 OgedeY, 99 Ohrmizd (Ohrmazd), 44 Ohya (Ogias), 46 Omont, H., vii Onon River, 98 "Bedeninin Doğuşu Üzerine;" viii, 50 Orchon Nehri, 67 Ordu Bali:q, 96, 97 Origen, 8 Görkem Süsü, 77-78, 84 Osrhoene, 38 Filistin, 12, 92 Palmyra, 23 Parthia, 23 Partlar, 6, 22, 23, 45, 47 Patteg (Pattikios), Mani'nin babası, 2-4, 9, 12, 21, 23 Tarsuslu Pavlus, 8, 18-20, 31, 47 Persli Pavlus, 95 Pellicot, Pavlus, 42, 53, 56, 66, 98 Pennacchietti, E A., 104 Pentateuch, 32 Kusursuz Adam, 81, 85, 87, 88 Peroz, 23 Persepolis, 26 Pers, 10, 14, 17 Persis (Fars), 21, 22

--- SAYFA 127 ---

112 INDEX Petrus [Hristiyan havari 1, 31 Pharat, 21 Arap Philip, 8 Photinus, 95 Photius, 93, 94 kutupluluk, 81 Polo, Marco, 99 Polotsky, Hans Jakob, vii, xi, 43, 54, 93 polionymi, 81 Porphyry, Gazze piskoposu, 94 Porter, 77, 84 Pragmateia. Bkz. Mani, eserleri. dua, 67 İlk (ilk) İnsan, 68, 76-79, 83, 88 Priscianus, 92 Priscillian, 93 Kara Khitay (Kara-khitai), 98, 99 Karluklar (Karluklar), 96 Quinarity, 81 Kumran, mağaralar, 45, 46 Riiza, Farideh, 103 al-Razi, 98 Reck, Ch., 104 Reeves, John c., xii, 103 Rew-Ardaxshir, 21 Robinson, J.M., xi Rome, 91; Roma İmparatorluğu, sınır bölgeleri Of, 24 Romer, c., xi, xii, 103 Rylands, P., 91 Sabaeans, 4-5 Saka, kraliçesi, 28 Salmaios, 8-9 Sam, 46 Semerkant, 95, 96, 98 Şeytan, 86 Schmidt, c., xi Schmidt-Glintzer, H., 105 Scopello, M., 104 Scott, D. A., 104 Scythanos, 92 İkinci Çağrı (Yaratılış), 77 Seleucia, 28 Seleusia-Ctesiphon ("Şehirler"), 23 Septentrion, 81 Serapion of Thmuis, 92 Seth, 15, 16, 17, 31, 41 Sethitler, 16 "Yedi Ruh;" 39 Severus, Antakya patriği, 94 Sextus Empiricus, 42 Shabuhrgan. Bkz. Mani, eserleri. Şad-Öhrmizd, 95 el-Şehrastani, 87, 98 Şapur (Şabuhr) I, 1, 10, 18, 22, 25-27, 29, 34, 91 Şapur II, 92 Şem, 15, 16, 19 Şemihaza (Şahmizad), 46 Simplicius, 95, 103, 104 Sippar, 20 Sis, 91 SitaiOS, 12 Skjaerv0, P.O., 104 Snow, C.P., viii Sobiai, 6 Sogdiana, 96 Stein fragmanı, 56 Stein, M. Aurel, vii, 55, 98 Sundermann, Werner, 55, 104 Susiana (Khuzh;tan), 23, 28 Synaxeis, 36, 53 synaxis, 54 Suriye, 24, 26 Süryanice, 48 Tahadod, N., 105 Tamijin (Cengiz-han), 98 Tangutlar, 98 Taocular, 18 Taqi-Ziide, 104 Tardieu, Michel, 103, 104 Tatian, 31, 59 al-Tawm (melek) , 9-10, 13, 36 On Emir (meslekten olmayan takipçiler), 68

--- SAYFA 128 ---

Terbinthos, 92 Thagaste (Souk Ahras), 92 Theodore bar Konai, 1, 5, 50, 97; Pragmateia'nın özeti, 42, 75, 77, 81, 97 Theodoret, 92, 93, 94 Theodosius I, 93 Theodosius II, 94 İskenderiyeli Theonas, 91 Üçüncü Çağrı (Yaratılış), 78-79 Üçüncü Elçi (Elçi), 40, 44 Thomas, İsa'nın havarisi, 31, 32 "Üç Gün;" 40 Üç Mühür, doktrin, 63 Üç Zaman, doktrin, 75 Dicle Nehri, 20, 23 Timotheos, 41 Bostra Titus, 92 Traite, 42, 53 Trajan, 6 Hazine. Bkz. Mani, eserleri. Trier, 93 Tun-huang, 55, 96 Tur 'Abdin, 24, 38 Turan, 21 Turbo. Acta Archelai'ye bakın. Turfan vahası, 54, 97, 105 Turfan metinleri, 58, 73, 104 Türkistan, 95, 96, 98 Oniki Bakire, 79, 85 I N D E X 113 İki İlke, doktrin, 75 Uygur İmparatorluğu, 67, 96, 97 Urmiye, Göl, 20 I. Valentinianus, 93 Valentinianus II, 93 Valentinianus III, 94 Van Haelst, 91 Veh-Ardaxshir, 23 Villey, A., 103, 104 Işığın Bakiresi (Maiden), 87 Virogdad, 46 Wasil b. 'Ata', 96 Wu-tsung, 97 Xradeshahryazd. Görkemli İsa'yı görün. XvastvaneJt, 55-56, 67, 70 al-Ya'qubi, 38, 41 Yezdi kuşak III, 95 Zabed, 91 Zacheas (Zaku), 52 Ziwane. Bkz. İlk İnsan Zerdüş'tün Beş Oğlu, 14, 15, 17, 26, 32, 38, 49 Zerdüştlük, 18, 25-29, 53, 96 Zostrianos, 32

--- SAYFA 129 ---

1 1 1 1 1 1 1 1 ben 1 ben ben 1 ben 1

--- SAYFA 130 ---

MICHEL TARDIEU, College de France'da geç antik dönem senkretizmleri tarihi kürsüsünde bulunuyor. Pek çok kitabı Trois gnostiques gnostiques'i içerir: Adam, Eros et les ani maux d'Egypte dans un ecrit de Nag Hammadi (1974), Bcrits gnostiques: codex de Berlin (1984), EAr gent (1985), Introduction a laliterature gnostique (1985), Les paysages reliques, Routes et haltes syriennes d'Isidore a Simplicius (1990) ve La Formation des canons scripturaires (1993). M. B. DEBEVOISE bilimin birçok dalında Fransızca ve İtalyanca'dan yaklaşık otuz eser çevirmiştir.

--- SAYFA 131 ---

Illinois Üniversitesi Yayınları, Amerikan Üniversite Yayınları Birliği'nin kurucu üyesidir. 10.2113 Bodoni Süslü Minion ITC tarafından, Illinois Üniversitesi Yayını'nda Celia Shapland tarafından bestelenmiştir. Dennis Roberts tarafından tasarlanmıştır. Sheridan Books, Inc. tarafından üretilmiştir. University of Illinois Press 1325 South Oak Street Champaign, IL 61820-6903 www.press.uillinois.edu